

Silja-Elisa Kujala

TALOUELLISET HAASTEET JA VOIMAVARATEKIJÄT LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON ASIAKASPERHEISSÄ

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

huhtikuu 2024

TIIVISTELMÄ

Silja-Elisa Kujala: Taloudelliset haasteet ja voimavaratekijät lastensuojelun avohuollon asiakasperheissä
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityö
Ohjaaja: Tarja Vierula
Huhtikuu 2024

Köyhyys koskettaa yhä useampaa suomalaista lasta. Vuonna 2021 heistä noin 122 000 eli pienituloisessa perheessä, mikä vastaa 12 prosenttia suomalaislapsista. Lapsen ja perheen taloudellinen huono-osaisuus, erityisesti tuloköyhyys, ennustaa lastensuojelupalveluiden tarvetta. Taloushaasteet aiheuttavat vanhemmille huolta, ahdistusta ja stressiä heikentäen kykyä selvitä vanhemmuudesta. Köyhyydellä ja pienituloisuudella on yhteys lasten laiminlyöntiin ja huonoon kohteluun.

Tässä sosiaalityön pro gradu -tutkielmassa selvitetään lastensuojelun asiakasperheiden vanhempien henkilökohtaisia kokemuksia köyhyyden ja taloudellisen huono-osaisuuden vaikutuksesta vanhemmuuden voimavaroihin ja edelleen lastensuojelutarpeeseen. Tutkielman teoreettinen viitekehys kostuu taloudellisen huono-osaisuuden ja lapsiperheköyhyyden sekä vanhemmuuden voimavarojen- ja kuormitustekijöiden muodostamista käsittekokonaisuuksista, joita tarkastellaan erityisesti lastensuojelun näkökulmasta.

Tutkimuksen aineistona on kuusi lastensuojelun kokemusasiantuntijavanhemman teemahaastattelua. Haastattelulla vanhemmilla on omakohtaista kokemusta lastensuojelun avohuollosta sekä taloudellisista haasteista. Haastattelut ovat puolistrukturoituja teemahaastatteluja ja ne tehtiin tammikuussa 2024. Haastattelut analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin avulla hyödyntäen fenomenologis-hermeneuttista tutkimusotetta.

Tutkimuksen tulosten perusteella lastensuojelun avohuollon asiakasperheiden vanhempien kokemat taloushaasteet näyttäytyvät psyykkisinä, fyysisinä, sosiaalisina, kognitiivisina sekä konkreettisina tekijöinä. Vanhempien kuvaamat voimavarat ovat sekä yksilöllisiä, sisäisiä että ulkoisia. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että taloudellinen huono-osaisuus lisää lastensuojelutarpeeseen vaikuttavien syiden merkitystä sekä hidastaa lastensuojelutarpeen päättymistä. Vanhemmat kuvasivat lastensuojeluasiakkuuden aikaisia taloushaasteitaan näkymättömänä kokonaisuutena, johon lastensuojelun työntekijät eivät kiinnittäneet huomiota. Lastensuojelussa ei ollut osaamista tarttua talousongelmiin eikä myöskään ohjata asiakkaita muun taloudellisen tuen pariin.

Avainsanat: *lastensuojelu, taloudellinen huono-osaisuus, köyhyys, vanhemmuus, voimavarat, fenomenologia*

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

ABSTRACT

Silja-Elisa Kujala: Economic hardship in client families of child welfare services
Master's Thesis
Tampere University
Social Work
Supervisor: Tarja Vierula
April 2024

Poverty affects Finnish children increasingly. In 2021 about 122,000 of them were living in a low-income family, which is 12 % of all children in Finland. The economic disadvantage of the child and the family, especially income poverty, predicts the need for child welfare services. Financial challenges cause worry, anxiety and stress for parents, weakening the ability to cope with parenthood. Poverty and low income are linked to neglect and maltreatment of children.

This thesis examines the personal experiences of parents of child welfare client families on the impact of poverty and economic disadvantage on parenting resources and further on the need for child welfare services. The theoretical framework of the thesis is based on the concepts formed by economic disadvantage and child poverty, as well as resources and burden factors of parenting, which are examined from the perspective of child welfare services.

The research material consists of six interviews of expert-by-experience parents. The interviewed parents have first-hand experience of both child welfare services and financial challenges. The interviews are semi-structured, and they were conducted in January 2024. The interviews were analyzed with the help of qualitative content analysis and a phenomenological-hermeneutic research approach.

Based on the results of the study, the financial challenges experienced by the interviewed parents appear as psychological, physical, social, cognitive and concrete factors. The resources described by the parents are both individual, internal and external. The results of the study show that economic disadvantage increases the effectivity of the reasons affecting the need for child welfare services and slows down the need of ending of child protection services. The parents described their financial challenges during the child welfare clientship as an invisible entity that the child welfare workers did not pay attention to. Child welfare workers did not have the know-how to deal with financial problems or where to guide clients to get financial support.

Keywords: child welfare services, economic hardship, poverty, parenting, resources, phenomenology

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin Originality Check service.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 TALOUDELLINEN HUONO-OSAISUUS JA LASTENSUOJELU	8
2.1 Huono-osaisuudesta ja köyhyydestä	8
2.2 Huono-osaisuuden vaikutukset lapsiperheissä	10
2.3 Lastensuojelun avohuolto ja taloudellinen huono-osaisuus	14
3 VANHEMPIEN VOIMAVARATEKIJÄT JA LASTENSUOJELU	18
3.1 Vanhemmuuden voimavarat ja kuormitustekijät	18
3.2 Taloudellisen huono-osaisuuden vaikutus vanhemmuuteen	22
3.3 Taloudellinen tuki vähentää lastensuojelutarvetta	25
4 TUTKIMUSASETELMA	29
4.1 Tutkimustehtävä ja laadullinen tutkimus lähestymistapana	29
4.2 Haastattelut tutkielman aineistona	31
4.3 Teemahaastattelujen toteuttaminen	33
4.4 Aineiston analyysi	36
4.5 Tutkimuksen eettisyydestä	42
5 TULOKSET	46
5.1 Taloudelliset haasteet ja niiden heijastuminen vanhemmuuden voimavaroihin	46
5.2 Vanhempien kokemia voimavariatekijöitä	56
5.3 Taloudellisten haasteiden vaikutus lastensuojelutarpeeseen	61
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	67
6.1 Yhteenvetoa tutkimuksen tuloksista	67
6.2 Tulosten pohdinta	70
LÄHTEET	74

TAULUKOT

Taulukko 1 Analyysin kuvaus

LIITTEET

Liite 1 Haastattelukutsu

Liite 2 Tiedote tutkimuksesta

Liite 3 Suostumuslomake

Liite 4 Tietosuojailmoitus

Liite 5 Haastattelun runko

1 JOHDANTO

Lapsiköyhyys on yhteiskunnallisesti merkittävä ja ajankohtainen ilmiö. Se on kolminkertaistunut Suomessa vuodesta 1995 vuoteen 2007. Tämän jälkeen lapsiköyhyys pysyi 10 prosentin tasolla noin viisi vuotta alkaen jälleen nousta vuonna 2012. (Salmi 2020, 39.) Pienituloisessa perheessä eli vuonna 2021 noin 122 000 lasta. Tämä on 12 prosenttia kaikista suomalaislapsista eli koskee käytännössä joka yhdeksättä lasta. (Itla 2022.) Tilanne on mennyt edelleen yhä heikompaan suuntaan ja tuoreiden arvioiden mukaan hintojen nousu vuosina 2022 ja 2023 on kasvattanut köyhyysrajan alle jäävien lasten lukumäärää jopa 31 000 lapsella. (Itla 2023.) Perheen talousvaikeuksilla, kuten työttömyydellä, ylivelkaantumisella, etuuksien saamisella sekä pitkäkestoisilla taloushaasteilla vaikuttaa olevan yhteys lasten kokemaan psyykkiseen ja fyysiseen väkivaltaan ja nämä haasteet ennustavat lasten kokonaisvaltaista laiminlyöntiä (Conrad-Hiebner & Byram 2020, 157).

Tutkin tässä pro gradu -tutkielmassa taloudellisten haasteiden ja huono-osaisuuden vaikutusta vanhemmuuteen lastensuojelun avohuollon asiakasperheissä. Minua kiinnostaa se, miten koetut taloudelliset haasteet liittyvät vanhemmuuden voimavaroihin ja edelleen mahdolliseen lastensuojelutarpeeseen. Olen työskennellyt lastensuojelun avohuollossa lapsen asioista vastaavana vs. sosiaalityöntekijänä. Käytännössä kaikkien asiakaslasteni kanssa eteen ovat tulleet perheen taloushaasteet. Lastensuojelun avohuollossa asiakkaana on lapsi ja työskentely painottuu lapsen ja hänen palveluidensa ympärille. Kuitenkin lapsen oireilu ja lastensuojelutarve liittyvät usein koko perheen ja vanhempien tilanteeseen ja ongelmiin (ks. esim. Hiitola 2008, 25; Heino ym. 2016; 7). Ajankohtainen poliittinen ja taloudellinen tilanne korkojen nousun ja inflaation sekä talous- ja sosiaalipoliittisten päätösten, kuten työttömyysturvan ja asumistuen leikkausten, myötä ei helpota perheiden taloudellisia tilanteita, päin vastoin (Hiilamo & Mäkinen 2023; StVM 14/2023 vp; HE 74/2023 vp).

Taloudellisen huono-osaisuuden vaikutus vanhemmuuteen ja lastensuojelutarpeeseen on yhteiskunnallisesti kiinnostava ja relevantti aihe, sillä taloudellisen eriarvoisuuden lisääntyminen on huolestuttavaa. Eriarvoisuus yhteiskunnassa ja taloudellisten resurssien epätasainen jakautuminen lisäävät yhteiskunnan eriarvoistumista, vallan keskittymistä sekä tuottavat kollektiivista välinpitämättömyyttä heikommassa asemassa olevia ihmisiä kohtaan, jos väestöryhmien elämäntavat ja kokemusmaailmat eriytyvät toisistaan vahvasti (Saari 2015, 65—66).

Taloudelliseen huono-osaisuuteen voidaan vaikuttaa poliittisesti muun muassa varhaiskasvatuksen, koulutuksen, harrastustoiminnan ja toimivien sekä laadukkaiden peruspalveluiden avulla. Syrjäytyminen tuo yhteiskunnalle miljoonakustannukset, eikä julkisen talouden kestävyysvajeen korjaaminen lapsiperheiltä leikkaamalla ole kestävä. Sen sijaan lapsiperheisiin investoiminen on

inhimillisesti ja taloudellisesti perusteltua. Myös lastensuojelulla on lasten välisen erivoistumisen ehkäisyn kannalta tärkeä rooli. (Karvonen & Salmi 2016, 3, 70.)

Tutkielman tietoperusta koostuu kahdesta pääluvusta, joista ensimmäisessä käsittelen huono-osaisuutta ja köyhyyttä yleisellä tasolla ja lapsiperheiden näkökannalta sekä taloudellisen huono-osaisuuden yhteyttä lastensuojelun avohuollon asiakkuuteen. Toisessa teorialuvussa kuvaan vanhempien voimavaroja lastensuojelun kontekstissa sekä taloudellisen huono-osaisuuden vaikutusta vanhemmuuteen ja edelleen lastensuojelun asiakkuuden tarpeeseen. Tutkielmassa käytetty aineisto muodostuu kuudesta lastensuojelun avohuollon kokemusasiantuntijavanhemman teemahaastattelusta, jotka olen analysoinut sisällönanalyysin avulla. Aineiston analyysin on toteutettu fenomenologis-hermeneuttisen perinteen läpi, jonka mukaisesti pyrin ymmärtämään ja tulkitsemaan heidän yksilöllisiä kokemuksiaan (Tökkäri 2018, 64). Näitä teemoja avaan neljännessä pääluvussa, jota seuraavassa luvussa kuvaan tutkimuksen tulokset. Loppuluvussa teen vielä yhteenvetoa tutkimuksen tuloksista peilaten niitä aiempaan tutkimukseen sekä ajankohtaiseen talouskeskusteluun ja esitän johtopäätökset.

2 TALOUDELLINEN HUONO-OSAISUUS JA LASTENSUOJELU

2.1 Huono-osaisuudesta ja köyhyydestä

Huono-osaisuudella tarkoitetaan usein hyvinvointivajeiden kasautumista. Hyvinvointi taas kuvaa yksilön resursseja, joista rakentuu aktiivinen yhteiskunnallinen toimijuus. Huono-osaisuus, johon linkittyy yksilön toimintakyky ja elämänhallinta, on laajempi ja moniulotteisempi ilmiö kuin köyhyys, vaikka ne ovatkin osittain päällekkäisiä. Osa yksilön taloudellisista haasteista ja ongelmista johtuu myös kyvyttömyydestä hoitaa omaa taloutta. (Kallio & Hakovirta 2020, 9–10.) Huono-osaisuuden syyt ovat usein moninaisia ja liittyvät paitsi yksilön valintoihin ja kokemusiin myös yhteiskunnallisiin rakenteisiin (Saari 2015, 87).

Köyhyys tai pienituloisuus on erityisesti taloudellisten resurssien vähäisyyteen liittyvää toimintamahdollisuuksien puutetta ja poissulkemista, joka haittaa tai estää yksilön elämää. Huono-osaisuutta ennustaa etenkin viimesijaisella turvalla eläminen, joka pitkittyessään hankaloittaa yhteiskunnallista osallistumista, luo näköalattomuutta suhteessa tulevaisuuteen kasaten elämänlaadun vajeita luoden näin kokonaisvaltaisempaa huono-osaisuutta. (Laihiala 2018, 45.) Köyhyyteen liittyy taloudellisen ja materiaalsen puutteen lisäksi myös terveyshaasteita, ulkopuolisuutta, itsetunnon, vaihtoehtojen, toivon ja näköalan puutetta (Isola & Suominen 2016, 11). Huono-osaisuutta mitataan sekä objektiivisesti että subjektiivisesti, joista ensimmäiseen kategoriaan liittyy esimerkiksi suhteellinen tulo- köyhyys, pitkäaikaistyöttömyys sekä etuus- ja hyväntekeväisyysriippuvuus ja toiseen yksilön oma niukkuuskokemus, identifioituminen huono-osaiseksi tai koetun hyvinvoinnin puute. (Kallio & Hakovirta 2020, 12–13.)

Köyhyytutkimuksessa köyhyys on määritelty perinteisesti Townsendin (1979) määritelmää mukailen sellaisten voimavarojen puuttumiseksi, jotka mahdollistavat yhteiskunnassa toimimisen tavanomaisella tai yleisesti hyväksytyllä tavalla. Köyhyys voi näin määriteltynä rajoittaa perheiden ja yksilöiden toimintaa, heikentää elinoloja ja estää hyödykkeiden hankintaa. Se on aineellista puutetta, jolla on myös psykososiaalinen ulottuvuus. (Karvonen & Salmi 2016, 7.) Tuloköyhyys jaetaan yleensä joko suhteelliseen tai absoluuttiseen köyhyyteen. Absoluuttisesta köyhyydestä puhuttaessa on olemassa tulominimi, jolla toimeentulo pystytään turvaamaan niukasti. Tilastoja katsottaessa Suomessa köyhyys on suhteellista ja liittyy tuloeroihin. Absoluuttinenkin köyhyys on lopulta subjektiivista ja suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. (Kangas & Ritakallio 2008, 3.)

Köyhyys voi saada myös hyvinvointiyhteiskunnassa piirteitä absoluuttisesta köyhyydestä esimerkiksi silloin, kun heikko toimeentulo pakottaa pienituloisen yksipuoliseen tai niukkaan ruokavalioon tai ruoka-apuriippuvuuteen (Ohisalo ym. 2015, 443; Roivainen ym. 2011, 9). Suhteellisella köyhyydellä

taas kuvataan tilannetta, jossa ei saavuteta yhteiskunnassa odotettua vähimmäiselintasoja esimerkiksi palkan pienuuden, asumiskustannusten tai lyhennettävien velkojen määrän vuoksi. Suhteellisen köyhyyden aiheuttaa jatkuessaan kurjuutta, stressiä ja kykyjen sekä potentiaalinen alikäyttöä, joka on paitsi yksilölle traagista myös yhteiskunnalle tappiollista. (Isola & Suominen 2016, 28.)

Suhteelliseen köyhyteen linkittyy aineeton köyhyys, joka näyttäytyy elämää rajoittavina asioina, ylisukupolvisena huono-osaisuutena, riippuvuuksina, riippuvuussuhteina, menetyskokemuksina, kielteisinä kierteinä ja olemattomana odotushorisonttina. Aineeton ja aineellinen köyhyys kiertyvät toisiinsa piilottaen mahdollisuuksia ja supistaen toimijuutta. (Isola & Suominen 2016, 28; 30–31.) Köyhyys voi heikentää kognitiivista kapasiteettia köyhyyteen liittyvien huolenaiheiden kuluttaessa henkisiä voimavaroja ja jättäen niitä vähemmän käytettäväksi muihin elämän osa-alueisiin (Mani ym. 2013, 976). Mäntyneva (2019, 23) kuvaa Mullainathanin & Shafirin (2013) niukkuusteoriaa, joka selittää erilaisten puutteiden, kuten arvottomuuden, kiireen tai taloudellisen niukkuuden ajavan ihmisen vaihtoehdottomuuteen ja lyhytjänteisyyteen. Nämä ovat pakottavia toimintatapoja, joista on vaikea päästä pois ja näin olemassa olevat resurssit tai esimerkiksi yhteiskunnan tarjoamat tukimuodot voivat jäädä hyödyntämättä.

On huomioitava, että köyhyys tai pienituloisuus ei aina tarkoita huono-osaisuutta, vaan voi olla esimerkiksi ekologinen arvovalinta (Laihiala 2018, 45). Objektivisessa köyhyydessä, esimerkiksi perustoimeentulotuella, elävät ihmiset eivät välttämättä pidä itseään köyhänä, mutta on myös ihmisiä, jotka kokevat elävänsä köyhyydessä, vaikka eivät objektiivisesti mitattuna sitä ole. Subjektiviinen köyhyysmittari ei ole yksistään hyvä vallitsevan köyhyyden ilmentäjä yhteiskunnassa. Yhteiskuntapolitiikan legitimitietin kannalta ihmisten subjektiiviset kokemukset ovat tärkeitä. (Forssén 2017, 116.) Yksilöiden kokemaan hyvinvointiin ja voimavaroihin vaikuttavat muun muassa yksilölliset ominaisuudet, ihmissuhteet ja turvallisuuden tunne. Hyvinvoinnin kaikkia ulottuvuuksia on vaikea sisällyttää yksittäiseen tilastointijärjestelmään tai indikaattoriin. Kuitenkin hyvinvointiin vaikuttavia taloudellisesti arvoitettavia tekijöitä voidaan mitata melko luotettavasti. (Hoffren 2010, 5.) Taloudellisten resurssien riittämättömyyden, köyhyyden, laajuudesta saatava kuva riippuu käytettävästä mittarista ja köyhyysrajasta. Köyhyyden kuvaaminen kaikessa moninaisuudessaan edellyttää useita lähestymistapoja, jotka täydentävät toisiaan. (Forssén 2017, 113.) Tilastotieto taloudellisesta hyvinvoinnista tai resursseista ei riitä yksin, vaan tarvitaan myös tietoa yksilöllisistä hyvinvointikokemuksista, siitä miten yksilöt tuntevat ja voivat (Sauli 2011).

Työmarkkinoiden ulkopuolelle jääminen lisää syrjäytymisriskiä taloudellisesti ja terveydellisesti. Suomalainen yhteiskunta jakaantuu voimakkaasti yksilön työmarkkina-aseman perusteella. Sosiaaliturvajärjestelmässämme työmarkkinoiden ulkopuolisten henkilöiden toimeentulon turvaamiseksi tarkoitettut perusturvaetuudet ovat sekä kansainvälisesti että Pohjoismaisesti verrattuna suhteellisen heikot. Perusturvan varassa elävien määrä on Suomessa muita Pohjoismaita suurempi, mikä näkyy

köyhyysluvuihin ja eriarvoisuuden lisääntymisenä. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus on kasvanut viimeisten vuosikymmenten aikana myös muissa länsimaissa, mutta Suomessa sen lisääntyminen on ollut erityisen nopeaa. (Hiilamo ym. 2010, 7.) Kokonaisuudessaan Suomi on vaurastunut, mutta vaurastuminen ei ole tavoittanut kaikkia kansalaisia. Sosiaaliturvaa on leikattu samalla kun kaupan ja pääomanliikkeiden vapauttamisen kääntöpuolet kuten taloudellisen eriarvoisuuden kasvu, epävarmuus työpaikoista ja sosiaalisen syrjäytymisen kasvu ovat lisääntyneet 1990-luvulta eteenpäin. Ja toisaalta muun muassa kansainvälisessä kilpailussa mukana pysymisellä perustellut pääomatulo- ja varallisuusverokevennykset ovat kasvattaneet varallisuuseroja. (Riihelä & Tuomala 2022, 72–73.) Sosiaaliturvaetuksilla elävien köyhyysriski on Suomessa suurempi kuin esimerkiksi Ruotsissa tai Tanskassa. Sosiaalipolitiikan rahoitukselliseen kestävyteen on kiinnitetty Suomessa perinteisesti paljon huomiota, ja hyvinvointivaltion sosiaalinen kestävyys on jäänyt sivuosaan. (Hiilamo ym. 2010, 7.)

Tälläkin hetkellä Suomessa tehdään Orpon hallituksen johdolla politiikkaa, jonka tavoitteena on lopettaa valtion velkaantuminen ja kaventaa julkisen talouden kestävyysvajetta (HE 41/2023 vp.) Hallitus on tehnyt päätöksen muutoksista työttömyysturvalakiin, jossa puututaan muun muassa työttömyysetuuden suojaosaan, omavastuu-aikaan, työssäolo-ehdottomuuteen ja lapsikorotuksiin (Eduskunta 2023; Hiilamo ym. 2023, 9–10). Leikkaukset osuvat myös yleiseen asumistukeen, jonka määrä pienenee vuonna 2024 asumistuen korvausprosentin laskiessa (Valtioneuvosto 2023, 12). Näillä muutoksilla on suuri merkitys työttömyyttä kohtaavien lapsiperheiden toimeentuloon ja lakimuutos tulee väistämättä lisäämään lapsiperheköyhyyttä.

2.2 Huono-osaisuuden vaikutukset lapsiperheissä

Suomessa lapsiperheiden elämänlaatu on polarisoitunutta. Suurella osalla perheistä huono-osaisuuden riski on vähäinen, mutta toiset perheet ovat huonommassa asemassa kuin muut. Lapsiperheiden suhteellinen köyhyysriski on kasvanut merkittävästi ja lapsiköyhyys on jäänyt korkealle tasolle. Kaikista suurin köyhyysriski on yhden huoltajan perheissä sekä monilapsisissa perheissä. Vanhempien toimeentuloaasteita lapsiperheissä ennustavat esimerkiksi matala koulutusaste, nuori-ikä, yksinhuoltajuus ja työttömyys. Tilastojen valossa lapsiperheköyhyys on vahvasti ylisukupolista. (Laihiala 2018, 47; Vauhkonen ym. 2017, 501.) Vielä 1990-luvun puolessa välissä yksinhuoltajaköyhyys oli kahden huoltajan perheitä alemmalla tasolla, mutta se on kasvanut muun muassa työssäkäynnissä tapahtuneiden muutosten vuoksi. (Forssén 2017, 113). Korkeampi koulutusaste ei enää suojaa automaattisesti köyhyydeltä. Pienituloisissa lapsiperheissä on entistä useammin korkeakoulun käynyt vanhempi, vaikka edelleen köyhien lapsiperheiden huoltajat ovat tilastollisesti

todennäköisemmin vailla toisen asteen koulutusta. Työssäkäynti ei myöskään takaa lapsiperheille suojaa köyhyydeltä, sillä työssäkävien köyhyys on korostetusti lapsiperheitä kuvaava ilmiö. (Kallio & Hakovirta 2020, 17.) Lapsiperheissä koetun köyhyyden selittäjänä on yhä useammin pätkätyöt, osa-aikainen työ, matalapalkkaisuus tai työmarkkina-aseman sirpaleisuus (Eskelinen & Sironen 2017, 32).

Lapsiköyhyys terminä kuvaa lasten suhteellista köyhyysastetta eli alaikäisten osuutta kaikesta lapsiväestöstä, jotka asuvat kotitaloudessa, joka on suhteellisen köyhyysrajan alapuolella. Lapsiperheköyhyys taas tarkoittaa köyhyysrajan alla elävien perheiden osuutta niistä perheistä, joissa asuu alle 18-vuotiaita lapsia. Molempia mittareita varten tietoa kerätään joko rekisteritiedon tai vanhempien kertomien tulotietojen perusteella. Lisäksi lasten köyhyyttä voidaan mitata muun muassa lasten omien subjektiivisten kokemusten kautta lapsilta itseltä kerättävänä tietona. (Kallio & Hakovirta 2020, 27.) Useimmat tilastoja tuottavat viranomaiset käyttävät suhteellisen köyhyyden tulorajana 60 prosenttia koko väestön mediaanituloista eli yleisimmistä tuloista. Suhteellisessa köyhyydessä huomioidaan yleinen elintaso yhteiskunnassa, ja se määritellään kykenemättömyydeksi elää yleisesti odotetun minimielintason mukaisesti. Suhteellinen köyhyys siis rajoittaa lasten mahdollisuuksia elää ja toimia yhteiskunnassa taloudellisten resurssien vähäisyyden takia. Suhteellisesti köyhät lapset joutuvat kamppailemaan osallisuutensa ja normaalin elämän eteen. (Moisio 2006, 639; Kallio & Hakovirta 2020, 19.)

Viimeisen 30 vuoden aikana lapsiköyhyys on kasvanut Suomessa merkittävästi. Köyhyysrajan alapuolella olevien lasten määrä kolminkertaistui aluksi ja on asettunut noin 12 prosenttiin alaikäisistä viimeisimmäksi vuosikymmeneksi (Salmi 2020, 39). Lapsiköyhyyden huomattava kasvu ja sen jääminen korkealle tasolle talouskasvun vuosistakin huolimatta näyttää viittaavan päättäjien piittaamattomuuteen tai yksinkertaisesti tietämättömyyteen köyhyyden vaikutuksista. Esimerkiksi vuonna 2006, jolloin elettiin nopean talouskasvun aikaa, perheille suunnattujen etuuksien osuus bruttokansantuotteesta oli jopa alemmalla tasolla kuin 1960-luvulla. Osittain tällainen politiikka on ollut tietoista ”palveluihin panostamista” ja vanhempien työmarkkinaosallisuuden tukemista tulonsiirtojen heikkenemisen kustannuksella, mutta tulonsiirtojen ja etuuksien leikkaamista lapsiperheiltä on perusteltu myös säästötoimina, jota talouskriisi edellyttää. (Salmi ym. 2016b, 68–69.) Tällainen retoriikka kuolostaa tutulta nykyiseen Orpon hallituksen talouspolitiikkaan peilaten.

Vuosina 2022 ja 2023 lapsiköyhyys on taas lisääntynyt muun muassa kuluttajahintojen nopean nousun myötä. Eurostatin tilaston mukaan, suomalaislasten köyhyys- ja syrjäytymisriski on kuitenkin alhaisimpia Euroopassa. Tätä selittää etenkin sosiaaliturvajärjestelmä, joka sisältää jokaiselle lapsiperheelle kuuluvia etuuksia kuten subjektiivinen varhaiskasvatusoikeus ja lapsilisä sekä lapsiarkea tukevia palveluja. (Itla 2022.) Lapsiperheköyhyys on silti Suomessakin vakavasti otettava haaste, etenkin sen jyrkän kasvun vuoksi, ja koska sillä on kauaskantoiset seuraukset. Köyhyys vaarantaa

lasten hyvinvointia, heikentää osallisuutta ja lisää syrjäytymistä. Lisäksi toimeentulo-ongelmat kasaantuvat, periytyvät ja kuormittavat perheen arkea. Lapsuuden perheessä pitkään jatkuneet toimeentulo-ongelmat lisäävät lapsilla ja nuorilla verrokkiryhmiin verrattuna mielenterveysongelmia, hajanaisia koulupolkuja, huostaanottokokemuksia ja toimeentulovaikeuksia aikuisiällä. (Itla 2022; Salmi 2020, 39.) Lapsuuden ja nuoruuden sosioekonomiset resurssit selittävät sosioekonomista asemaa aikuisena. Varhaislapsuudessa kohdattujen kuormittavien kokemusten merkitys näkyy negatiivisesti koulutuspoluilla sekä kielenkehityksessä. (Kotimäki 2021, 5–6.) Lapsuudessa koettu taloudellinen epävarmuus ennustaa monia erilaisia negatiivisia seurauksia, kuten koulupudokkuutta, rikostuomioita, teiniraskauksia ja mielenterveyden häiriöitä, nuoruudessa ja varhaisaikuisuudessa (Ristikari ym. 2018, 312).

Vanhemman sosioekonominen tausta on siis yhteydessä lapsen kokemukseen hyvinvoinnista (Toikka & Haanpää 2020, 120). Perheen taloudellinen tilanne vaikuttaa lapsen elämään suorasti ja epäsuorasti. Vähäinen ravinto ja säähän sopimattomat vaatteet vaikuttavat suoraan lapsen hyvinvointiin. Lapsiperheissä köyhyys voi näkyä konkreettisesti ruuassa säästämisenä, ruoan puutteena ja ruoan laadusta tinkimisenä sekä epäsäännöllisinä ruokailuväleinä. (Lemetyinen 2014, 107; Toikka & Haanpää 2020, 126.) Lapset itse tuovat köyhyyskokemuksissaan esiin esimerkiksi sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa näkyviä tekijöitä, kuten kulutusmahdollisuuksia (Toikka & Haanpää 2020, 128). Perheen taloudellinen niukkuus vaikuttaa lapsen kulutusresurssien vähäisyyteen suhteessa muihin samanikäisiin. Tämä näkyy esimerkiksi taloushaasteista kärsivien perheiden lasten vapaa-ajanvieton ja harrastusten määränä ja laaduna sekä kulutustavaroiden, kuten teknologian tai merkivaatteiden, hankinnan mahdollisuuksina (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 114–116.) Arjessa selviämiseksi köyhissä perheissä eletään säästöliekillä, jolloin säästetään esimerkiksi kulutus- ja harrastusmenoista. Heikommat kulutusmahdollisuudet, kuten käytössä olevien tavaroiden vanhan aikaisuus, aiheuttaa lapsissa huonommuutta, häpeää sekä voi johtaa sosiaaliseen eristämiseen. (Lemetyinen 2014, 107; Hakovirta & Rantalaiho 2012, 55.)

Velkaongelmat liittyvät kiinteästi lapsiperheköyhyyteen. Velkaongelmiin voidaan lukea esimerkiksi subjektiivinen velkakokemus, ylivelkaantuminen, maksuhäiriömerkintä tai ulosotto. Velkaongelmat yhdistyvät pitkäaikaiseen köyhyyteen ja vaikeuttavat siitä eroon pääsemistä. (Itla 2023.) Perheen taloudelliseen epävarmuuteen liittyy usein pienituloisuuden ja ylivelkaantumisen lisäksi, työttömyyttä, etuus- ja tukiriippuvuutta, kulutushyödykkeiden puutetta sekä muiden aineellisten vaikeuksien, kuten asumismenojen ja laskujen maksamisen ongelmia. Nämä taloudellisen epävarmuuden muodot, vähentävät perheen hyvinvointia. Taloudellinen epävarmuus painaa huoltajia, mikä vaikuttaa negatiivisesti vanhempien keskinäiseen sekä vanhemman ja lapsen välisiin suhteisiin. (Conrad-Hiebner & Byram 2020, 157–158).

Perheen taloudellisen tilanteen lisäksi huono-osaisuuteen liittyy myös sosiaalinen ja kulttuurinen tausta ja pääoma, tai oikeammin niiden puute. Pääoman käsitteestä ovat puhuneet taloustieteiden ja sosiologian parissa jo 1800-luvulta alkaen esimerkiksi Smith, Marx ja Weber. Yhteiskuntatieteissä termi vakiintui muun muassa Bourdieun (1984) kuvatessa maailmaa pääomana ja suhteina. (Ruuskanen 2001, 2–3.) Bourdieu kuvaa pääomaa 1) taloudellisena, 2) kulttuurisena, 3) sosiaalisena ja 4) symbolisena. Bourdieu näkee pääomat ominaisuuksina tai resursseina, joita voi käyttää vaihdon välineinä. Taloudellinen pääoma on suoraan muutettavissa rahaksi, joka mahdollistaa myös investoinnin muihin pääomiin ja esimerkiksi koulutukseen. Kulttuurinen pääoma liittyy sisäistettyihin tietoihin, tapoihin ja tunnusmerkkeihin, jotka liittyvät yksilön sosiaalisiin ryhmiin. Sosiaalinen pääoma kuvaa Bourdieun ajattelussa resursseja, jotka syntyvät sosiaalisten suhteiden myötä, kuten erilaisten verkostojen jäsenyyksinä tai tutkintojen erilaisena arvostuksena. Symbolinen pääoma taas kuvaa pääomaa, jossa eri toimijat tunnustavat ominaisuuksia ja antavat niille arvoa. (Sanaksenaho 2006, 26–29) Taloudellisen tilanteen voidaan siis ajatella heijastavan perheen sosiaalista ja kulttuurista pääomaa ja resursseja sekä näin ollen liittyvän esimerkiksi huono-osaisuuden periytymiseen ja sosiaaliseen liikkuvuuteen.

Hyvinvointi nähdään usein aineellisten ja muiden konkreettisten resurssien näkökannalta. Sosiaalinen pääoma on kuitenkin resurssi, jolla on vaikutusta perheen jäsenten kokonaisyhyvinvointiin muiden pääoman muotojen ohella. Perheen sosioekonominen asema, rakenne sekä sosiaaliset, terveydelliset ja taloudelliset tekijät vaikuttavat perheen ja lasten hyvinvointiin ennustaen lasten pärjäämistä aikuisiällä. Sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma kuvaavat perheen hyvinvoinnin ja sosiaalisen ympäristön välistä yhteyttä. (Tolonen 2005, 35.) Vanhempien tietty sosiaalinen asema ennustaa suurella todennäköisyydellä lasten aikuisiän sosiaalista asemaa. Ylisukupolvisuudeksi kutsutaan jonkin sosio-demografisen piirteen, kuten tulojen, luokan, koulutuksen, perheenmuodostuksen tai huono-osaisuuden, samankaltaisuutta vanhemmilla ja heidän lapsillaan. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus merkitsee sitä, että huono-osaisuutta kokeneiden vanhempien lapset läpikäyvät muita todennäköisemmin huono-osaisuutta aikuisena. (Ilmakunnas ym. 2020; 199.) Köyhyyden ja niukkuuden jatkuminen kaventaa tulevaisuudennäkymiä ja heikentää henkisiä voimavaroja vaikuttaen vanhemmuuteen. Huono-osaisilta vanhemmilta voi puuttua kulttuurista pääomaa ja sosiaalisia resursseja, jotka auttaisivat tukemaan lasten koulutuksessa oppivelvollisuuden jälkeen ja edelleen työllistymisessä mahdollistaen muutoksen taloudellisessa tilanteessa. Vanhemmilta välittyä lapsille myös arvoja, asenteita ja ajattelumalleja, jotka eivät välttämättä tue opiskelua vaan esimerkiksi nopeaa siirtymistä työelämään pitkään koulutukseen panostamisen sijaan. Kuitenkaan materiaalistien ja taloudellisten resurssien puuttuminen ei yksin selitä huono-osaisuuden ylisukupolvistumista, vaan ilmiö on monimutkaisempi. (Graaf & Kalmijn 2001, 51, 62; Vauhkonen ym. 2017, 504.)

2.3 Lastensuojelun avohuolto ja taloudellinen huono-osaisuus

Lapsen hyvinvoinnista vastaa ensisijaisesti tämän vanhemmat tai huoltajat. Viranomaisella on velvollisuus tukea vanhempia tarpeen mukaisesti kasvatustehtävässä. Tilanteen vaatiessa lapsi ja perhe ohjataan lastensuojeluun. Lastensuojelu viranomaistyönä jaetaan lastensuojelun avohuoltoon, sijaishuoltoon ja jälkihuoltoon. Lastensuojelun perustehtäviin kuuluu lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen lasten kasvatuksessa sekä varsinainen lasten suojelu-tehtävä. Lastensuojelun avohuollon tukitoimet ovat aina ensisijaisia suhteessa huostaanottoon ja sijaishuoltoon. Avohuollon tukitoimia, jotka ovat osa suunnitelmallista työskentelyä, on järjestettävä, kun lastensuojelun tarve on todettu. Lapsen etu on ensisijainen tukitoimia suunniteltaessa ja toteutettaessa. (Lastensuojelun käsikirja 2023.) Yhteiskunnan näkökulmasta lastensuojelun tehtävänä on tukea rakenteellisesti lasten kasvuoloja yleisistä oloista huolehtimalla ja torjua ongelmia ja korjata niitä tukemalla sekä auttamalla perheitä ja yksilöitä (Bardy 2013, 71).

Lasten asemaa sekä oikeuksia säädellään ja ohjataan muun muassa lastensuojelulaissa (417/2007) ja YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa. Lastensuojelulain tarkoituksena on varmistaa ja turvata lapsen oikeutta kasvuympäristön turvallisuuteen sekä monipuoliseen ja tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen sekä lapsen erityiseen suojeluun (Lastensuojelulaki 417/2007). Lasten oikeuksien sopimus tähtää lapsen ihmisarvon vahvistamiseen ja vaikeimmassa asemassa olevien lasten erityisen suojelun varmistamiseen. Lapsuuden ja vanhemmuuden erityislaatuinen asema korostuvat sopimuksessa, kuten myös tasa-arvo ja syrjinnän kieltö. Siinä on määritelty lapsen taloudelliset, sivistykselliset ja sosiaaliset oikeudet sekä kansalaisyhteiskunnalliset. (Bardy 2013, 62–63; Lasten oikeuksien sopimus 1991/60 19 §). Lastensuojelulakiin on kirjattu lasten oikeuksien toteutumisen edellytykset YK:n lastenoikeuksien sopimuksen mukaisesti ja lastensuojelulain henki on turvata lapsen turvallista ja tasapainoista kasvua sekä kehitystä ja poistaa riskitekijöitä ja muita kasvua mahdollisesti vaarantavia tekijöitä (Tanskanen 2019, 157).

Lastensuojelun tarpeen taustalla on paitsi elämäntilanteita myös vaativia tilanteita ja poikkeuksellisen koettelevia oloja. Lyhytkestoinen lastensuojelutarve liittyy esimerkiksi elämäntilanteisiin, vuosia jatkuva, pitkäaikainen, jopa ylisukupolvinen, tuen tarve taas linkittyy usein toistuvasti kriisiytyviin perhetilanteisiin. Lapsen kokema laiminlyönti, turvattomuus ja pahoinpitely yhdistyvät monimutkaisesti esimerkiksi vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmiin, parisuhdeväkivaltaan sekä rikoksiin. Tilanteita yhdistää lähinnä niiden moninaisuus. Lastensuojelussa kohdattavat pulmat kattavat koko elämän kirjon toimeentulosta, lukutaitoon ja ihmissuhteisiin. (Bardy 2013, 73–74; Heino ym. 2016; 7; Conrad-Hiebner & Byram 2020, 157.)

Lastensuojelulaki (417/2007) edellyttää, että lapsen elämän aineellisia olosuhteita on huomioitava muun muassa järjestämällä taloudellista tukea paitsi koulunkäyntiin, asunnon hankintaan,

harrastuksiin ja läheisten ihmissuhteiden tukemiseen, myös ”muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämiseen”. Lastensuojelulaki ei tarkemmin määrittele tätä muuta tukemista ja taloudellisen tuen määriä tai mihin se pitäisi ohjata. Lastensuojelun palvelutarpeenarvioinnissa perheen toimeentulon riittävyys ja köyhyys on yksi vähiten huomioituista asioista. Näin on, vaikka tiedetäänkin lastensuojelun asiakaslapsien lähtökohdat muuta väestöä huonommiksi ja toimeentulon niukkuuden merkittäväksi eriarvoistumistekijäksi väestötasolla. Köyhyyteen vaikuttaminen ja eriarvoistumisen estäminen lastensuojelun keinoin ovat osa rakenteellista sosiaalityötä ja erityisen merkityksellistä, sillä toimeentulo-ongelmat kasautuvat sekä periytyvät ylisukupolvisesti, kuten jo edellä totesin. (Jaakkola 2020, 139.)

Lastensuojelua toteutetaan suunnitelmallisesti lastensuojelun tukitoimia hyödyntämällä. Rädyn (2023) lastensuojelulain soveltamisohjeen mukaan lastensuojelulaki velvoittaa hyvinvointialuetta järjestämään perheelle ja lapselle riittävän taloudellisen tuen, kun lastensuojelun tarve johtuu oleellisesti riittämättömästä toimeentulosta, asumisen puuttumisesta tai puutteellisista asuinoloista. Oikeus riittävän toimeentuloon ja asumiseen on subjektiivinen oikeus, ja hyvinvointialueella on tähän ehdoton ja määrärahoihin sitomaton järjestämisvastuu. Toisaalta taloudellinen puute, tai puutteet asumisolissa eivät voi koskaan olla huostaanoton perusteena, sillä perhettä tulee auttaa kokonaisuutena. Lastensuojelulain 35 pykälä pyrkii varmistamaan riittävän taloudellisen tuen ja asumisolosuhteet perheelle ennaltaehkäisevänä lastensuojelulla, ja näin muun muassa välttää lapsen ja vanhempien erottaminen toisistaan. Rätty näkee, että pykälän tehokas soveltaminen voisi säästää merkittävästi lastensuojelun kustannuksia ja perheiden inhimillistä kärsimystä. (Rätty 2023, 386.) Taloudellista tukea voidaan myöntää myös harrastuksiin, koulunkäyntiin, ammatinhankintaan ja työn saamiseen. Läheisten ihmissuhteiden ylläpitäminen voidaan myös lukea taloudellisen tuen piiriin. Lastensuojelun taloudellisen tuen lisäksi voidaan perheelle myöntää myös toimeentulotukea tai ehkäisevää toimeentulotukea. (Taskinen 2007, 41–43.) Taloudellisen liikkumatilan ja pääoman voi ajatella lisäävän resursseja muilla elämänosa-alueilla, myös sosiaalista ja kulttuurista pääomaa. Näin perheiden taloudellisten resurssien vahvistaminen lisää myös perheiden ja lasten kokonaisuhyvinvointia.

Jo sosiaalityön ensimmäisten ammatillisten vuosikymmenten aikana sosiaalityöntekijät pyrkivät parantamaan asiakkaidensa taloudellisia voimavaroja ja taloudellista toimintakykyä. Kiinnostus asiakkaiden taloudellisen hyvinvoinnin tukemiseen ja köyhyyden torjumiseen on siis lähtöisin sosiaalityön varhaisista vaiheista. (Stuart 2016, 297; Blomberg ym. 2010, 589.) Sosiaalityössä yleisellä tasolla korostetaan köyhyyteen vaikuttamista rakenteiden kautta, mutta lastensuojelussa usein työ perheiden ja yksilöiden kanssa korostuu rakenteellisemmän sosiaalityön sijaan. Lastensuojelun tehtäväksi on nähty perinteisesti lasten suojeleminen vahingoittumiselta, eikä niinkään köyhyyden juurisyyhin vaikuttaminen, joten taloudellista avustamista ei automaattisesti nähdä kuuluvaksi lastensuojelutyön keskeisimpiin sisältöihin. Lastensuojelun tukitoimet ja työskentely painottuvat taloudellisen tukemisen ja köyhyyden vähentämisen sijaan esimerkiksi psykososiaaliseen tukeen, neuvontaan ja

ohjaukseen sekä muihin yksilöllisiin ongelmiin, kuten päihde-, mielenterveys- ja väkivalta ongelmiin. Köyhyyden vaikutus lapsen perustarpeiden kuten suojan, ravinnon ja vaatetuksen puutteeseen ja sen näkeminen lapsen laiminlyömisenä tuo taloudelliseen tukemiseen lastensuojelullisen elementin. (Duva & Metzger 2010, 63; Hood ym. 2021, 1945.) Puhumattakaan lapsen riskistä kohdata kaltoin-kohtelua ja väkivaltaa näistä syistä.

Lapsiperheiden taloushaasteiden käsittely sosiaalityön perspektiivistä ja yhteydessä on perusteltua. Arjen sujuvuutta ja elämänhallintaa tukien sekä taloustietoja ja -taitoja kartuttaen voidaan vahvistaa perheiden taloudellista toimintakykyä. Sosiaalityössä tarkastellaan asiakkaiden elämäntilanteita kokonaisvaltaisesti, joten sosiaalityön konteksti tarjoaa hyvän ikkunan taloudellisen tilanteen ja raha-asoiden tarkasteluun perheen kokonaistilanteen kontekstissa. Pirstaleiset palvelut taloudellisten haasteiden näkökulmasta, esimerkiksi talouden käsittelystä erillisenä osana, kuten erillisessä talous- ja velkaneuvonnassa, suhteessa muuhun elämäntilanteeseen tai haasteisiin haastaa tuen vaikuttavuutta. (Moisio ym. 2022.) Taloussosiaalityö on lähestymistapa, joka kohdennetaan etenkin yksilön talouteen ja toimeentuloon ja jolla pyritään vahvistamaan yksilön taloudellista toimintakykyä (Karjalainen 2019, 45). Tällaista lähestymistapaa olisi syytä vahvistaa myös lastensuojelun käytännön työssä.

Viitalan (2018, 98) mukaan sosiaalityön alalla taloushaasteita käsiteltäessä on yleensä totuttu katsoman taloudellista avustamista toimeentulotuen yhteydessä ja nähty se psykososiaalisesta työskentelystä erillisenä osa-alueena. Taloussosiaalityötä tunnetaan Suomessa vähän, mutta tarve osaamisen kartuttamiselle on ilmeinen esimerkiksi toimintaympäristön muutosten, kuten jo tehdyn sote-uudistuksen ja menneillään olevan sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen myötä. Taloussosiaalityön osalta olisi tärkeää irrottautua totutuista toimintatavoista esimerkiksi siitä, että toimeentulotuen lisäksi sosiaalipalveluissa on muitakin keinoja taloudellisen tuen antamiseen välitystilistä, sosiaaliin luototukseen sekä taloudellisista toimintakykyä lisäävään psykososiaaliseen tukeen. (Viitala 2018, 98—99.) Jaakolan (2020, 91) tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät arvioivat lapsen köyhyyttä harvoin, siten että lapsen köyhyyden arvioissaan huomioi aina lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä vain viidennes. Lastensuojelun arviointitekijöissä perheen toimeentulon pysyvyyden arvio oli vähiten huomioita saaneiden tekijöiden joukossa.

Olellista taloussosiaalityössä on tukea asiakasta ja perhettä talouskysymyksissä kokonaisvaltaisesti, eikä vain raha-asioita setvien. Yksilöiden taloudelliset haasteet linkittyvät elämäntilanteisiin ja niiden haasteisiin. Esimerkiksi perhettä, jolla on toistuvia vuokratilanteita, ei voida auttaa vain vuokrat maksamalla ja välitystilin avulla, vaan tukien vanhempien taloustaitoja ja kykyä hoitaa raha-asioita sekä selviytyä haastavassa tilanteessa esimerkiksi sosiaalityöntekijän kanssa käytävien keskusteluiden ja talous- ja velkaneuvoja käyntien avulla. Yksilön kykyyn hallita taloutta vaikuttaa myös yhteiskunnan rakenteet ja instituutiot sekä esimerkiksi tietoisuus etuuksista. Taloussosiaalityön

tehtävänä onkin myös rakenteellinen vaikuttaminen, jos työntekijä huomaa rakenteissa ongelmia, jotka aiheuttavat asiakkaille haasteita. Keskeistä on rakenteiden muuttaminen asiakkaita tukeviksi. (Viitasalo 2018, 98–99.) Lastensuojelun avohuollossa on siis keinoja ja tukitoimia, joilla perheiden taloudellista tilannetta voidaan tukea ja helpottaa samalla vaikuttaen perheiden voimavaratekijöihin, joista kirjoitan tarkemmin seuraavassa pääluvussa.

3 VANHEMPIEN VOIMAVARATEKIJÄT JA LASTENSUOJELU

3.1 Vanhemmuuden voimavarat ja kuormitustekijät

Voimavara käsitteenä ei ole yksiselitteinen, niistä puhutaan esimerkiksi työhyvinvoinnin tutkimuksen näkökulmasta (ks. esim. Hakanen 2005; Mänttari-van der Kuip 2015), terveystieteiden kontekstissa yksilön hyvinvointiin liittyen (ks. esim. Hakulinen ym. 2022) tai mielenterveyden edistämisen osatekijöinä. Sosiaalityön tutkimuksessa voimavarat tulevat esiin esimerkiksi voimavarakeskeisen (strength-based) työotteen tai voimaantumisen (empowerment) osalta. Voimavarakeskeinen sosiaalityö etsii ratkaisuja asiakkaiden kokemuksiin haasteisiin keskittyen asiakkaiden voimavaroihin ja suunnaten tulevaisuuteen ja tulevaisuuden toiveisiin (Saleebey 2000, 127; 133). Voimavaroilla tarkoitetaan yksilön kokemuksia ja sisäisiä voimantunteita. Voimavarat auttavat selviämään haastavissa ja vaativissa elämäntilanteissa sekä tukevat tavoitteiden ja toivottujen elämänmuutosten saavuttamisessa. Voimavaroja ovat esimerkiksi ihmissuhteet, erilaiset taidot ja toimintamahdollisuudet sekä esimerkiksi positiivinen elämänasenne. (Hakulinen ym. 2022; Rönkkö & Rytönen 2010, 192–193.) Voimavaroja voidaan jakaa myös yksilön omiin voimavaroihin, kuten terveydentila, koulutustaso ja itsetuntemus, tai sisäisiin ja ulkoisiin voimavaroihin. Sisäisiä voimavaroja voivat olla perheenjäsenten väliset suhteet, kuten toimiva parisuhde ja lapsi-vanhempisuhteet, perheen ongelmanratkaisutaidot sekä elämäntavat. Ulkoisia voimavaroja taas ovat ulkopuolelta saatava sosiaalinen tuki, työn ja perheen yhdistäminen sekä yhteiskunnan tarjoamat perhepalvelut. (Pelkonen & Hakulinen 2002, 208; Saleebey 2000, 127.) Voimavaran rinnakkaiskäsitteitä ovat esimerkiksi resurssi, selviytymisstrategia, vahvuus, keino, kyky ja mahdollisuus (Hakala ym. 2011, 28).

Hakanen (2005) kutsuu voimavaroiksi asioita, joita ihmiset pyrkivät saavuttamaan, ylläpitämään ja arvostamaan. Voimavarat voivat olla aineellisia, kuten työvälitteet, asunto tai auto; olosuhteita kuten hyvät työolot, toimiva parisuhde ja tukea antavat sosiaaliset verkostot; henkilökohtaisia ominaisuuksia, kuten sosiaaliset taidot ja itsearvostus tai energian muotoja kuten tieto, raha ja henkiset energiat. Hakanen kuvaa Hobfollin (1989) voimavarojen säilyttämisteoriaa (conservation of resources theory). Siinä kuvataan, kuinka stressikokemus syntyy tilanteessa, jolloin voimavarat ovat uhattuna, ne menetetään tai ihminen käyttää voimavarojaan saamatta niille vastinetta. Voimavaroilla on teorian mukaan kaksoisrooli ne ovat itsessään merkittäviä, mutta mahdollistavat myös uusien voimavarojen saavuttamisen. Säilyttämisteoriaan liittyy periaatteita ja niihin liittyviä seurauksia. Teorian keskeiset periaatteet ovat, että voimavarojen menettäminen on hyvinvoinnin kannalta merkityksellisempää kuin niiden saavuttaminen ja että niitä tulee sijoittaa suojautuakseen menettämislähtoisesti, toipuakseen menetyksistä ja uusia voimavaroja saavuttaakseen. Näistä periaatteista seuraa, että ne, joilla on vähän voimavaroja ovat alttiimpia menettämään jo olemassa olevia resursseja, mikä voi saada

aikaan voimavarojen menettämisen kierteen ja heillä on myös vähemmän kykyjä hankkia uusia voimavaroja. Yksilöt, joilla on vähän voimavaroja eivät ota riskejä, jotta eivät menettäisi jäljellä olevia resurssejaan ja ovat siis varovaisempia käyttämään jäljellä olevia voimavarojaan kuin muut. Voimavaroja menettäneet ihmiset säästävät mieluummin vähäisiä resurssejaan, kuin sijoittaisivat voimavarojaan selviytyäkseen paremmin kokemastaan menetyksestä. (Hakanen 2005, 170–171.) Voimavarojen säilyttämisteoria on kiinnostava mallinnus etenkin voimavarojen negatiivisen tai positiivisen kierteen osalta ja näen itse tässä sosiaalityölle tilaisuuden estää kierteen pahenemista ja olla tuke-
massa vanhempia ja perheitä voimavarojen hankinnassa positiivisen kierteen synnyttämiseksi.

Voimavarat linkittyvät toimintavalmiuksiin, joiden voidaan kuvata olevan asioita, jotka mahdollistavat yksilön ja ympäristön voimavarojen hyödyntämisen. Isola ja Suominen (2016, 26) viittaavat talousnobelisti Senin (1999) toimintamahdollisuuksien teoriaan (capability approach), jossa köyhyys ja niukkuus nähdään toimintavalmiuksien puutteena, jolloin vähäisiäkään mahdollisia voimavaroja ei pystytä hyödyntämään (ks. myös Nussbaum 2000). Sen kuvailee toimintavalmiuksia toimintakyvyn ja ympäristön mahdollistamana toimijuutena, jonka ihminen pystyy halutessaan hyödyntämään. Toimintavalmiuksia lujittavat esimerkiksi koulutustaso, terveydentila, palvelut ja toimeentuloturva. Köyhillä ihmisillä toimintavalmiuksien saavuttaminen rajoittuu. Köyhyys voidaan nähdä liittyvän yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutukseen, ihmisen kykyyn hyödyntää omia sekä yhteisiä voimavaroja. (Isola ja Suominen 2016, 26–27; 33.) Sosiaalityön näkökannasta toimintamahdollisuuksien teoria avaa kokonaisvaltaisen näkökulman hyvinvointiin, toimeentulon kysymyksiin, haasteisiin ja näiden ongelmien ratkaisuihin (Sherraden & Huang 2019).

Voimavarojen hyödyntäminen ja niiden tiedostaminen perheissä riippuu siitä, miten voimavaroja tuovat ja kuormittavat tekijät suhteutuvat toisiinsa ja miten ne koetaan (Hakulinen & Pelkonen 2017, 129). Voimavaroiltaan ja toimintakyvyltään samanlaiset ihmiset eivät automaattisesti saavuta elämässään samoja tavoitteita heidän mahdollisuusrakenteidensa ollessa erilaiset näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Tavoitteiden toteutumiseen liittyy toimintakyvyn ja mahdollisuusrakenteiden lisäksi yksilön kyky sitoutua pitkäjänteisestikin ja sijoittaa toimintaan voimavarojaan ja hyvinvointiaan. (Saari 2015, 108–110.) Vanhempien kokemus omasta tilanteesta sekä voimavaroja lisäävien ja vähentävien tekijöiden tunnistaminen voi mahdollistaa tilanteen muuttamisen. Vanhempien voimavaroja ja hyvinvointia vahvistamalla voidaan tukea vanhemmuutta, perheitä sekä lasten tervettä kasvua ja kehitystä. (Hakulinen & Pelkonen 2017, 129.) Perheen ja vanhempien voimavarojen sekä arjessa toimivien asioiden tunnistaminen ja vahvistaminen lisäävät vanhempien kokemaa pystyvyyttä ja vähentävät koettua stressiä (Stewart-Brown & McMillan 2011, i20).

Voimavaroja antavat ja kuormittavat tekijät ja niiden määrä vaihtelee yksilön elämän aikana. Perheen ja lasten hyvinvoinnin kannalta merkittävässä roolissa on vanhempien hyvinvointi, jaksaminen, elämäntavat sekä voimavarat. Vanhempien voidessa hyvin, he pystyvät tarjoamaan suotuisan

kasvuympäristön lapsilleen. Voimavarojen tiedostaminen auttaa vanhempia suojaavien tekijöiden ylläpitämisessä, avun vastaanottamisessa ja muutosten tekemisessä heidän kohdatessaan kuormittavia elämäntilanteita. Suojaavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi aktiivinen, jaettu vanhemmuus, perheen yhteenkuuluvuuden tunne, hyvät vuorovaikutussuhteet perheessä, resilienssi ja toimivat selviytymisstrategiat. Voimavaroja kuormittavien tekijöiden kasautuessa perheille tulee tarjota tukea. (Hakulinen ym. 2022.) Psykososiaalisiin perheoloihin panostaminen ja sosioekonomisen aseman huomioiminen auttaa suojaamaan lasten hyvinvointia myös heidän aikuistuttuaan (Kotimäki 2021, 5–6). Resurssien puute voi kasaantuessaan heijastua lapseen esimerkiksi perheen sisällä vaikuttavien psykologisten tekijöiden kuten huonon itsetunnon tai heikon tulevaisuususkon kautta (Toikka & Haanpää 2020, 132).

Voimavarojen kääntöpuolena voidaan nähdä erilaiset kuormitustekijät. Suomalaisten lapsiperheiden vanhemmat voivat pääosin hyvin esimerkiksi FinTerveys2017 -tutkimuksen sekä Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut 2018 (LTH) -tutkimuksen perusteella. FinTerveys2017 - tutkimuksen mukaan lähes 90 prosenttia pikkulasten vanhemmista koki elämänlaatunsa hyväksi tai erittäin hyväksi, he olivat tyytyväisempiä elämänsaavutuksiinsa ja perhe-elämäänsä verrattuna muihin samanikäisiin. Myös perhe-elämään oltiin tyytyväisiä yhdeksässä tapauksessa kymmenestä. Pikkulapsiperheiden vanhemmat olivat taloudelliseen tilanteeseensa yhtä tyytyväisiä kuin muut samanikäiset vastaajat. (Haapala ym. 2020, 1.) Enemmistö lapsiperheiden vanhemmista kokee myös terveytensä hyväksi tai melko hyväksi, ja myös koettu terveys on samanikäisiin vastaajiin verrattuna parempi. Elintavat olivat vanhemmilla verrokkeja suotuisimmat, lapsiperheiden vanhemmat käyttivät vähemmän alkoholia kuin samanikäiset lapsettomat aikuiset. Kuitenkin joka kymmenes vastaaja koki terveydentilansa korkeintaan keskinkertaiseksi. (Haapala ym. 2020, 2; Vuorenmaa 2019, 7.) LTH – tutkimukseen osallistuneista vanhemmista 14 prosenttia kertoi lääkärikäynneistä, lääkkeistä ja ruoasta tinkimisestä rahan puutteen vuoksi kuluneen vuoden aikana. Taloudellinen niukkuus korostui matalasti koulutetuilla, työelämän ulkopuolella olevilla, maahanmuuttajataustaisilla sekä yksinhuoltajilla. (Vuorenmaa 2019, 7.) Vanhemmat, joilla on vain yksi lapsi ovat keskimäärin tyytyväisempiä vanhemmuuteensa sekä arjen toimivuuteen verrattuna monilapsisiin perheisiin. Monilapsisissa perheissä vanhempien tiedetään kokevan enemmän kuormittuneisuutta ja stressiä. (Le Vigouroux & Scola 2018, 7.)

Tutkimuksissa kartoitettiin myös vanhempien jaksamista ja psyykkistä hyvinvointia. Vanhempien jaksaminen ja kuormittuneisuus näyttäytyy polarisoituvan. LTH-tutkimukseen vastanneista vanhemmista puolet ei raportoinut mitään jaksamisen haasteita. Neljällä kymmenestä vastaajalla oli yhdestä kahteen jaksamisen haastetta ja 12 prosenttia kaikista vastaajista kuvasi kolmen tai useamman jaksamisen haasteen kasaantumisesta (Vuorenmaa 2019, 7.) Vanhempien uupumuksella on vaikutuksia paitsi vanhempiin itseensä myös lapsiin. Uupumus on yhteydessä vanhempien päihteiden käyttöön, univaikeuksiin, itsemurha-ajatuksiin, parisuhderiitoihin ja sillä on yhteys lapsiin kohdistuvaan

väkivaltaan ja laiminlyöntiin. (Mikolajczak ym. 2018, 134.) Jaksamattomuus ja uupumus ovat myös merkittäviä lasten sijoitusten taustatekijöitä, ja niitä on raportoitu olevan 89 prosentilla sijaishuollossa olevien lasten vanhemmista (Heino 2016, 70). Masennusoireilu ja psyykkinen kuormittuneisuus ovat pikkulapsiperheiden vanhemmilla melko yleisiä. (Haapala ym. 2020, 4). Vanhempien kokemat mielenterveyden haasteet vaikuttavat lapseen ja vanhemman masennus vaikuttaa heikentävästi lasten hyvinvointiin (Kataja ym. 2014, 41), ja lapsen tunnesäätelyn kehitykseen, etenkin äitien masennus yhdistyy lasten tunne-elämän kehityshäiriöihin (Pietikäinen ym. 2020). Noin viidenneksellä LTH-tutkimukseen osallistuneilla vanhemmilla oli raportoituja masennusoireita kuluneiden kahden viikon ajalla. Vanhemmista joka kymmenes koki riittämättömyyttä vanhempana ja kuusi prosenttia oli jaksamisestaan vanhempana huolissaan aina tai usein. Yleisintä jaksamattomuuden kokemukset olivat yksinhuoltajavanhemmilla. Yksinäisyyden kokemuksista raportoi seitsemän prosenttia vastaajista, tämä korostui yksinhuoltajilla ja työelämän ulkopuolella olevilla vanhemmilla. (Vuorenmaa 2019, 7.) Yksinäisyys lisää masentuneisuutta, ahdistuneisuutta, unhäiriöitä, heikentää itsetuntoa ja lisää pessimististä elämänasennetta sekä terveydelle haitallisia elintapoja (Cacioppo ym. 2014, 58). Se heikentää vanhempien kokemusta vanhemmuustaidoistaan, lisää eristyneisyyttä sekä tuen puutteen ja surun kokemusta (Husain ym. 2017).

Toimiva parisuhde on keskeinen voimavara aikuisen elämässä, sen ollessa keskeisin ja läheisin sosiaalinen suhde (Røsand ym. 2012, 1). Parisuhde voi kuitenkin kääntyä kuormitustekijäksi ja heikentää vanhempien hyvinvointia ja sen haasteet voivat näin ollen heijastua negatiivisesti vanhemmuuteen ja lapseen. Parisuhdetyytymättömyys altistaa vanhempia kuormitukselle, mielenterveyden häiriöille ja väkivallalle. (Mikolajczak ym. 2018, 138.) LTH-tutkimukseen osallistuneista vanhemmista joka kymmenes oli kokenut parisuhdeväkivaltaa kuluneen vuoden aikana. Väkivallan muodoista yleisimmäksi raportoitiin henkinen väkivalta, fyysisen, taloudellisen ja seksuaalisen väkivallan muotojen saadessa vähemmän mainintoja. (Vuorenmaa 2019, 20.)

Lapseen liittyvistä huolista vanhempien uupumusta lisäävät muun muassa lapsen terveydentila, lapsen univaikeudet ja lapsen käytöshaasteet sekä haastava temperamentti. Kroonisesti sairaiden lasten vanhemmat raportoivat enemmän uupumusoireista kuin terveiden lasten vanhemmat (Lindström ym. 2010, 427). Lapsen vakava sairaus koettelee koko perhettä ja vaikuttaa monella tavalla vanhempien väliseen parisuhteeseen ja heidän psyykkiseen hyvinvointiinsa esimerkiksi lisäten vanhempien ahdistus- ja masennusoireita (Koivula 2023, 11). Perheiden taloudelliset mahdollisuudet heijastuvat heikompiin valinnanmahdollisuuksiin terveyspalveluissa sekä muussa terveyskäyttäytymisessä. Alemmassa sosioekonomisessa asemassa olevat ihmiset ovat myös hauraampia ja haavoituvampia heidän resilienssinsä ollessa heikompi kuormittavien elintapojen ja haastavien elämäntilanteiden edessä. (Maunu ym. 2016, 191.) Pikkulapsiperheiden vanhemmista kolmannes ei koe nukkuvansa riittävästi (Haapala ym. 2020, 4). Uneen ja nukkumiseen liittyvät ongelmat ovatkin hyvin yleisiä pikkulapsiperheissä. Lapsen univaikeudet heikentävät vanhemman jaksamista ja lapsen

yöheräilystä johtuva väsyneisyys ja kuormittuneisuus lisäävät mielialaoireiden riskiä. Syysuhde voi olla myös kaksisuuntainen, sillä vanhemman väsymyksen ja ahdistuneisuuden on raportoitu lisäävän lapsen univaikeuksien riskiä. (Paavonen & Saarenpää-Heikkilä 2022, 782.) Kuormituksen kokemukseen vaikuttaa myös persoonallisuuden piirteet ja temperamentti. Vanhempien tunteiden hallinnan puute ja toisaalta pikkutarkkuus asioissa ovat riskitekijöitä vanhemman uupumukselle, kun taas pitkäjänteisyys, empaattisuus ja joustavuus toimivat suojaavina tekijöinä. Lapsen tottelemattomuus, epätunnollisuus ja emotionaaliset haasteet lisäävät vanhempien uupuneisuuden kokemusta, kun taas joustavuus ja ulospäinsuuntautuneisuus lapsen persoonallisuuden piirteinä suojaavat vanhempia uupumukselta. (Le Vigouroux & Scola 2018, 1, 6.) Uupuneet ja kuormittuneet vanhemmat voivat etäännyttää itsensä emotionaalisesti lapsistaan, jolloin vanhemmat huolehtivat kyllä lasten fyysisistä tarpeista, kuten ruoasta ja vaatteista, mutta energia ei riitä enää lasten emotionaalisten tarpeiden tyydyttämiseen (Roskam ym. 2017, 9). Toimeentulo-ongelmat näyttäytyvät merkittävänä kuormitustekijänä vanhemmuuteen liittyen vaikuttaen esimerkiksi vanhempien jaksamiseen, riittämättömydenkokemuksiin sekä vanhemmuustaitoihin (Salmi ym. 2016a, 37). Kirjoitan näistä mekanismeista tarkemmin seuraavassa alaluvussa, niiden ollessa tutkielman keskiössä.

3.2 Taloudellisen huono-osaisuuden vaikutus vanhemmuuteen

Tutkimukseni keskiössä oleva taloudellinen huono-osaisuus ja köyhyys vaikuttavat useimpiin elämän osa-alueisiin, myös vanhemmuuteen, aiheuttaen merkittävää epävarmuutta elämään (Isola & Suominen 2016, 170). Suomalaisessa tutkimuksessa lapsiperheissä koettua köyhyyttä ja sen suhdetta muun muassa vanhemmuuteen ja perheen tuen tarpeisiin on tutkittu sekä määrällisesti että laadullisesti. Leinonen ym. (2002) ovat selvittäneet taloushaasteista johtuvan stressin vaikutuksia vanhempien parisuhteeseen, mielenterveyteen ja edelleen vanhemmuuden laatuun. Forssén (2012) on kartoittanut lapsiperheiden köyhyyden ja arjen kuormituksen sekä vanhempien stressitekijöiden yleisyyden välisiä yhteyksiä määrällisesti ja laadullisesti. Törrönen (2012) on selvittänyt vanhempien arkisia hyvinvointikokemuksia ja perheiden hyvinvoinnin haasteita laadullisesti tutkien. Viime vuosina sosiaalityön alalla tehty tutkimus talouden ja lapsiperheköyhyyden linkittymisestä vaikuttaa lisääntyneen merkittävästi, mikä on tärkeää. Tähän liittyy taloussosiaalityön näkökulman esiintous viime vuosina, jota kuvasin aiemmin. Muutamia tutkimuksia mainitakseni Hakovirta ja kumppanit (2020) ovat selvittäneet elatustuen vaikutusta yksinhuoltaja perheiden etuuksiin, myös Isola, Roivainen ja Hiilamo (2020) ovat tutkineet yksinhuoltajavanhempien köyhyyskokemuksia. Ristikari ja kumppanit (2018) havaitsivat lapsuusajan taloudellisten haasteiden vaikutukset nuoruusiässä näkyvänä sopeutumishaasteina. Toikko ja tutkimusryhmä (2022) kuvaavat, kuinka täydentävä toimeentulotuki voi vähentää köyhyyden vaikutusta lastensuojelun tarpeeseen. Viitasalo ja kumppanit

(2023) selvittivät erilaisia tuen sekä interventioiden muotoja, joilla lapsiperheiden taloushaasteita voidaan helpottaa. Hiilamo kollegoineen (2024) on selvittänyt haastavien elämäntapahtumien yhteyttä toimeentulotukivaikkeuksiin lapsiperheissä.

Köyhyys vaikuttaa suoraan vanhemmuuden resursseihin ja voimavaroihin. Taloushaasteet aiheuttavat vanhemmalle huolta, ahdistusta ja stressiä heikentäen kykyä selvitä vanhemmuudesta. Toimeentulo-ongelmien kuormittaessa vanhempia, ne vaikeuttavat arkea ja heikentävät paitsi vanhemmuutta myös lasten hyvinvointia. (Salmi ym. 2016b, 69.) Taloudellinen kuormitus saa aikaan sen, että arkinen selviytyminen kuluttaa vanhempien voimavaroja, jolloin resursseja on vähemmän yhdessä oloon lasten kanssa tai koulutehtävissä auttamiseen, mikä voi heijastua negatiivisesti vanhemman ja lapsen väleihin (Toikka & Haanpää 2020, 127). Taloudellisten haasteiden pitkittyminen ja köyhyys lisäävät mielenterveysongelmien riskiä ja toisin päin. Mielenterveysongelmien, toimeentulonhaasteiden ja kouluttamattomuuden kasaantuessa, ne ovat yhteydessä myös lapsuusajan köyhyyteen. Matala koulutus indikoi työttömyyttä, työttömyys ja heikko koulutusaste taas lisäävät mielenterveyden haasteiden esiintyvyyttä. Mielenterveyden haasteista johtuva työkyvyttömyys lisää vanhempien taloudellisia huolia. (Kataja ym. 2014, 41.) Köyhyys ja toimeentulohaasteet voivat aiheuttaa kaksoiskuormitusta perheissä ensin rajoittaen käytössä olevia toiminnallisia tai taloudellisia resursseja sekä toiseksi kuluttaen tunteiden käsittelyyn sekä toimintakykyyn liittyviä resursseja haasteita ja niiden aiheuttamia seurauksia työstettäessä. (Daly & Kelly 2015, 191–192.)

Toimeentulohaasteet heijastuvat vanhempien kokemuksiin vanhemmuudesta ja sen laadusta. Pienituloisuudesta aiheutuva kuormitus lisää stressiä, haastaa vanhemmuudesta koettua tyytyväisyyttä ja iloa sekä heikentää vanhempien kokemusta jaksamisestaan, riittävydestään ja taidoistaan lastensa vanhempina. (Salmi ym. 2016a, 37.) Vanhempien sitoutuminen vanhemmuuteen ja positiivisen vuorovaikutuksen määrä perheen arjessa heikentyy vanhempien kokeman taloudellisen stressin myötä (Shelleby 2018, 3877). Mikä näkyy esimerkiksi vanhempien vähäisempänä kykyinä havainnoida lasten tarpeita, vastata niihin riittävällä ja rakentavalla tavalla sekä heikentää vuorovaikutusta lasten kanssa (Ward & Lee 2020, 2). Taloudelliset haasteet voivat muuttaa vanhemmuuden tyyliä rankaisevammaksi ja vähemmän lasta huomioivaksi. Lisäksi toimeentulohaasteet kuormittavat parisuhdetta ja parisuhdetyytyväisyyttä muun muassa heikentäen vanhempien välisen keskustelun avoimuutta ja aiheuttaen parisuhdeongelmia. (Leinonen ym. 2002, 423; Salmi ym. 2016a, 37.) Köyhyys ja huono-osaisuuden on myös ylisukupolvinen ilmiö, joka näkyy siinä, että lapsuuden köyhyykokemukset ja toimeentulotuen tarve sekä vanhempien matalampi koulutustaso vaikuttavat aikuisuudessa koettuun köyhyyteen, toimeentulotukitarpeeseen ja koulunkäynnin keskeytymiseen (Vauhkonen ym. 2017, 501).

Pienituloisuus heijastuu lapsen hyvinvointiin perheen prosessien kautta, näitä voidaan kuvata Toikan (2023) väitöstutkimuksen mukaan esimerkiksi perheen taloudellisen stressin teorian ja

investointiteorian (Duncan ym. 2018) avulla. Perheen taloudellisen stressin teoriolla kuvataan talousvaikeuksista aiheutuvaa vanhempien taloudellista stressiä ja sen yhteyttä lapsen hyvinvointiin. Investointiteoria taas kuvaa perheen taloudellisten vaikeuksien seurauksia, jotka vaikuttavat lapsen myöhempään menestykseen. Parempi tuloisilla vanhemmilla on paremmat mahdollisuudet käyttää resursseja kuten rahaa, aikaa ja sosiaalisia kontakteja edistääkseen lastensa hyvinvointia. (Toikka 2023, 39.) Pienituloisten perhe-elämän rakentumista ja omien sekä muiden asettamien ihanteiden toteutumista on tutkittu vähän. Toimeentulo-ongelmat voivat lisätä huolta ja ahdistusta, jos tavoiteltavaan tai edellytettyyn ihanteeseen ei päästä. (Salminen ym. 2016a, 41.) Niukkuuden ja taloudellisen huono-osaisuuden vaikutukset heijastuvat lasten hyvinvointiin etenkin vanhempien hyvinvoinnin ja jaksamisen kautta. Taloudellinen niukkuus ja rahojen riittämättömyys vaikuttaa vanhempien stressitasojen nousuun, psyykkisen hyvinvoinnin heikkenemiseen ja välittyy lasten arkeen sekä vanhemmuuden toteutumiseen. (Forssén 2017, 118; Jaakola 2020, 139; Kallio & Toikka 2022.) Lapsiperheiden taloudelliset haasteet linkittyvät mielenterveyteen, parisuhdetyytyväisyyteen, vanhemmuuden kokemuksiin ja lapsista koettuun huoleen (Lindberg ym. 2021, 452). Pienituloisten perheiden elämänlaatu on parempituloisia verrokkeja huonompi. Toimeentuloon liittyvä häpeä ja huoli syövät vanhempien voimavaroja. (Sorkkila ja Aunola 2020, 656.) Taloushaasteet ja toimeentulon epävarmuus lisäävät vanhempien kokemia taloudellisia paineita, stressiä ja masennusta, jotka puolestaan voivat vaikuttaa vanhemmuuden ankaruuteen lisäten lasten kokemaa kaltoinkohtelun ja laiminlyönnin riskiä (Conrad-Hiebner & Byram 2020, 157–158).

Lasten kehittymiseen ja kasvuun liittyvistä haavoittuvaisuustekijöistä on tutkittu etenkin vanhemman ja lapsen välisen kiintymyssuhteen laatua sekä lapsen elämän varhaisten vaiheiden merkitystä ja vaikutusta lapsen kehitykseen (ks. Tolja 2020, 396). Perheen toimentulon vaikeuksiin, vanhemman kouluttamattomuuteen sekä perheen huonompaan asumistasoon liittyy myös tekijöitä, joiden tiedetään voivan vakavasti heikentää ja vaarantaa lapsen kehitystä. (Jaakola 2020, 49.) Erityisesti pienten lasten perheiden köyhyys on tunnistettu riskitekijäksi ja on merkittäväksi riskiksi ylisukupoliselle huono-osaisuudelle (Salmi 2020, 39). Yksinhuoltajaäitien kokemaa pitkäaikaista köyhyyttä kartoittaessa tutkimuksessa kuvattiin vanhempien kokemaa kuormitusta lasten tarpeista tinkimisestä, jolloin lapset jäivät eriarvoiseen asemaan suhteessa muihin ikäisiin ja vanhempien huolta siitä, etteivät voi tukea lapsiaan taloudellisesti esimerkiksi opiskelujen rahoittamisessa, mikä voisi johtaa köyhyyden ylisukupolvistumiseen. Köyhyydessä eläminen nähtiin raskaana sen aiheuttaman tunnekuorman vuoksi, joka tuntui väsymyksenä, unettomuutena, kireytenä ja hermostuneisuutena pitkään jatkuneessa elämäntilanteessa. (Roivainen & Jalonen 2017, 160.)

Vanhempien sosiaalisten stressitekijöiden esiintymisen yhteys köyhyyteen on kiistaton. Toimeentulo-ongelmat lisäävät vanhempien masentuneisuutta ja ahdistuneisuutta ja kuormittavat vanhempien välistä suhdetta. Vanhempiempien kokemia taloustilanteeseen linkittyviä psyykkisiä stressitekijöitä ovat muun muassa masentuneisuus, hermostuneisuus, unettomuus, yksinäisyys,

voimattomuus ja elämän mielekkääksi tuntemisen vaje. Näillä on yhteys vanhemmuuden laadun muuttumisesta vähemmän ohjaavaksi ja rankaisevuuden lisääntymiseen, mikä vaikuttaa suoraan lasten kokemaan hyvinvointiin ja mielenterveyteen. Tämä korostuu etenkin yksinhuoltajaperheissä, joissa on vain yksi aikuinen vastaamassa arjesta. (Salmi 2020, 41; Forssén 2017, 120.) Vanhempien kokema taloudellinen stressi myös vaikuttaa lapsilla havaittujen mielenterveyshaasteiden lisääntymisen ja kokonaishyvinvoinnin heikkenemisen lisäksi lasten käyttäytymisongelmien esiintyvyyden kasvamiseen (Puff & Renk 2014, 726). Tällaisten haasteiden esiintyessä lastensuojelun asiakasperheille tarjotaan tehostettua perhetyötä ja muita tukitoimia, jotka sisältävät sekä tuen että kontrollin elementtejä (Jaakola 2020, 53).

Kuten edellä kuvasin, kotitalouden taloudellisella asemalla on kiistaton yhteys sosiaalisiin suhteisiin ja elämän laatuun. Perhe toimii lapsen hyvinvoinnin perustana ja perheen resurssit joko toimivat suojaavina tai riskiä lisäävinä tekijöinä suhteessa lapsen hyvinvointiin. Perheen pitkäaikainen heikko taloudellinen tilanne on yhteydessä lasten epäedulliseen fyysiseen ja psyykkiseen kehitykseen ja myöhempiin elämän mahdollisuuksiin. Heikko taloudellinen tilanne heijastuu negatiivisesti vanhemmuuteen, kodin ilmapiiriin, perherakenteeseen sekä perheen käytössä oleviin välittömiin resursseihin. (Forssén 2017, 108—109.) Lasten hyvinvointi ei kuitenkaan ole välttämättä suoraan yhteydessä perheen tulotasoon. Vanhemmat pyrkivät suojaamaan lapsia köyhyyden negatiivisilta vaikutuksilta laittamalla lapsen tarpeet omien tarpeidensa edelle. Huoli perheen taloudellisesta tilanteesta voi välittyä lapsille kuitenkin myös perheen ilmapiiriin kautta ja saada lapset kantamaan huolta perheen taloudesta. (Toikka & Haanpää 2020, 127; 140.)

3.3 Taloudellinen tuki vähentää lastensuojelutarvetta

Lastensuojelun sekä taloudellisten haasteiden yhteyttä on tutkittu, kuten luvun 3.2 alussa kuvasin. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että asiakkaan perspektiivistä katsottuna tutkimusta tuntuu löytyvän vähemmän. Taloudellisen tuen vaikutusta lastensuojeluun on tutkittu enimmäkseen Pohjois-Amerikassa eikä Eurooppalaista tai Pohjoismaista tutkimusta ole kovin paljon. (Hietämäki ym. 2023, 2.) Syynä tähän on etenkin lastensuojelutyön perinteinen suuntautuminen yksilö- ja perhetasoon, eikä niinkään rakenteisiin (Duva & Metzger 2010, 63). Lastensuojelun tilastoinneissa ei ole myöskään säännömukaisesti tilastoitu perheiden taloudellista tilannetta. Lapsiperheköyhyyden kohdalta tilastoa on, mutta ymmärrettävästi kaikki köyhät perheet eivät ole lastensuojelun asiakkuudessa, vaikka köyhyys onkin yliedustettuna lastensuojelun asiakasperheiden joukossa. (Kallio & Hakovirta 2020, 10–11.) Taloustilanne ja sen tuoma kuormitus sekä stressi vaikuttavat väistämättä vanhemmuuteen.

Lapsen ja perheen taloudellinen huono-osaisuus, erityisesti tuloköyhyys ennustaa lastensuojelupalvelujen tarvetta. Pienituloisuus ja köyhyys on yhdistetty lasten huonoon kohteluun ja laiminlyöntiin. Taloudellisen tuen lisäämisellä voidaan vähentää lasten perheissä kokemaa kaltoinkohtelua. Myös lastensuojelun sijaishuoltoon sijoittaminen on yleisempää pienituloisissa ja köyhissä perheissä, verrattuna paremmin toimeentuleviin verrokkeihin. (Pelton 2015, 30–31.) Lasten fyysinen kurittaminen, lastensuojeluasiakkuus ja kodin ulkopuolisen sijoituksen riski ovat suurempia pienituloisissa perheissä. Tulojen pienikin paraneminen ja taloudellisen tuen myöntäminen perheille lastensuojelun etuutena taas vähentää riskiä lasten kokemalle kaltoinkohtelulle ja lastensuojeluasiakkuuden jatkumiselle. (Feely ym. 2019, 77.) Toimeentulotukeen investoiminen ja toimiva sosiaaliturvajärjestelmä vähentävät lastensuojelupalveluiden tarvetta. Tuoreen tutkimuksen (Häkkilä ym. 2022) mukaan toimeentulotuen myöntäminen yksinhuoltajavanhemmille vähensi vanhempien kokemaa stressiä ja masennuslääkekorvausten kysyntää, mikä edelleen laski lastensuojelupalveluiden kysyntää. Lyhytaikainen toimeentulotuki toimii ennaltaehkäisevästi lastensuojelun näkökulmasta vähentäen lastensuojeluilmoitusten sekä kodin ulkopuolisten sijoitusten määrää. (Häkkilä ym. 2022, 50; 61.)

Perheiden taloudellisen epävarmuuden kasvaessa myös lastensuojelupalveluiden kysyntä on suurempaa. Lisätoimeentulotuki sen sijaan puskuroi ja vähentää pienituloisten ja taloudellisia vaikeuksia kokeneiden lastensuojelun asiakkuudessa olevien perheiden tuen tarvetta. Näin on etenkin kaikista pienituloisimmissa perheissä. Mitä suuremmat taloudelliset vaikeudet perheellä on, sitä merkittävämpi vaikutus lastensuojelupalveluiden tarpeen lientymiseen lisätoimeentulotuella on. Ylimääräinen toimeentulotuki voi siis toimia lastensuojelutarvetta ennaltaehkäisevästi. Kokonaisuudessaan sosiaalipolitiikan kannalta katsottuna taloudellisen epävarmuuden väheneminen siis vähentää lastensuojelun palveluiden kokonaistarvetta. (Toikko ym. 2022, 5.) Toisaalta on hyvä kiinnittää huomiota, että kaikki taloudelliset etuudet eivät kuitenkaan vähennä lapsiperheiden köyhyyttä toivotulla tavalla. Kaikista köyhimmissä yksinhuoltajaperheissä elatusapumaksut eivät nosta yksinhuoltajien reaalitylöjä juurikaan, sillä elatusapu huomioidaan tulona toimeentulotuessa. (Hakovirta ym. 2020, 35.)

Lastensuojelun asiakasperheiden taloudellisten haavoittuvuustekijöiden ohittaminen estää perheen olosuhteiden kokonaisvaltaisen paranemisen (Esposito ym. 2017, 42). Köyhyyden ja heikon taloudellisen tilanteen tunnistaminen on äärimmäisen tärkeää, sillä ilman köyhyyden ymmärtämistä ilmiötasolla on vaikeaa puuttua siihen konkreettisesti. Jos asiakasperheiden köyhyyttä ja taloudellisia haasteita ei lastensuojelussa tunnisteta ja niihin ei pyritä vaikuttamaan, voi tarjottu tuki pahimmillaan pidentää köyhyyden kierrettä tai jopa johtaa lasten sijoittamiseen kodin ulkopuolelle. Köyhyyden tiedostaminen ja vuoropuhelun käyminen vanhempien kanssa heidän elämänsä vaikuttavan köyhyyden todellisuudesta tarjoaa lastensuojelutyöntekijöille mahdollisuuden tukea perhettä taloudellisesta ahdingosta pois pääsemisessä. Tämä taas voi parantaa koko perheen tilannetta ja vähentää lastensuojelupalveluiden tarvetta. (Bennet ym. 2020, 215.)

Köyhyyden ja lastensuojelun yhteys on voimakas ja näyttäytyy etenkin sijaishuollossa, kodinulko-puolelle sijoitettujen pienten lasten perheistä 70 prosenttia sai toimeentulotukea (Heino 2016, 104). Vanhempien kokema kuormitus ja taloudelliset haasteet voivat saada aikaan noidankehän, joka heikentää jaksamista ja oman potentiaalin hyödyntämistä. Moninaisia haasteita kohdatessa olisi tärkeää ylläpitää olemassa olevia voimavaroja ja luoda etäisyyttä haasteisiin. Tällaisessa tilanteessa voimavarojen lisäämiseen suunnattu ja ennaltaehkäisevä taloudellinen tuki olisi keskeinen, vaikka sitä ei arvostetakaan nykyisessä hyvinvointipolitiikassa. Tällainen lähestymistapa tukisi vanhemmuutta ja voisi auttaa ylisukupolvisen köyhyyden vähenemisessä. (Isola ym. 2022, 202.) Taloudellinen tuki ehkäisee lastensuojelun tarvetta. Perheiden saamalla taloudellisella ja materiaalisella tuella on yhteys lasten vähäisempään kaltoinkohteluun (Loman & Siegel 2015, 90; Pelton 2015, 31). Mitä enemmän taloudellista tukea perheille myönnettiin, sitä selkeämpi on lasten kaltoinkohteluriskin väheneminen (Cancian ym. 2013, 417).

Perheen taloudellisella tilanteella ja asemalla on merkitystä siihen, miten vanhemmat voivat vaikuttaa lastensuojelusta tarjottuihin tukitoimiin. Luonnollisestikaan lastensuojelun asiakasperheitä ei luokitella ”työväenluokkaisiin tai köyhiin perheisiin” ja ajatella tällaisten perheiden olevan erityisesti lastensuojelukontrollin kohteena. Perheet, joiden toimeentulo on vakaampi ja joilla on sosioekonomisesti parempi asema, voivat taloudellisen tilanteensa vuoksi hankkia lapsilleen esimerkiksi lastensuojeluun liittyviin oikeuskäsittelyihin asiantuntijalausuntoja tai lapselle terapiapalveluita yksityisiltä toimijoilta. Lastensuojelun asiakkaina olevien perheiden kodeissa näkyvä materiaallinen hyvinvointi voidaan lastensuojelussa nähdä positiivisena merkinä perheen tilanteesta ja näin taloudellinen hyväosaisuus nähdä heijastavan vanhemmuuden parempaa laatua. Toisaalta huonommassa taloudellisessa asemassa olevat vanhemmat rakentavat kunnollisuuttaan paikantamalla itsensä ”apua ansaitsevien köyhien” joukkoon, jottei heidän köyhyyttään tulkittaisi merkinä vanhemmuuden puutteellisuudesta. (Hiitola 2015, 177–179.)

Toimeentulotuki on merkki taloushaasteista ja se yhdistyy muun muassa sosiaalisiin ja terveydellisiin haasteisiin. Sosiaalihuoltojärjestelmän viimesijaisesta taloudellisesta tuesta säädetään laissa toimeentulotuesta (1412/1997). Lain mukaan toimeentulotuen tarkoitus on turvata yksilön ja perheen toimeentulo viimesijaisena etuutena sekä edistää itsenäistä selviämistä, varmistaen vähintään välttämätön toimeentulo. Ehkäisevä toimeentulotuki taas edistää henkilön ja perheen sosiaalista turvallisuutta, omatoimista taloudellista suoriutumista sekä ehkäisee syrjäytymistä sekä pitkittynyttä toimeentulotukiriippuvuutta. Perustoimeentulotuen myöntää Kela ja hyvinvointialueiden vastuulla on täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntäminen (Laki toimeentulotuesta 1412/1997, 1§; 4§.), jota esimerkiksi sosiaalityöntekijät myöntävät päivittäisessä työssään, jossa myös ammatillisen harkinnan käytön mahdollisuus on olemassa. Perustoimeentulotuki oli aiemmin kuntien vastuulla, mutta siirtyi vuonna 2017 Kelan maksettavaksi. Siirron tavoitteena oli edistää toimeentulotuenhakijoiden yhdenvertaisuutta, sekä tarkistaa hakijoiden oikeutta ensisijaisiin etuuksiin, kuten

työttömyysturvaan. Siirto on arvioiden mukaan helpottanut toimeentulotuen hakemista, mutta toisaalta heikentänyt sosiaalityön asiakkaiden asemaa, sillä heidän haasteitaan ei kohdata välttämättä niin kokonaisvaltaisesti Kelassa, kuin sosiaalitoimessa on aiemmin tehty. (Vaalavuo ym. 2020, 22—23.)

Lapsiperheiden kohdalla toimeentulotuelle siirtymisen riskiin on yhdistetty vanhempien sairastuminen, erityisesti psyykkisistä syistä, mutta myös ero ja pitkäaikaistyöttömyys. Todennäköisesti toimeentulotuen piiriin siirrytään monen eri syyn summana, eikä yksittäisellä elämäntapahtumalla voida selittää suurinta osaa toimeentulotuelle siirtymisistä. (Hiilamo ym. 2024, 71.) Nykyisessä perustoimeentulotuen tasossa on riittämättömyyttä ja perustoimeentulotuen leikkaaminen edelleen heikentäisi sitä vielä lisää. Tällä hetkellä perustoimeentulotuen perusosa riittää nipin napin sille tasolle, jota perustoimeentulotuesta annettu laki edellyttää. Sen sijaan nelihenkisen lapsiperheen perusosa ei riitä lain mukaisen kulutuksen viitebudjetin minimitasoon. (Hiilamo ym. 2023, 27.) Taloudellista tukea voidaan järjestää paitsi lastensuojelun taloudellisena tukitoimena myös ehkäisevänä toimeentulotukena. Ehkäisevällä toimeentulotuella voidaan auttaa esimerkiksi velkakierteessä olevaa perhettä. Toimeentulotuen myöntämisessä huomioidaan lastensuojelun asiakasperheen yksilöllinen tilanne ja tukea voidaan myöntää lastensuojelullisilla perusteilla. Toimeentulotukea voidaan myöntää myös ehkäisemään lastensuojelun tarvetta. (Lastensuojelun käsikirja 2023; Toikko ym. 2022.)

4 TUTKIMUSASETELMA

4.1 Tutkimustehtävä ja laadullinen tutkimus lähestymistapana

Tutkimukseni tehtävänä on selvittää lastensuojelun asiakasperheiden vanhempien henkilökohtaisia kokemuksia köyhyyden ja taloudellisen huono-osaisuuden vaikutuksesta vanhemmuuden voimavaroihin ja edelleen lastensuojelutarpeeseen. Pyrin löytämään vastauksen tutkimustehtävääni seuraavan tutkimuskysymyksen avulla:

”Miten taloudelliset haasteet heijastuvat lastensuojelun asiakasperheiden vanhempien kokemuksiin voimavaroihin ja lastensuojelutarpeeseen?”

Taloudelliset haasteet vaikuttavat moninaisesti elämän eri osa-alueisiin, kuten olen tietoperustassa kuvannut, ja tutkimuksen tavoitteena on selvittää niiden vaikutusta yhtäältä perheen lastensuojelutarpeeseen sekä toisaalta vanhempien kokemuksiin voimavaroihin, jotka myös linkittyvät toisiinsa. Tutkimukseni on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullinen tutkimus liittyy empiriaan eli kokemusperäisyyteen ja perustuu erilaisiin aineistoihin sekä niiden analyysiin, kuitenkin sisältäen tukeaan teoriaa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 24—25). Laadullisella menetelmällä toteutetulla tutkimuksella ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, joten se tuottaa erilaista tietoa kuin määrällinen tutkimusote tuottaisi. Laadullisessa tutkimuksessa ei tutkita yhtä suurta otosta kuin määrällisellä lähestymistavalla, mutta sillä voidaan tuottaa mahdollisesti syvällisempää tietoa ja erilaista perspektiiviä pienemmästä otoksesta. Laadullisen aineiston avulla tutkija rakentaa käsitteellistä ymmärrystä tutkimuskohteesta. (Eskola & Suoranta 1998, 61—62.)

Tutkimuskysymyksessä käyttämäni *kokea*-sana viittaa empiiriseen kokemusperäiseen tutkimukseen. Lisäksi hyödynnän työssäni fenomenologis-hermeneuttista tutkimusotetta, jossa ollaan kiinnostuneita ihmisen elämismaailmasta, kokemuksesta ja sille annetuista merkityksistä (Puusa & Juuti 2020, 71). Fenomenologis-hermeneuttisen perinteen kannalta tutkimuksen teossa keskeisiä käsitteitä ovat muun muassa merkitys, kokemus, ymmärtäminen ja tulkinta. Tavoitteena on päästä haastateltavien maailmaan ja heidän kokemustodellisuuteensa ja pyrkiä ymmärtämään kiinnostuksen kohteena oleva ilmiö tutkittavien elämismaailmassa. Kokemuksellisuus voidaan nähdä ihmisen maailmasuhteen perusmuotona ja yksilöä voidaan ymmärtää tuon suhteen kautta. (Huhtinen & Tuomi 2020, 297—298; Tuomi & Sarajärvi 2018, 40—41.)

Hermeneutiikka fenomenologiassa kääntää katseen yksittäisten ihmisten tarinoihin, jotta voitaisiin ymmärtää, mitä yksilöt kokevat jokapäiväisessä elämässään ottaen huomioon heidän eletyn elämänsä ja yksilöllisen kontekstinsa (Åstedt-Kurki & Vuori 2022, 324). Hermeneutiikka tulee siis mukaan tutkimukseen tulkinnan tarpeen ja ymmärryksen ulottuvuuden myötä, joka sisältää esimerkiksi

ilmiöiden merkityksen oivaltamista. Ymmärtäminen on tulkintaa, joka pohjautuu aina aiempaan ja aiemmin ymmärrettyyn, niin kutsuttuun esiymmärrykseen. Fenomenologis-hermeneuttisella tutkimuksella voidaan nähdä olevan kaksi tasoa, jossa perustaso muodostuu tutkittavan tai haastateltavan koetusta elämästä ja toisen tason taas muodostaa itse tutkimus ja tulkinta. Tutkimuksen tavoitteena on käsitteellistää tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä ja tehdä tunnetusta tiedettyä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 40–41).

Köyhyystutkimuksessa korostuu kvalitatiivinen eli määrällinen tutkimus, jolloin ilmiöstä puhutaan tilastotietojen ja numeroiden valossa. Määrälliseen tutkimukseen perustuva käsitys kuitenkin irtautuu helposti yksilöiden kokemuksista ja arkisesta todellisuudesta, jolloin köyhien ääni ja kokemukset jäävät vähemmälle huomiolle. Tällöin esimerkiksi köyhyysrajoista voidaan puhua euroina pohtimatta ollenkaan sitä, mitä tietyn rahamäärän alittavat tulot ihmisten arkisessa elämässä todella tarkoittavat. (Isola ym. 2007, 12—13; Kallio & Toikka 2022.) Ajattelen, että ilmiön ymmärtämisen ja ratkaisujen löytämisen kannalta kokemusnäkökulma ja fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote sopivat tutkimusasetelmaan, ja saan niiden avulla kiinnostavaa tietoa tutkimastani ilmiöstä. Näin yksilölliset kokemukset myös täydentävät tilastotietoa taloudellisesta hyvinvoinnista (Sauli 2011).

Pidän laadullisen tutkimusmenetelmän valitsemista tutkimukseeni perusteltuna, sillä köyhyyden ja heikon elämänlaadun määrällinen tutkimus voidaan nähdä tilannekatsauksena ilmiöstä, kun taas laadullisen tutkimuksen avulla voidaan päästä köyhyyden ytimeen, kuten edellä kuvasin. Tällöin päästään tarkastelemaan köyhyyttä dynaamisena ja monipuolisempana ilmiönä tuoden esiin mitä köyhyys käytännössä on (Daly & Kelly 2015, 8–9). Tutkimukseni kohteena on yksilön kokemukset taloudellisista haasteista eli pienituloisuudesta ja köyhyydestä. Käytän tutkimuskysymyksessä ja teemahaastattelurungossa termiä *taloudelliset haasteet*, sillä se on neutraalimpi kuin esimerkiksi huono-osaisuus tai köyhyys, eikä se ole lähtökohtaisesti niin monitulkintainen, kategorisoiva ja leimaava käsite (ks. esim. f 2017, 161). Tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä taustoitan tutkielman aihetta kuitenkin pääosin taloudellisen huono-osaisuuden ja köyhyyden sanaston kautta, jotka ovat tutkimuskirjallisuudessa yleisimmin käytettyjä käsitteitä.

Taloudelliset haasteet ja niiden vaikutukset ovat aina yksilöllisiä ja kuvautuvat yhtä moninaisina kuin perheitä ja heidän yksilöllisiä tilanteitaan on. Fenomenologis-hermeneuttisesta tutkimusotteesta vaikutteita saavan tutkimuksen haasteena on se, että saatu tieto koskee yksittäistapauksia. Sitä ei voida yleistää luonnontieteellisen tutkimuksen tavalla, mutta kokoavia johtopäätöksiä ja päätelmiä on kuitenkin mahdollista tehdä. Yksittäisten tapausten kontekstien eli tutkimukseen osallistuvien ihmisten elämäntilanteiden ollessa samantyyppisiä niistä voidaan tehdä yhteenvetoa. (Tökkäri 2018, 66.)

4.2 Haastattelut tutkielman aineistona

Olen kiinnostunut vanhempien kokemusmaailmasta suhteessa taloudelliseen huono-osaisuuteen, joten valitsin aineistonkeruumenetelmäksi haastattelun, jonka avulla voidaan välittää kuvaa paitsi haastateltavan kokemuksista myös tunteista ja ajatuksista (Hirsjärvi & Hurme 2011, 41). Keräämällä aineiston ja toteuttamalla haastattelut itse olen voinut myös alusta alkaen paneutua tutkimusongelmaan, joka minua kiinnostaa ja jonka osalta näen tutkimusaukon. Haastattelu on joustava aineistonkeruumenetelmä, koska kysymykset voidaan esittää haastattelijan sopivaksi näkemässä järjestyksessä ja haastateltavaksi voidaan valikoida ihmisiä, joilla on kokemusta tutkittavasta aiheesta. Laadullisen tutkimuksen yhtenä tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään tietynlaista toimintaa tai kuvaamaan jotakin ilmiötä. Siksi on tärkeää, että haastateltavilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä tai he tuntevat sen muuten hyvin. Haastateltavien valinnan tulee olla tarkoitukseen sopivaa ja suunniteltua. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 73.)

Haastateltavani ovat kolmannen sektorin järjestössä koulutuksen saaneita lastensuojelun kokemusasiantuntijavanhempia. He ovat paitsi sopivia haastateltavia kokemustensa vuoksi myös lähtökohtaisesti kiinnostuneita kokemustensa jakamisesta hakeuduttuaan itse kokemusasiantuntijoiksi. Kokemusasiantuntijalla on omakohtaista kokemustietoa esimerkiksi sairaudesta tai tietystä elämäntilanteesta tai palvelusta. Hän on itse kokenut ja toipunut käsiteltävästä ongelmasta. Kokemusasiantuntija on palveluiden käyttäjä, omainen tai muu läheinen, joka osallistuu sosiaali- ja terveystalvuelujen kehittämiseen ammattilaisten kanssa yhdessä. (Hietala & Rissanen 2015, 13—14.) Palvelujärjestelmän puutteiden muuttamiseen ja tunnistamiseen, sosiaalityöntekijöiden ja muiden viranomaisien rinnalle, tarvitaan kumppaneiksi kansalaisia, palveluiden käyttäjiä ja asiakkaita (Rantamäki & Matthies 2022, 51).

Tutkimukseni aineiston muodostaa kuuden kokemusasiantuntijan, lastensuojelun asiakkuudessa olevan perheen vanhemman, yksilöhaastattelu. Kriteerinä haastatteluun osallistumiselle oli se, että heidän huollettavinaan olevilla ja luonaan asuvilla lapsilla on ollut lastensuojelun avohuollon asiakkuus samanaikaisesti, kun perhe on ollut pienituloinen. Haastateltavien rekrytointi sensitiivisiä asioita käsittelevään tutkimukseen voi olla työlästä, koska ihmisillä voi olla monenlaisia syitä pysytellä kaukana tutkijoista (Kainulainen & Honkatukia 2021, 120). Päädyinkin kysymään haastateltavia kolmannen sektorin toimijan kautta, koska arvelin kokemusasiantuntijavanhempien olevan lähtökohtaisesti kiinnostuneita kertomaan kokemuksistaan. Haastateltavat löytyivät lastensuojelujärjestön vertaishankkeen avulla ja he asuvat suuren suomalaisen kaupungin vaikutusalueella. Minulla ei ole henkilökohtaisesti yhteyttä hankkeeseen tai kyseiseen kolmannen sektorin järjestöön, enkä tuntenut työntekijöitä tai hankkeen kokemusasiantuntijoita ennalta. Hankkeen työntekijät välittivät haastattelukutsuani (ks. LIITE 1) kokemusasiantuntijavanhemmille. Tutkimuksesta kiinnostuneet sekä

kohderyhmäksi itsensä mieltävät vanhemmat ottivat minuun yhteyttä sähköpostitse saadakseen lisää tietoa tutkimuksesta.

Haastattelukutsussa määrittelin haastateltavan seuraavasti: *”Haen haastateltavaksi vanhempia, joiden huolettavalla lapsella on tai on ollut lastensuojelun avohuollon asiakkuus samaan aikaan kuin perheenne on ollut pienituloisen ja taloudellinen tilanteenne on kuormittanut perheenne arkea.”* En siis edellyttänyt perheiltä tietyn tulorajan alittamista tai etuusriippuvuutta, vaan luotin siihen, että vanhemmat osaavat itse arvioida pienituloisuuttaan (Rieki 2017). Tutkimukseni ei ole suoraan yhteydessä hankkeeseen, vaan teen sen itsenäisesti. Haastateltavat osallistuvat tutkimukseen vapaaehtoisesti ja ”omalla ajalla”, mutta hankkeen työntekijät yhdistivät minut haastateltaviin vanhempiin. En tarvinnut erillisiä tutkimuslupia hankkeelta, mutta toimitin heille tutkimussuunnitelmani luettavaksi ja he ovat kiinnostuneita myös lopullisesta tuotoksestani. Minulla ei ole ollut missään vaiheessa tiedossa vanhempien tarkkoja henkilö- tai muita tunnistetietoja vaan olen ollut heihin yhteydessä heidän hankesähköpostiosoitteidensa välityksellä, jotka ovat muotoa etunimi@hankkeenimi.fi. Näin ollen haastateltavien anonymiteetti on säilynyt tutkimusprosessin ajan. En ole säilyttänyt haastateltavista muuta rekisteritietoa, kuin yllä mainitut sähköpostiosoitteet. Olen kuitenkin toimittanut haastateltaville tietosuojailmoituksen (LIITE 4) ja toiminut EU:n tietosuojasetuksen sekä tietosuojalain edellyttämällä tavalla.

Haastattelukutsuuni vastasi aluksi kaksi kokemusasiantuntijavanhempaa. Hankkeen työntekijöiden muistutettua heitä haastattelukutsusta noin kuukauden kuluttua ensimmäisestä hakukierroksesta, sain vielä neljä yhteydenottoa. Haastateltaviksi valikoitui kuusi kokemusasiantuntijavanhempaa, joista viisi oli naisia ja yksi mies. Haastateltavien tilanteet olivat yksilöllisiä, mutta niistä löytyi myös samanlaisia tekijöitä. Koska aineistoa on tärkeää kuvailla, jotta lukija ymmärtää tutkimuksen kontekstin ja pääsee sisälle tutkimusmaailmaan sekä tutkimusprosessiin (Puusa & Juuti 2020, 143), kuvaan seuraavaksi haastateltavia yleisellä tasolla heidän anonymiteettinsä kunnioittamiseksi.

Haastateltavilla oli yhdestä neljään lasta. Heistä kaikki olivat eronneet lastensa toisesta vanhemmasta, osa oli uudessa parisuhteessa. Viidellä haastateltavalla oli ollut hoitokontaktiin johtaneita mielenterveyshaasteita ja osalla oli merkittäviä fyysisiä terveyshaasteita. Useassa perheessä myös lapsilla oli ollut terveydellisiä ongelmia. Suurin osa vanhemmista oli ollut ylivelkaantunut ja päätynyt ulosottoon, ja osa heistä oli saanut velat maksettua haastatteluhetkellä. Viidellä vanhemmalla oli pidempiä työttömyys- ja työkyvyttömyysjaksoja. Kaksi heistä oli parhaillaan työkyvyttömyyseläkkeellä, vaikkakin molemmat tekivät eläkkeen sallimissa rajoissa töitä. Yksi haastatelluista oli ollut perhevapaita lukuun ottamatta aina kokopäivätyössä. Useampi vastaaja oli kokenut taloudellista hyväksikäyttöä, esimerkiksi heidän nimiinsä oli otettu kulutusluottoja. Perheiden lastensuojeluasiakkuudet olivat alkaneet vaihtelevista syistä, kuten lasten haasteet, parisuhteen haasteet tai vanhemman/vanhempien jaksamisen haasteet. Asiakkuuden olivat jatkuneet tai jatkuivat pitkään, vuosien

ajan. Osa perheistä eli vielä vahvasti lapsiperhearkea ja osa lapsista oli jo muuttanut pois kotoa. Suurin osa lapsista oli täysi-ikäisyyden kynnyksellä. Perheiden kokemukset taloudellisen huono-osaisuuden ja lastensuojelun yhteydestä ajoittuivat noin kymmenen vuoden takaisesta tähän päivään. Neljällä perheellä lastensuojelun avohuollon asiakkuus oli jo päättynyt ja kahdella perheellä oli ajankohtaisesti lastensuojelun sijaishuollon asiakkuus.

Haastattelujen kesto vaihteli 45 minuutin ja 75 minuutin välillä, haastattelupuhetta on yhteensä viisi tuntia ja 20 minuuttia. Nauhoitin ja litteroin haastattelut tekstiksi tarkempaa analyysiä varten. Aineistoa kertyi analyysiä varten litteroituna tekstinä 169 sivua Word-tiedostoja (Times New Roman 12, riviväli 1).

4.3 Teemahaastattelujen toteuttaminen

Haastattelumenetelmäni on puolistrukturoitu- eli teemahaastattelu. Teemahaastattelu rakentuu tutkimuskysymyksen kannalta keskeisten teemojen sekä niitä syventävien kysymysten varaan, joiden avulla pyritään löytämään tutkimusongelman kannalta merkityksellisiä vastauksia. Teemahaastattelu tarjoaa tutkimukseen osallistuville mahdollisuuden tuoda omia näkökulmiaan esiin ja näin tutkitavien asioille antamat merkitykset nousevat keskiöön. Haastattelutyyppi tarjoaa myös tutkijalle mahdollisuuden lisäkysymysten esittämiseen, sillä haastattelussa voidaan tarkentaa kysymyksiä haastateltavien vastausten perusteella. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–88; Hirsjärvi & Hurme 2011, 48.) Teemahaastattelun valitseminen tuntui minusta luontevalta, sen mahdollistaessa haastateltavien suhteellisen vapaan kerronnan omista kokemuksistaan, verrattuna esimerkiksi suljettuun kyselyyn tai strukturoituun haastatteluun.

Tutkimusaiheen teoreettiset peruskäsitteet hahmottuvat tutkimustietoon ja teoriaan perehdyttäessä, joita yhdistelemällä voidaan muodostaa teema-alueita haastattelua varten. Haastattelua tehtäessä teema-alueita tarkennetaan ennalta valmistelluilla kysymyksillä, mutta haastattelu pidetään joustavana ja vapaamuotoisena. Teemahaastattelurungon rakentumiseen vaikutti tutkimusaiheesta lukemani kirjallisuus. Rakensin haastattelurunkoni (LIITE 5) tutkimuskysymyksen ympärille jaotellen sen kolmeen teemaan, joita ovat *1. Perhe ja arki*, *2. Vanhemmuus ja voimavarat sekä* *3. Lastensuojelu ja tuki*. Haastattelurunkoa muodostaessani jouduin käymään sitä useaan otteeseen läpi ja muokkaamaan sitä, jotta se ei sisältäisi esimerkiksi ammattikieltä tai monitulkintaisuutta. Testasin haastattelurunkoa ennen varsinaisten haastattelujen tekemistä tekemällä esihaastattelun tuttavalleni haastattelurungon toimivuuden ja ymmärrettävyyden varmistamiseksi. Esihaastattelun tarkoituksena on

testata haastattelupohjan toimivuutta, käytettyjen aihepiirien järjestystä sekä kysymysten muotoilua, jotta ne olisivat mahdollisimman yksiselitteisiä ja ymmärrettäviä (Hirsjärvi & Hurme 2011, 72).

Keräsin aineiston eli tein haastattelut etäyhteydellä Microsoft Teams -sovelluksen avulla tammikuun 2024 lopussa. Haastattelujen tekeminen verkkovälitteisesti on helppoa ja vaivatonta, siitä ei synny matkakuluja ja haastateltavat voivat osallistua tutkimukseen joustavasti esimerkiksi kotoa käsin. Haastattelun tekeminen etäyhteydellä verrattuna kasvokkaiseen haastatteluun on erilaista etenkin sosiaalisen läsnäolon puutteen vuoksi. Videovälitteinen yhteenkuuluvuuden tunne ei ole verrattavissa fyysiseen kohtaamiseen. Fyysisen kohtaamisen ja vuorovaikutuksen puute taas voi vääristää viestintää, mikä on hyvä tiedostaa haastattelua tehtäessä. (Basch ym. 2020, 921.) Koin, että haastattelujen tekeminen etäyhteydellä onnistui hyvin ja sain aineiston kerättyä sujuvasti, mutta voi olla, että kasvokkaisessa kohtaamisessa olisi saanut haastateltavilta vieläkin monipuolisempaa ja syvällisempää tietoa tutkimusaiheesta. Jäin pohtimaan tätä, sillä koen itse, että esimerkiksi palaverien pitäminen lähitapaamisina on usein etäpalaveria hedelmällisempää ja vuorovaikutus on luonnollisempaa.

Laadullista tutkimusta tehtäessä olennaista on tutkijan henkilökohtainen osallistuminen sekä pyrkimys empaattiseen ymmärrykseen. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 24). Aloitin haastattelut lyhyellä esittelytymisellä, jossa kerroin itsestäni ja tutkimusintressistäni sekä kiitin haastateltavia osallistumisesta tutkimukseen. Haastattelujen alussa kävin haastateltavien kanssa suullisesti läpi tutkimustiedotteen (LIITE 2), suostumuslomakkeen (LIITE 3) sekä tietosuojailmoituksen (LIITE 4) ja haastateltavat antoivat suullisen suostumuksensa haastattelujen tekemiseen haastattelutilanteen alussa. Haastateltavat olivat saaneet nämä liitteet sähköpostitse luettavaksi ennen haastattelun tekemistä. Haastateltavien selkeään informoimiseen ohjaa tietosuojalaki, jonka tarkoituksena on edistää tutkittavien oikeuksia. Laki ohjaa myös suunnittelemaan huolellisesti aineistojen keräämistä, käsittelyä sekä säilyttämistä. (Kainulainen & Honkatukia 2021, 118.)

Kainulaisen ja Honkatukian (2021, 124) mukaan haastattelutilanteessa on tärkeää pyrkiä luomaan hyvää vuorovaikutussuhdetta ja luottamuksellista ilmapiiriä kannustaen haastateltavaa puhumaan rohkeasti ja vapaasti. Haastateltava aistii, jos tutkija ei ole läsnä tilanteessa tai aidosti kiinnostunut haastateltavan kertomuksesta. (Kainulainen ja Honkatukia 2021, 124.) Pysin luomaan haastattelutilanteeseen avoimen ja keskustelunomaisen tunnelman sekä antamaan haastateltavalle mahdollisuuden muotoilla vastauksiaan rauhassa. Pysin välttämään omien etukäteisoletusten, kuten työkokemukseni lastensuojelun avohuollon lastensuojelutyöstä, liiallista vaikutusta haastatteluun kulkuun fenomenologis-hermeneuttista tutkimusotetta mukailien. (Laine 2015, 39; Åstedt-Kurki & Vuori 2022, 329.) Haastatteluja tehdessäni huomasin, että keskustelu ei koko aikaa edennyt kronologisesti haastattelurungon mukaisesti, vaan haastateltavat kertoivat kokemuksistaan spontaanisti puhuen useammastakin teemasta samalla kertaa. Haastattelut etenivät kuitenkin käsittäen kaikki teemat, vaikka

ne lomittuivatkin toisiinsa ja teemahaastattelurunko kysymyksineen toimi minulle myös tukena aiheessa pysymiseksi. Tähän teemahaastattelu menetelmänä tarjosi hyvää joustoa. Pysin myös muotoilemaan esittämäni kysymykset mahdollisimman avoimiksi esimerkiksi aloittamalla kysymyksen ”miten kuvailet” sanaparilla.

Haastattelutilanteet olivat mielestäni jouhevia ja tunnelmaltaan tasaisia. Minulle tuli tilanteista kuitenkin välillä olo, että haastateltavat ovat tottuneet kertomaan kokemuksistaan ja jopa suodattamaan niitä. Tämä onkin ymmärrettävää heidän kokemusasiantuntijakoulutukseensa peilaten. Meriluoto (2018, 5) kyseenalaistaa kokemusasiantuntijuutta hankkeissa ja järjestöissä, joiden kouluttamina asiakkaita ja ihmisistä voi tulla ”konsensushakuisia yhteistyökumppaneita”. Kokemusasiantuntijoiden kokemukset käännetään asiantuntijuudeksi, joka on neutraalia ja puolueetonta sekä epäpoliittista toimintaa, jossa kollektiivinen asianajo, tunteet ja vahvat mielipiteet nähdään epäsovivina kokemusasiantuntijoille. Toisaalta kokemusasiantuntijakoulutuksen käyneiden osallistujien asiantuntijuuden esiin nostaminen horjuttaa ja haastaa yleistä asiantuntijan käsitettä. (Meriluoto 2018, 5.)

Teemahaastattelussa myös haastateltava voi tarkentaa aihetta ja kysymyksiä sen perusteella, miten kyseinen ilmiö näkyy hänen ajatuksissaan ja kokemuksissaan. Haastateltavaa kannustetaan puhumaan vapaasti ja tulkinnat sekä asioille annetut merkitykset korostuvat. (Puusa 2020, 112—113; Hirsjärvi & Hurme 2011, 66—67.)

Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen tavoitteena on tavoittaa yksilöiden elämismaailma sellaisenaan, mutta tavoite ei ole täysin saavutettavissa. Tutkimushaastatteluissa haastateltava tietoisesti tai tiedostamattaan valitsee sen, mitä kertoo kokemuksistaan. (Tökkäri 2018, 68.) Haastattelutilanteessa haastateltava voi myös jännittää tilannetta ja antaa kysymyksiin vastauksia, joiden usko olevan yleisesti hyväksytyjä (Puusa 2020, 108). Tällaista en huomannut kuitenkaan omilla haastattelutilanteissani, vaan haastateltavat vaikuttivat rennoilta, mikä näkyi esimerkiksi nauramisena ja vitsailuna haastattelujen yhteydessä. Tutkimustilanne ja sen kohde ovat usein ainutkertaisia, jolloin absoluuttista ja kaikille osapuolille yhteneväistä todellisuutta ei ole olemassakaan. Käsitys todellisuudesta muodostuu sosiaalisessa kanssakäymisessä, minkä vuoksi samasta ilmiöstä on useita ristiriitaisiakin näkemyksiä eri kontekstissa ja eri aikoina. (Puusa 2020, 109.) Haastateltavien kertomukset voivat siis muuttua sen perusteella, milloin, missä ja kenelle hän kokemuksistaan kertoo.

Litteroin haastatteluaineiston sanasta sanaan, mutta koska kiinnostukseni on haastatteluista esiin tulevista asiasisällöissä, eikä esimerkiksi haastatteluvuorovaikutuksessa, ei yksityiskohtainen litterointi tauko- ja litterointimerkkeineen ollut tarpeen (ks. Ruusuvoori 2010, 425). Koodasin tehdyt haastattelut juoksevalla numeroinnilla H1—H6. Joissain kohdissa olen poistanut analyysin kannalta epäolennaisia tekstiosuuksia ja merkinnyt ne hakasulkeilla, joiden sisällä on kolme pistettä [...].

Selvyyden ja luettavuuden vuoksi olen merkinnyt tekstiosuuksiin hakasulkeisiin myös sanoja, joita haastateltavat ovat haastattelussa korvanneet pronomineilla, esimerkiksi ”se [taloudellinen huoli] näkyi...”. Olen poistanut sitaateista myös täytesanat, kuten ”tota” tai ”niinku”, ja toiston sekä välillä yksinkertaistanut lauserakenteita. Tätä tehdessäni olen pyrkinyt olemaan huolellinen, etten muuta lainauksen asiasisältöä.

4.4 Aineiston analyysi

Analyysin tarkoituksena laadullisessa tutkimuksessa on aineiston selkeyttäminen ja tiivistäminen sekä uuden tiedon tuottaminen aineistosta kuitenkin sen sisältämää informaatiota kadottamatta (Eskola & Suoranta 1998, 138). Haastatteluissa esitetyt kysymykset eivät ole tutkimuskysymyksiä, eikä haastateltavan ole tarkoitus kertoa tutkimuksen tuloksia (Ruusuvuori ym. 2010, 9). Hajanainen haastatteluaineisto analysoidaan, jotta siihen saadaan selkeyttä ja tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä pystytään tekemään luotettavia ja selkeitä johtopäätöksiä aineistoon perustuen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Tutkielmassani käytän aineiston analyysimenetelmänä laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmää, sisällönanalyysiä, jota tarkennan teemoittelemalla. Sisällönanalyysi soveltuu käytettäväksi monenlaiseen tutkimukseen ja sitä voidaan pitää metodologisena viitekehystenä, jonka avulla aineistoa voidaan tarkastella monipuolisesti (Puusa 2020, 148). Lähdin sisällönanalyysissä liikkeelle tarkoitukseni edetä puhtaasti aineistosta käsin, mutta analyysin edetessä huomasinkin aineiston taipuvan teorian suuntaisesti ja otin mukaan myös teoriaohjautuvuutta käsitteistöä luodessani. Tätä kuvaan tarkemmin myöhemmin tässä alaluvussa. Sisällönanalyysissä edetään empiirisestä aineistosta kohden käsitteellisempää tulkintaa tutkimuskohteesta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127; Puusa 2020, 149). Olen hyödyntänyt analyysissä myös fenomenologis-hermeneuttisesta tutkimusotteesta, jossa yksilön subjektiiviset kokemukset ovat keskiössä.

Haastateltavien kuvaamien kokemusten ja niille annettujen merkitysten tavoittaminen edellyttää tutkijalta reflektiokykyä ja kriittisyyttä. Analyysin tekeminen alkaa tutkijan oman ymmärryksen kyseenalaistamisella. Hänen on pidettävä huoli siitä, että hänen esiyymmärryksensä ja ennako-oletuksensa vääristä tulkintaa, vaikka se väistämättä vaikuttaakin aineiston analysointiin. Tutkimuksen teoriaperustaan tulisi ottaa etäisyyttä myös analyysin tulkintavaiheessa. (Puusa & Juuti 2020, 143; Laine 2015, 35–36.) Esimerkkinä tästä, analyysiä tehdessäni nostin esiin ilmiöitä, joita pidin itse ”tyypillisinä” köyhyyskuvauksena, mutta saamani palautteen myötä ymmärsin taloudellisesta huono-osaisuudesta omaamani esiyymmärrykseni vaikuttaneen tähän käsitykseen. Tämän havainnon jälkeen kiinnitin vielä entistä tarkemmin huomiota siihen, että aineisto saisi puhua puolestaan, enkä tyypistäisi sitä turhaan.

Hermeneuttisesti painottuvassa fenomenologiassa hyödynnetään tutkijan tulkintaa aineistoa analysoitaessa. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus olettaa, että vaikka ihmisten kertomalla on yhteys koettuun elämään, niin haastateltavan kertomaa ja kokemuksia ei voida yksiselitteisesti siirtää tutkimuksen tuloksiksi, vaan ne edellyttävät vielä tulkintaa. Haastateltavat eivät yleensä halua tai pysty ilmaisemaan kokemuksiaan sellaisenaan eli kokemukset eivät välity suoraan puhutusta tai kerrotusta. (Tökkäri 2018, 68.) Fenomenologis-hermeneuttisesta näkökulmasta katsottuna ilmiöt voidaan nähdä elämismailmassa, mutta ne eivät avaudu kuitenkaan aineistosta suoraan käsitteellistämiseksi ja ymmärtämiseksi, vaan tutkijan tehtävänä on rajata haastateltavien kokemus analyysissä tulkinnan kautta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 41–42). Analyysin avulla kuvaan siis tiivistetyssä muodossa tulkintani haastateltavieni vanhempien kertomista kokemuksista, jotka olen ryhmitellyt analyysirungoksi ja esitän tutkimuksen tuloksina.

Laadullinen analyysi etenee aineistoon tutustumisesta, läpikäymisestä ja rajaamisesta, aineiston luokitteluun ja teemoitteluun sekä viimeiseksi yhteenvedon tekemiseen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104). Analyysiprosessi on kuitenkin monivaiheinen ja vaiheet esiintyvät päällekkäin tulkinnan syntyessä prosessin eri vaiheissa (Puusa 2020, 149). Koin myös oman analyysini etenevän mieluummin lomittaisena eri vaiheissa, kuin suoraviivaisesti. Sisällönanalyysin ensivaihe on, litteraation ohella, aineiston pelkistäminen ja rajaaminen, jota tehdään karsimalla tutkimusaineistosta tutkimuskysymyksen kannalta epäolennaiset kohdat pois sekä tiivistämällä aineistoa osiin. Auki kirjoitetusta aineistosta rajataan, millaista materiaalia siitä etsitään ja edelleen pelkistetään tutkimustehtävää kuvaavia ilmaisuja. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123.) Aloitin lukemalla läpi aineiston huolellisesti ja merkitsemällä korostuksella haastateltavien puheenvuorot, joissa he puhuvat tutkimuskysymykseen vastaavista teemoista. Siirsin nämä rajaamani tekstit toiseen tiedostoon, josta jatkoin etsimällä tutkimustehtävän ja pilkottujen kysymysten osalta olennaisia kohtia eli vanhemmuuden koettuihin voimavaroihin ja lastensuojelutarpeeseen linkittyviä sekä taloudellista tilannetta ja haasteita kuvaavia tekijöitä. Merkitsin nämä kohdat tekstistä värikoodein. Huomasin tässä vaiheessa, että aineistossa on paljon mielenkiintoista, joka pitää jättää pois, sillä se ei vastaa tutkimuskysymykseen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104). Rajasin siis edelleen pois niitä kohtia, jotka eivät ole olennaisia tutkimusongelman kannalta. Aineiston analyysissä tutkimustehtävää vastaavia puheenvuoroja ”pelkistettyjä ilmauksia” löytyi 281.

Seuraavaksi siirryin teemoitteluun, jossa tutkimusongelmasta käsin katsottuna keskeiset aiheet, teemat, pyritään erottelemaan ja löytämään tekstistä, eli aiemmassa vaiheessa erottelemistani pelkistetyistä ilmauksista. Tiettyjen aiheiden ilmenemistä ja esiintymistä vertaamalla avataan tutkimusongelmaa. (Eskola & Suoranta 1998, 174–175; Tuomi & Sarajärvi 2018, 105.) Erottelin aineistosta haastateltavien kuvaamia teemoja, kuten *mielenterveyden haasteet*, *ahdistus*, *univaikeudet*, *lääkkeet*, *avioero*, *taloudellinen hyväksikäyttö*, *ulosotto* jne. Piirsin näistä esiin nostamistani teemoista itselleni tueksi erilaisia ajatuskarttoja, joissa pyrin yhdistelemään niitä mielekkäällä tavalla. Tästä

jatkoanalyysin tekemistä edellä kuvattujen teemojen ryhmittelyn eli klusteroinnin avulla. Aineistoa ryhmiteltäessä tutkimusaineistosta etsitään käsitteitä, jotka vastaavat toisiaan ja/tai eroavat toisistaan sekä näin muodostetaan perusta tutkimuksen perusrakenteelle (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124). Tässä vaiheessa kokosin aineistosta käsiteryhmiä, joista muodostin analyysirungon käsitetason analyysini syventämistä varten (ks. TAULUKKO 1).

Aineiston käsitteellistämässä eli abstrahoinnissa tutkimuksen osalta relevantti tieto erotetaan aineistosta, jonka perusteella ryhmitellyistä teemoista rakennetaan teoreettisia käsitteitä. Tässä pyritään pääsemään tuloksissa abstraktille tasolle ja katsomaan aineiston yksittäistapauksia yleisemmältä tasolta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125.) Tutkimukseni analyysitaulukossa nämä käsitteet ovat pääluokan alla. Yhdistin siis yhteen pääluokkaan aina sitä kuvaavat käsitteet, kuten taloudellisten haasteiden *kognitiivisten* vaikutusten alle käsitteet *näköalattomuus*, *ajattelun hidastuminen*, *luovuuden ja kekseliäisyyden heikkeneminen*. Käsitteellistämässä siirrytään alkuperäisaineistosta ja -ilmauksista kielellisten ilmausten ja johtopäätösten muodostamiseen. Laaditaan siis kuvaus alkuperäisestä aineistosta analyysissä muodostettujen käsitteiden avulla sekä verrataan teoriaa ja aineistosta tehtyjä johtopäätöksiä alkuperäiseen aineistoon muodostettaessa uutta teoriaa. (Puusa 2020, 148; Tuomi & Sarajärvi 2018, 125.) Näin palasin ikään kuin raaka-aineistosta ja pelkistetyistä ilmauksista teemoiteltujen käsitteiden ja pääluokkien kautta takaisin tutkimuskysymykseen.

Aineistoa lukiessani, työstäessäni ja analysoidessani päädyin rakentamaan tutkimustulokset tutkimuskysymyksen ”*Miten taloudelliset haasteet heijastuvat lastensuojelun asiakasperheiden vanhempien kokemiin voimavaroihin ja lastensuojelutarpeeseen?*” mukaisessa järjestyksessä, kuvaten 1. aineistossa esiintyviä *taloudellisia haasteita*, 2. vanhempien kuvaamia *voimavarakijöitä* sekä 3. näiden *yhteyttä lastensuojelutarpeeseen*. Tämä järjestys syntyi analyysissä kuin itsestään aineistoa lukiessa, sillä tutkimuskysymykseni oli väistämättä mielessäni aineistoa läpikäydessäni. En pyrkinyt muodostamaan analyysirunkoa esimerkiksi teemahaastattelun teemojen mukaisesti.

Kuten tämän alaluvun alussa kirjoitin tarkoitukseni oli tehdä sisällönanalyysi mahdollisimman yksinkertaisesti ja aineistoa mukailen. Ajattelin toimia näin, jotta olisin uskollinen fenomenologis-hermeneuttiselle tutkimusotteelle, jonka odotin edellyttävän aineistolähtöisyyttä. Aineiston läpilukujen aikana havaitsin kuitenkin, että se alkaa taipua teorian suuntaan. Näin analyysiin tuli kuin itsestään teoriaohjaavia elementtejä. Teoriaohjaavassa analyysissä analyysiyksiköt nostetaan esiin tutkimusaineistosta, mutta jo tiedetty tieto ja olemassa olevat teoreettiset käsitteet auttavat analyysiä. Jo tunnetun tiedon vaikutus on nähtävissä analyysistä, ja sen tehtävänä on avata uusia ajattelu-uria teorian testaamisen sijaan, kuten teorialähtöisessä sisällönanalyysissä. Ajatteluprosessissa risteävät valmis teoria ja aineistolähtöisyys, joita yhdistellään ”pakolla, puolipakolla ja välillä luovastikin”. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109–110.) Tällaisesta yhdistelevästä ja kokeilevasta analyysitavasta tunnistan oman työskentelyni aineistoa käsitellessäni. Analyysissäni fenomenologis-hermeneuttista otetta

noudattaakseni olen pyrkinyt siinä systemaattisuuteen sekä kriittisyyteen suhteessa tulkintojen tekemisen suhteen, jotta en sivuuttaisi haastateltavien asioille antamia merkityksiä (ks. Laine 2015, 31-33). Tässä olen saanut arvokasta apua myös seminaarityöskentelystä ja siellä työhöni saamistani kommentteista.

Analyysin pääluokat muodostin siis aiemmin aineistosta kokoamieni käsittekokonaisuuksien pohjalta teoriaohjaavuutta hyödyntäen. Tutkimusaineistossa lastensuojelun avohuollon asiakasperheiden vanhempien kokemat taloudelliset haasteet ja niiden näkyminen vanhempien kokemuksissa (1) ja kaantuvat ryhmittelyssäni viiteen pääluokkaan, joita ovat *psykykinen, fyysinen, sosiaalinen, kognitiivinen* sekä *konkreettinen näkökulma taloudelliseen huono-osaisuuteen*. Tämän jaottelu nousi analyysissäni esiin jo ensimmäisten lukukertojen aikana. Huomasinkin pian, että se asettuu yhteneväiseksi toimintakyvyn osa-alueiden kanssa (esim. THL 2023). Pohjasin siis tässä kohtaa analyysini teoriaa hyödyntäen löyhästi toimintakyvyn osa-alueiden jaotteluun, jossa toimintakyky jaetaan perinteisimmin fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen ja kognitiiviseen toimintakykyyn (THL 2023).

Aineistossa vanhemmat kuvaavat myös kokemiaan voimavaroja (2) moninaisesti kuvausten sisältyessä vanhempien omia yksilöllisiä voimavaroja *neuvokkuus*, sisäisiä voimavaroja *lapset ja arki; muut ihmissuhteet sekä harrastukset* sekä ulkoisia voimavaroja *lastensuojelun tukitoimet*. Tässä teemoittelun teoriaohjaavana elementtinä toimi voimavarajaottelu, josta esimerkiksi Pelkonen ja Hakulinen (2002, 208) kirjoittavat. He kuvaavat voimavaroja siis yksilöllisinä, sisäisinä sekä ulkoisina voimavaroina. Muodostin näistä voimavarakokonaisuuksista analyysiin vanhempien kuvaamien voimavarojen pääluokat.

Pohtiessani aineistoa minua itseäni eniten askarruttaneen kysymyksen eli taloudellisten haasteiden ja lastensuojeluasiakkuuden yhteyden näkökulmasta, nousi aineistosta selkeästi esiin kaksi keskeistä teemaa. Taloudellisten haasteiden yhteys perheiden lastensuojeluasiakkuuteen (3) näyttäytyi ensinnäkin siinä, että taloushaasteet ja niiden moninaisuus kuvautuu haastateltavien kertomuksissa kuormittavana tekijänä, joka tuntuu vaikuttavan kaikkiin elämän osa-alueisiin. Toiseksi aineistossa näyttäytyy, kuinka taloudelliset haasteet olivat haastateltavien kuvauksissa lastensuojeluasiakkuudessa ikään kuin näkymätön ja hahmoton kokonaisuus, johon työntekijät eivät osanneet tarttua asiakkuuden aikana. Nostankin taloudellisen ohjauksen ja taloussosiaalityön puutteen analyysiin omaksi pääluokakseen taloudellisten haasteiden yhteytenä lastensuojelutarpeeseen.

TAULUKKO 1 Analyysin kuvaus

Tutkimuskysymys	Pilkotut kysymykset	Pääluokat	Käsitteet
Miten taloudelliset haasteet heijastuvat lastensuojelun asiakasperheiden vanhempien kokemiin voimavaroihin ja lastensuojelutarpeeseen?	Taloudellisten haasteiden näyttäytyminen vanhempien kuvauksissa (1)	Psyykinen	masennus, ahdistus, stressi, näköalattomuus, mieliala
		Fyysinen	fyysinen pahaolo, univaikeudet, lääkkeit, terveystoimenpiteet, ruokavalio
		Sosiaalinen	ihmissuhteet, parisuhde, riitely, ero, häpeäntunne, taloudellinen hyväksikäyttö, läheisten taloudellinen tuki
		Kognitiivinen	näköalattomuus, ajattelun hidastuminen, luovuuden ja kekseliäisyyden heikkeneminen
		Konkreettinen	Ulosotto, velat, ruokarahojen riittävyys, lasten tarpeet, ei huveille
	Vanhempien kuvaamia voimavaroja (2)	Lapset ja perhe	Tavallinen arki, kivat hetket lasten kanssa, yhdessä tekeminen, perheen yhtenäisyys, luottamukselliset välit lapsiin
		Muut ihmissuhteet	Sukulaiset, ystävät, vertaisvanhemmat, aikuiskontaktit, työ
		Harrastukset	Harrastukset, lemmikit, oma aika
		Neuvokkuus	Kekseliäisyys, sinnikkyys, pärjääminen

		Lastensuojelun tukitoimet	Tukiperhe, laitosmuotoinen perhekuntoutus, perhetyö, taloudellinen tuki
	Taloudellisten haasteiden yhteys lastensuojeluasiakkuuteen (3)	Läpileikkaava kuormitus-tekijä	Asiakkuuden pitkittyminen, etuusriippuvuus, ”kaikkeen” vaikuttava tekijä
		Taloussosiaalityön ja -ohjauksen puute	Taloushaasteiden hahmottomuus, tuenpuute

Analyysin lopettaminen ja lopullisiin tutkimustuloksiin päätyminen voi olla haastavaa. Hermeneuttinen kehä kuvaa analyysin aikana tutkijan ja aineiston välille kehittyvää tutkimuksellista dialogia, jossa kriittisen reflektion avulla pyritään saavuttamaan tulkinta sille, mitä haastateltava on tarkoittanut ilmaisussaan. Hermeneuttisen kehän luonteeseen kuuluu sen avoimuus ja tulkinnan jatkaminen uusiin näkökantoihin voi jatkua loputtomiin. Tutkimusaiheen ja tutkimuskysymyksen selkeä rajaaminen helpottaa myös analyysin rajaamista, kun vastaus tutkimuskysymykseen on saatu muodostettua. (Laine 2015, 38; Tökkäri 2018, 80.) Analyysin lopettamisessa minua auttoi analyysini rakenne, jossa pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseen ”pilkkottujen kysymysten” avulla. Näin sain mielestäni vastattua tutkimuskysymyksen eri kohtiin melko kattavasti ja koko aineiston huomioiden.

Fenomenologisessa tutkimuksessa analyysin tuloksia raportoitaessa haastateltavien kokemusten esiin tuominen on keskiössä. Näin ollen tuloksia selkeyttää ja tekstiä elävöittää haastateltavien autenttisten ilmausten esittäminen tulososassa lainauksina. Nämä esimerkit auttavat tekemään yksittäisestä haastateltavan kokemuksesta ymmärrettävää ja tunnettua. Tuloksista tehdään päätelmiä ja niitä raportoidaan verraten niitä aiempaan tutkimustietoon ja tarkastellen laajemmassa kontekstissa myös fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimusraportissa. Tällöin voidaan ajatella tulosten siirrettävyyttä ja yleisemmän perspektiivin ottamista, eli katsotaan yksittäistä asiaa kauempaa, mutta yksilöllistä ja ymmärtävää kontekstia kadottamatta. (Åstedt-Kurki & Vuori 2022, 330.) Kuvaan tuloksia aineistolainauksineen tulosluvussa 5 ja kerron siitä, miten analyysissä esiin nostamani asiat kääntyvät tuloksiksi ja suhteutuvat teoriaan.

4.5 Tutkimuksen eettisyydestä

Tutkimusetiikka, tutkimuksen uskottavuus ja luotettavuus ovat jakamaton kokonaisuus. Tutkijan vastuulla on pitää huolta tutkimuksen rehellisyydestä ja vilpittömyydestä sekä hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta tutkimuksen kaikissa vaiheissa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 150—151). Tutkimuksen uskottavuus viittaa siihen, miten hyvin tutkimuksen tulokset hyväksytään tosiksi ja miten uskottavasti tutkimuksen vaiheita on kuvattu. Luotettavuudella taas tarkoitetaan vakuuttavuutta ja perusteltavuutta suhteessa tutkijan valintoihin kaikissa tutkimuksen vaiheissa. (Puusa & Juuti 2020, 175.) Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus ei ole kiinni objektiivisuudesta vaan havaintojen tulkitsemisesta ja tulkintojen tekemisestä ymmärrettäväksi tutkimuksen yleisölle. Laadullisen tutkimuksen uskottavuutta voivat arvioida ne, jotka haluavat ymmärtää tutkijan tulkintoja, vaikka olisivatkin tutkimusten tuloksista eri mieltä. (Huhtinen & Tuominen 2020, 298.) Keskeisimmät keinoni eettisyyden, uskottavuuden ja luotettavuuden varmistamiseen tutkielmaa tehdessäni ovat olleet avoin ja itsekriittinen työskentely ja raportointi kaikissa tutkimusvaiheissa sekä hyvän viittauskäytännön noudattaminen.

Eettisesti kestävässä tutkimuksessa haastateltavien näkökanta otetaan vakavasti. Tutkimukseen osallistuvilta henkilöiltä kerättävän tiedon tarkoituksena on lisätä ymmärrystä heidän kokemuksistaan, näkemyksistään sekä niiden yhteiskunnallisesta taustasta ja kokemuksia määrittävistä kulttuurisista, institutionaalisista ja sosiaalisista valtasuhteista. Tutkijalta vaaditaan refleksiivisyyttä ja kykyä avata omat lähtökohdat tutkimuksen tekemiselle sekä määritellä tulokulma, josta tutkimusta tehdään. (Kainulainen ja Honkatukia 2021, 116.) Tutkimuksen tarkoituksen eettisyyttä pohtiessa on hyvä pohtia uuden tieteellisen tiedon etsimisen lisäksi sitä, miten tutkimustehtävä parantaa tutkittavaa inhimillistä tilannetta (Hirsjärvi & Hurme 2011, 19—20). Tutkimukseni tehtävänä on tuottaa tietoa lastensuojelun asiakasperheiden vanhempien kokemuksista ja tulosten voi olettaa hyödyttävän heitä perheiden äänen tullessa kuulluksi (ks. Matthies 2017, 149). Tutkimukseni avulla tuon julki vanhempien kokemuskäsitteitä pienituloisuuteen ja sen vaikutuksista heidän voimavaroihinsa sekä lastensuojelutarpeeseen ja -asiakkuuteen. Pyrin tutkimuksessa kuulemaan haastateltavien vanhempien ääntä herkällä korvalla ja tuomaan heidän sanomansa esiin mahdollisimman selkeästi ja ymmärrettävästi sekä pohtimaan sitä, miten heidän tilannettaan voitaisiin parantaa lastensuojelun käytänteissä.

Tutkimusta tehtäessä tutkijan on kyettävä kyseenalaistamaan omia ennakkokäsityksiään tutkittavista, heidän elämäntilanteistaan sekä heidän tekemistään elämänvalinnoista (Kainulainen ja Honkatukia 2021, 116). Haastatteluvaiheessa etäännytin itseäni sosiaalityöntekijän roolista esimerkiksi tietoisesti jättämällä omat työssä kohtaamani kokemukset taloudellisen huono-osaisuuden vaikutuksista sivuun ja antamaan haastateltaville tilaa ja mahdollisuuden puhua kokemuksistaan ilman

odotuksia. Fenomenologisessa tutkimuksessa pyritään keräämään kertomuksia ihmisten kokemuksista, ei heidän näkemyksiään tai mielipiteitään. Haastatteluvaiheessa tulisi muistaa tutkimuseettiset kysymykset ja kunnioittaa haastateltavan kertomaa, tunnistaa tutkijana omat etukäteisoletukset, kuten myös välttää tutkijan tulkintojen ja johtopäätösten tekeminen tietoja kerätessä ja sen sijaan keskittyä kuuntelemaan haastateltavaa. (Åstedt-Kurki & Vuori 2022, 328—329).

Tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa, aineiston keräämisestä ja käsittelystä raportointiin ja julkaisuun, tulee pitää huoli siitä, että tutkittavien yksityisyys suojataan, sillä henkilöllisyyden paljastuminen voi olla tutkimukseen osallistuneelle haitallista. (Kainulainen ja Honkatukia 2021, 127.) Tutkimuksessani pyrin huolehtimaan haastateltavien anonymiteetistä sekä heidän kunnioittavasta ja asiallisesta kohtaamisestaan haastattelutilanteissa, sillä tutkimuksenaihe ja lastensuojelun konteksti on herkkä ja haastateltaville henkilökohtainen. Haastateltavani ovat koulutettuja kokemusasiantuntijoita, joten heillä on lähtökohtaisesti mielenkiintoa ja intressiä osallistua tutkimukseen sekä motivatiota vaikuttaa lastensuojelun kehittämiseen ja parantamiseen osallistumisensa ja kuulluksi tulemisen kautta (Nieminen 2014, 25), mitkä tekijät helpottavat haastatteluihin liittyvää eettistä pohdintaani verrattuna siihen, että he eivät esimerkiksi olisi käyneet kokemusasiantuntijakoulutusta ja olisivat ensimmäistä kertaa tutkimushaastattelun osallistujina. Haastateltavani osasivat olla itse tiedostavia tilanteistaan puhuessaan. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että he eivät puhuneet kenestäkään henkilöistä nimillä, eivätkä juuri maininneet paikkakuntien nimiä. Haastatteluaineistoa läpikäydessäni pyrin pseudonymisoimaan eli käsittelemään haastatteluaineistoa yksityiskohtia muuttamalla ja häivyttämällä siten, että sitä ei voida yhdistää tiettyyn henkilöön. Pseudonymisoinnilla varmistetaan, että tutkimukseen osallistujia ei voida selvittää haastattelusitaattienkaan perusteella, joissa voi esiintyä kieleen, murteeseen tai muihin yksityiskohtiin liittyviä tekijöitä, joista haastateltavat voisivat olla tunnistettavissa. On kuitenkin otettava huomioon, että esimerkiksi yksityiskohdista luopuminen tai niiden muuttaminen ei etäänny liian kauas haastateltavan kertomisesta. (Kainulainen & Honkatukia 2021, 129.) Muutin haastateltavien kertomaa hieman esimerkiksi jättämällä sitaateista pois tai muuttamalla niistä sairaustietoja ja tunnistettavia harrastuksia. Nämä pseudonymisoidut tiedot eivät ole olennaisia tutkimuksen tulosten kannalta, mutta lisäävät haastateltavien yksityisyyttä.

Haastattelututkimusta tehtäessä noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä, joihin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) laatimat ihmistieteiden eettiset periaatteet nojaavat. Tämä ohjeistus on jaettu kolmeen osaan, joita ovat tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioitus, eli osallistumisen vapaaehtoisuus, vahingoittamisen välttäminen sekä tietosuoja ja yksityisyys, jotka sisältävät haastattelujen sisältämien tunnistetietojen käsittelyn. Haastateltavaa ei painosteta tutkimukseen ja osallistumisesta saa kieltäytyä ilman syytä. Haastateltavalle tulee antaa läpinäkyvää ja rehellistä tietoa tutkimuksesta ja itse haastattelusta. Tällaisia tietoja ovat muun muassa tutkimuksen tavoite, aineiston käsittelijät ja käsittelykäytännöt sekä haastattelujen kesto. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 20; Ranta & Kuula-Luumi 2017, 414–415.) Olen seurannut haastatteluja valmistellessani Tampereen yliopiston

ohjeistusta tutkimuksen tekemiseen, jonka perusteella haastateltavat ovat saaneet tiedotteen tutkimuksesta, tietosuojailmoituksen sekä antaneet vielä suostumuksensa tutkimuksen tekemiseen ennen haastattelujen tekemistä. Haastateltaville toimittamani dokumentit ovat tämän tutkielman liitteinä. Näissä liitteissä on kuvattu, miten haastateltavien tietosuoja on varmistettu EU:n tietosuojadirektiivin GDPR (679/2016) mukaisesti. Ilmaisin haastateltaville selkeästi, että he voivat keskeyttää osallistumisen haastatteluun ja peruuttaa suostumuksensa syytä ilmoittamatta. Lisäksi painotin luotamuksellista ja yksityisyyttä kunnioittavaa tietojen käsittelyä esimerkiksi siten, että lisäkseni kukaan muu ei tule käsittelemään aineistoa ja tuhoan kaiken haastatteluaineiston tietoturvallisesti tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimushaastatteluja tehtäessä verkossa on kiinnitettävä huomiota käytettävien sovellusten tietoturvallisuuteen eettisyyden varmistamiseksi (Hokka 2020). Käytin haastattelujen tekemiseen Microsoft Teams -sovellusta, joka sopii haastattelujen tekemiseen tietoturvallisuutensa vuoksi. Käytin Teams:ia Tampereen yliopiston TUNI-tunnuksella, jolloin sovellus on käytössä yliopiston ja palveluntuottajan välisen tietojenkäsittelysopimuksen mukaisesti ja noudattaa tietosuojalainsäädäntöä (Tampereen yliopisto 2022). Aineistonhallinnan ja siihen liittyvän lainsäädännön kannalta on olennaista suunnitella haastattelutallenteiden käsittely tietoturvallisesti. Luonnollisesti myös haastatteluaineistojen käsittelyvaiheessa litteroitaessa ja analyysiä tehtäessä tulee noudattaa eettistä ohjeistusta ja aineistojen käsittelyn hyviä tieteellisiä käytäntöjä (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 417, 424). Säilytin haastatteluaineistoa vain sähköisessä muodossa, omalla henkilökohtaisella tietokoneellani, joka on vain minun käytössäni ja jonne pääsee kirjautumaan vain salasanan avulla. Pyrin pitämään haastattelumateriaalin hyvässä järjestyksessä ja selkeästi nimettynä sähköisissä kansioissa.

Eettisyyttä pohtiessa tulee miettiä sitä, miten raportti näyttäytyy tutkittavien näkökulmasta. Vaikka tutkija onnistuisikin heijastamaan tutkittavien tunteita, on tutkimus kuitenkin sosiaalinen konstruktio, joka syntyy haastateltavan, haastattelijan ja tutkittavan ilmiön vuorovaikutuksessa. Tutkija voi tehdä kriittisiä johtopäätöksiä ja esittää tulkintoja, kunhan ne ovat perusteltuja. Tutkijan on kuitenkin syytä suhtautua aineistoonsa vakavasti etenkin, jos tavoitteena on kuvata tutkittavien maailmaa heidän näkökulmastaan ja käsitteillään. (Eriksson & Koistinen 2014, 43; Puusa 2020, 103.) Laadullisessa tutkimuksessa tutkijalta vaaditaan kykyä kuulla ja kuunnella haastateltujen kertomuksia ja havaita niissä esiin tulevia merkityksiä. Tutkija avaa kerrottuja tarinoita aina vähän toisella tavalla, kuin tutkittava on niistä kertonut analysoidessaan niitä, ja yrittäessään kirjoittaa niistä raportissa uudelle yleisölle. Aineisto kuvaa haastateltavien subjektiivista kokemusta ja tulkintaa asioista, tapahtumista ja ilmiöistä, joita haastattelussa käsitellään. Lopulta kuitenkin tutkijan tekemä analyysi ja kirjoittama raportti ovat hänen puhettaan tutkittavan kuvaamasta. Tutkittavan ja tutkijan asetelma ei ole tasa-vertainen haastatteluvaiheessa, analyysiä tehtäessä eikä kirjoitusvaiheessakaan, sillä tutkimuksessa tutkittavien kokemukset ja elämä muuttuvat kertomiseksi ja kirjoittamiseksi. (Eronen 2012, 55—56; Puusa 2020, 104.)

Tutkijan tulisi reflektoida tutkimusprosessin aikana käyttämisensä käsitteiden valintaa esimerkiksi siitä näkökulmasta, mitä ne tuovat esiin tai toisaalta eivät tavoita tai ovatko ne leimaavia ja millaisia seurauksia tutkimustulosten julkaisulla on tutkittaville kohderyhmälle. Tutkijalla on lopulta valta ja vastuu aineiston perusteella tekemistään tulkinnoista ja johtopäätöksistä. (Kainulainen & Honkatukia 2021, 117; 130.) Tutkimuksen tekoon liittyviä eettisiä ohjeistuksia noudattamalla minun tarkoitukseni oli varmistaa myös se, että haastateltavaksi suostumisesta ei aiheudu haittaa tutkimukseen osallistuneille vanhemmille, eikä heidän lapsilleen tai yleisesti muille lastensuojelun asiakkuudessa olevien lasten perheille. Josselson (2004, 294) pohtii kuinka tutkittavat suhtautuvat heistä kirjoitettuun ja tuntuuko haastattelujen kuvaaminen tutkijan kirjoittamana tunkeilevalta. Kirjoittamalla ja kielen avulla kuvaaminen ei ole koskaan täydellistä, joten ihmiselämästä kirjoittaminen väistämättä myös vääristää sitä. Tutkittavien näkökulmasta heistä kirjoittaminen väistämättä tuntuu joltakin, vaikka tutkija kuinka pyrki sensitivisyyteen. (Josselson 2004, 294; 304.) En siis voi olla varma siitä, mitä tutkimukseen osallistuneet vanhemmat ajattelevat tutkimuksestani tai miten he suhtautuvat tapaan, jolla olen heidän kertomaansa hyödyntänyt. Tavoitteeni on ollut antaa vanhemmille puheenvuoro työssäni. Ymmärrän kuitenkin myös sen, että luovuttaessani tutkimuksen julkaistavaksi luovutan sen myös kritiikille ja arvioinnille.

5 TULOKSET

5.1 Taloudelliset haasteet ja niiden heijastuminen vanhemmuuden voimavaroihin

Taloudelliset haasteet kuvautuivat haastateltujen vanhempien kertomuksissa erilaisin tavoin. Ne vaikuttivat elämän ja hyvinvoinnin eri osa-alueisiin hyvin moninaisesti ja kokonaisvaltaisella tavalla. Vanhemmat kuvasivat taloudellisten haasteiden liittyvän käytännössä kaikkeen olemiseen ja tekemiseen. Tämä on yhteneväinen esimerkiksi Laihialan (2018, 45) sekä Isolan ja Suomisen (2016, 11; 170) köyhyyskuvausten kanssa, joissa talousvaikeuksien kokonaisvaltaisuus ja vaikutus elämän eri osa-alueisiin korostuvat. Aineistoon haastattemieni vanhempien kertomuksissa taloudellisten haasteiden vaikutuksista elämään on paljon yhtymäkohtia myös Kallion ja Hakovirran (2020, 9–10) kuvaukseen huono-osaisuudesta, he kuvaavat huono-osaisuutta hyvinvointivajeiden kautta sekä elämänhallinnan ja toimintakyvyn heikkenemisenä.

Analyysissä vanhempien kertomuksista muodostin viisi pääluokkaa taloudellisten haasteiden näyttäytymisestä lastensuojelun asiakasperheiden arjessa ja vanhempien kokemusmaailmassa. Näitä olivat psyykinen, fyysinen, sosiaalinen, kognitiivinen ja konkreettinen näkökulma. Tekemäni jaottelu pohjautuu, kuten luvussa 4.4. kuvasin, toimintakyvyn osa-alueiden jaotteluun (THL 2023), jossa toimintakyky jaetaan perinteisimmin fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen ja kognitiiviseen toimintakykyyn. Olen lisännyt siihen vielä konkreettisen näkökulman taloudelliseen huono-osaisuuteen. Nämä näkökulmat lomittuvat toisiinsa vanhempien kuvauksissa ja siksi tulosluvun kuvauksissa on myös päällekkäisyyttä. Kuvaan seuraavaksi tuloksia tämän jaottelun perusteella.

Psyykinen näkökulma

Psyykinen näkökulma taloudellisiin haasteisiin vanhempien kokemusmaailmassa näyttäytyi haastattelussa henkisenä kuormituksena ja stressinä, joka ”tuntuu mielialassa” tai jonka haastateltava kuvasi ”henkisenä taakkana”. Vanhemmat kertoivat taloudellisten haasteiden lisäävän pakkomielleistä rahan ajattelemista. Taloushaasteiden ja rahanpuutteen aiheuttama stressi ja huoli oli vanhempien kuvausten mukaan läsnä koko ajan. Vanhempi kertoo lainauksessa, kuinka heitä on ohjeistettu olemaan huolehtimatta rahasta.

H1: ”Ja lastensuojelultakin sitä kuuli monta kertaa just, että ”älkää stressatko rahasta”. Mut miten sä voit olla stressaamatta, kun se on aamulla ensimmäisenä ja illalla viimeisenä mielessä [...] on vaikeeta olla hyvä vanhempi, jos koko ajan miettii niitä raha-asioita.”

Tämä tuo hyvin esiin sen, kuinka keskiluokkainen työssäkäyvä ja taloudellisesti turvatussa asemassa oleva työntekijä ei välttämättä ymmärrä tunteen kokonaisvaltaisuutta (ks. esim. Blomberg ym. 2010). Kuvauksessa korostuu miten rahan, tai pikemminkin rahanpuutteen, ajattelu on mielessä aamusta iltaan. Vanhemmat kuvasivat myös rahanpuutteen korostuvan etenkin kuukauden loppupuolella ”ennen seuraavaa rahapäivää” ja tästä aiheutuvan stressin vaikuttavan mielialaan.

H5: ”Kun kuun lopulla alkaa aina olla jo rahat suhteellisen lopussa, niin sitten pitää miettiä, eikä voi ostaa mitään ylimääräistä. Kyllä se vaan on niin stressaavaa toi talouspuoli tällä hetkellä ja vetää mieltä alas”

Tämä ilmiö on yhteneväinen aiemman tutkimuksen kanssa, jonka perusteella taloushaasteet aiheuttavat vanhemmalle huolta, ahdistusta ja stressiä heikentäen kykyä selvittää vanhemmuudesta (Salmi ym. 2016b, 69).

Haastateltujen vanhempien kuvauksissa taloustilanteen ajattelu vaikuttaa johtavan negatiivisten ajatusten kehään, josta oli haastavaa päästä eroon. Tähän yhdistyy esimerkiksi voimavarojen säilyttämisteoria (Hobfoll 1989) ja niukkuusteoria (Mullainathan & Shafir 2013), joilla voidaan mallintaa resurssien puutteessa olevan ihmisen tilannetta ja siitä irti pääsemisen vaikeutta. Vanhemmat keskittyvät olemassa olevaan hetkeen, sillä taloudelliset haasteet kuormittavat heitä kaventaen tulevaisuushorisonttia.

Taloudellinen tilanne aiheutti haastatelluille koettuja mielenterveyden häiriöitä, kuten ahdistusta ja masennusta sekä voimakasta näköalattomuuden tunnetta. Mielialaoireet tuntuivat myös kehollisina ja fyysisinä oireina esimerkiksi ”mahanpohjassa”.

H1: ”Se oli mahanpohjassa koko ajan semmoinen ahdistava tunne, että jos jotain sattuu, jos tulee poliisit vastaan ja ne pysäyttää auton, koska se on katsastamatta tai vakuutukset on maksamatta.”

Kaksi vanhemmista kertoi haastatteluissa pitkittyneestä masennuksesta, johon he kokivat talousvaikeuksien vaikuttaneen. Vanhemmat kertoivat hetkessä elämisestä ja päivä toisensa jälkeen pärjäämisestä, sillä tulevaisuutta ei uskaltanut ajatella eteenpäin, koska rahat olivat taas kerran lopussa.

H3: ”Kyllä se talous vaikutti ja masensi, ei ollut ajatustakaan, että miten eteenpäin, hetki vaan kerrallaan.”

H2: ”Mä en tavallaan katso kauheasti eteenpäin. Mä katsoin just sen verran, että mä näen, mihin mun seuraava askel menee.”

Fyysinen näkökulma

Taloudellisen tilanteen haasteet kuvautuivat fyysisestä näkökulmasta vanhempien kuvauksissa fyysisenä pahana olona, oksetuksena ja kurkussa kuristavan tunteena. Nämä fyysiset tuntemukset loimituivat osin psyykkisiin oireisiin, joita kuvailin edellä. Rahan puute sekä siihen liittyvä toivottomuus, ja esimerkiksi maksamattomien laskujen kasaantuminen, kuten aineisto-otteessa nostan esiin, aiheutti vanhemmille fyysisiä oireita.

H1: ”Koko ajan oli semmoinen paha olo siitä, kun ei ole rahaa, eikä tiedä mistä sitä rahaa saisi, jos jotain sattuu ja sitten kun sattui niin... Siitä tuli ihan fyysisiä oireita, pahoinvointia siitä rahan puutteesta ja laskujen kasaantumisesta. Ja kyllähän ne sitten kaikki aikanaan menikin ulosottoon.”

Vanhemmat kuvasivat myös valvomista, unettomuutta ja nukahtamisvaikeuksia taloushuoliin liittyen. Univaikeudet taas ovat omiaan lisäämään muita fyysisiä oireita ja vaikuttavat jaksamiseen moninaisesti (ks. esim. Mikolajczak ym. 2018, 134).

H2: ”Jotenkin haluan myös suojata sillä itseäni, ku sitten jos mä kauheasti rupean pohtimaan just esimerkiksi näitä raha-asioita, niin se menee mun yöuniin ja sitten tietty vaikuttaa työpäivään ja kaikkiin muihinkin. ”

H4: ”Ja oon mä näiden ajatusten kanssa valvonut niin paljon.”

Useamman vanhemman kuvauksessa puhuttiin omista fyysisistä sairauksista sekä oman terveyden tilan hoitamatta jättämisestä taloudellisista syistä. Tämä näkyi esimerkiksi terveydenhuollon käyntien, kuten hammaslääkärintarkastuksen, väliin jäämisinä. Rahanpuutteen vuoksi lääkkeitä jäi ostamatta tai niitä vaihdettiin edullisempaan lääkkeeseen. Lääkärikäynneistä, lääkkeistä ja ruoasta tinkiminen rahan puutteen takia on myös esimerkiksi kattavissa kyselytutkimuksissa havaittu ilmiö (Vuorenmaa 2019, 7; Rotko ym. 2011, 15). Perustoimeentulotukikuukausina vanhemmat kuvasivat saavansa lääkkeet ilmaiseksi apteekista, mikä varmisti ainakin suunnitelmallisen lääkehoidon toteutumisen. Toimeentulotukioikeuden poistuttua tämä ei kuitenkaan toteutunut enää.

H2: ”No kyllähän se [heikko taloudellinen tilanne] vaikuttaa siis hyvin, hyvin paljonkin. Mietin vaikka omia lääkärikäyntejä, jotain hammaslääkäreitä tai muita, niin en mä mene sinne, kun mä tiedän, että en mä pysty maksamaan niitä laskuja ja sitten seuraavaksi ne ois taas siellä ulosotossa kasvamassa korkoa, niin sitten se on jotenkin helpompi vaan jättää menemättä ja varaamatta semmoisia.”

H4: ”Mutta esimerkiksi lääkkeisiin niin olisin kaivannut esimerkiksi enemmän [taloudellista tukea], että ei ne ollut täyskorvattuja lääkkeitä todellakaan. Silloin, kun mä pystyin

nostamaan toimeentulotukea, niin silloin mä sain ne ilmaiseksi apteekista, mutta en sitten enää tässä tilanteessa.”

Myös ruokavalio suhteessa fyysiseen näkökulmaan ja terveyteen tuli mainituksi vanhempien kertomuksissa rahanpuutteen vaikutuksista fyysiseen terveyteen. Esimerkkeinä tästä on alin aineistolainaus, jossa vanhempi kuvailee kalliimman erityisruokavalion noudattamatta jättämistä rahanpuutteen vuoksi. Tutkimuksissa on osoitettu, että heikko toimeentulo pakottaa pienituloisen yksipuoliseen tai niukkaan ruokavalioon tai ruoka-apuriippuvuuteen (Roivainen ym. 2011, 9). Yksi vanhemmista kuvaili kasvisruokavaliota noudattavan lapsen ”vaatimusten” mukaisen ruoan hankkimisen haasteen taloudellisten resurssien vähäisyyden takia.

H3: ”No mulla on esimerkiksi semmoinen ruokavalio, mikä saattaa joskus tulla vähän kalliimmaksi. Joutuu oikeasti miettimään, että mitä on varaa ostaa ruokakaupasta”

Sosiaalinen näkökulma

Taloudellisilla haasteilla oli aineiston perusteella moninaisia sosiaalisia vaikutuksia. Sosiaalisesta näkökulmasta katsottuna taloudelliset haasteet heijastuivat parisuhteeseen vanhempien kireinä väleinä ja toistuvina vanhempien välisinä riitoina sekä kodin ahdistavana ilmapiirinä. Nämä ovat yhteneväisiä Conrad-Hiebnerin & Byramin (2020, 157–158) tutkimuksen tulosten kanssa, jossa taloudellisen stressin kasaantumisella kuvattiin olevan perheessä monenlaisia seurauksia, kuten parisuhdekonfliktien lisääntyminen, vanhemmuuden ankaruus, joka voi johtaa lasten kaltoinkohtelu- ja pahoinpitelyriskin kasvamiseen.

H1: ”Niin ja kyllähän sitä oli aika paljon riitoja. No jos miettii, että suurin osa ihmisten riidoista johtuu rahasta. Siinä sitten riidellään ja pinna on kireällä ja tiuskitaan. Ei sitä siinä sitten enää jaksakaan olla lapsillekaan ystävällinen [...] Siellä kotona oli niin ahdistava ja vittumainen se ilmapiiri.”

Aineiston vanhemmat kuvasivat arvottomuuden tunnetta taloudellisten toimintamahdollisuuksien puutteen vuoksi. Jatkuva taloudellinen huoli ja köyhyys lisäsi oman itsen arvottomaksi kokemista ja häpeää, joka siirtyi vanhempien kuvausten perusteella myös lapsiin, heidän köyhyytensä vuoksi kokemansa häpeän ja koulukiusaamisen myötä. Köyhyyden herättämä häpeä on havaittu useissa tutkimuksissa sekä vanhempien (Sorkkila & Aunola 2020, 656.) että lasten (Lemetyinen 2014, 107; Hakovirta & Rantalaiho 2012, 55.) kokemana.

H1: ”Aina on se häpeä ja samalla se nyt tulee sitten istutettua niihin lapsiinkin se häpeän tunne, että kun ollaan köyhiä. Ja kyllä sitä aika paljon kuulin sitten lasten suusta, että heitä on kiusattu koulussa, koska ollaan niin köyhiä.”

Lapset myös olivat oppineet tiedostamaan perheen taloudellista tilannetta, ”nähty ja aistunut että ei vaan ole varaa”, eivätkä he näin ollen vanhempien kuvausten mukaan vaatineet tai toivoneet asioita, joiden hankkimisen tiesivät mahdottomaksi perheen taloudellisen tilanteen vuoksi. Aiemman tutkimuksen perusteella huoli perheen taloudellisesta tilanteesta voi välittyä lapsille perheen ilmapiirin kautta ja saada lapset kantamaan huolta perheen taloudesta (Toikka & Haanpää 2020, 140). Lapset kokivat myös köyhyyden ja harrastusmahdollisuuksien puutteen rikkovan sosiaalisia suhteita. Alla olevassa kuvauksessa käy ilmi, kuinka lapset kokevat köyhyydestä johtuvaa kuormitusta pääsemällä ensin mukaan harrastamaan lastensuojelun tuella, mutta harrastusmahdollisuus on kuitenkin rajallinen ja kuvauksen mukaan lopulta vain toiseuttaa lapsia entisestään. Esimerkiksi Hakovirran ja Rantalaihion (2012, 114) tutkimuksen mukaan perheen taloudellinen niukkuus vaikuttaa lapsen vapaa-ajanviettoon ja harrastusmahdollisuuksiin suhteessa muihin samanikäisiin.

H6: ”Saatiin sitten yhdelle kuukaudelle semmoinen kuukausikortti tallille juurikin siksi, että oltiin lastensuojeluasiakkaita [...] Ei se kuitenkaan lapsille tuntunut hyvälle, kun he sai vaan sen yhden kuukauden, jonka jälkeen heiltä jäi taas tämä harrastus pois. En usko, että he kauhean iloisia siitä oli sitten loppupeleissä. Sieltä ehti tulla heille kaveriteita ja sitten yks kaks heillä ei ollutkaan mahdollisuutta mennä enää, että kai he koki sen jotenkin vielä rangaistuksena, että näytetään, että tällöinen maailma on olemassa, mutta se ei kuulukaan teille, kun te olette niin köyhiä.”

Usea haastateltava oli kokenut taloudellista hyväksikäyttöä tai taloudellista väkivaltaa, jossa heidän nimiinsä oli otettu lainoja, esimerkiksi ostettu asioita osamaksulla ja jätetty maksuerät maksamatta jättäen haastateltavan vanhemman selviämään velkojen kanssa. Määritelmällisesti taloudellisen väkivallan tuntomerkit täyttyvät, jos taloudellinen väkivalta näyttäytyy esimerkiksi väkivallan kohteen nimissä otettuina lainoina, rahan varastamisena uhrilta tai siinä, että tekijä tahallisesti tuhoaa taloudellisen väkivallan kohteen luottotiedot (Stylianou 2018, 14).

H4: ”Mullahan ei ole luottotietoja, että mä oon silloin kun mä olen täyttänyt 18 vuotta, niin kaksi kuukautta sen jälkeen saanut ulosotosta ensimmäisen kirjeen, kun mun läheinen on tuhonnut mun luottotiedot. Hän on ottanut mun nimiin silloin aikanaan isoja lainoja. Ja jättänyt kaikki maksamatta, niin ne velat on sitten tulleet mulle.”

Toisaalta lähipiiri myös tuki taloudellisesti ja auttoi tarvittaessa esimerkiksi lainaamalla rahaa tai takaamalla lainoja, minkä ansiosta joidenkin haastateltavien ei ole tarvinnut ottaa esimerkiksi kulutusluottoja.

H1: ”Siihen lainaan tarvittiin sitten henkilötakauksia, niin läheiseni oli takaamassa ja sitten myös toinen läheinen oli takaamassa. Sittenhän ne lainat jäi, kun niitä ei kyennyt hoitamaan, niin hän kävi sitten maksamassa sen oman osuutensa. Olisiko se ollut joku

1500–2000 euroa. Hän maksoi sen pois, että hän pääsi sitten takausvastuusta. Toki se ei kivalta tuntunut, että tuota niin toinen joutui näin mennä tekemään.”

H3: ”No miehen vanhemmilta on saatu hätätilanteessa lainaa, ettei pikavippiä tai jotain tarvi”

Ero parisuhteesta vaikutti taloudelliseen tilanteeseen heikentävästi haastateltavien kertomuksissa. Eron myötä taloudessa oli jatkossa vain yhden aikuisen tulot, joita toisen vanhemman tai Kelan maksamat elatusmaksut eivät kovin merkittävästi kasvata. Yksinhuoltajuus ennustaa tutkimusten perusteella toimeentulohaasteita lapsiperheissä ja yksinhuoltajaperheiden köyhyys on tilastollisesti suurempaa kuin kahden huoltajan perheissä (Forssén 2017, 113; Laihiala 2018, 47).

H6: ”Kyllä se ero silt romahdutti sitä taloustilannetta, kun oli enää yhden tulot ja ei ne elatusmaksut kovin kummoiset ole.”

H2: ”En ole ikinä ollut työtön, mä oon aina ollut työelämässä. Silt ero tuli lapsen isästä pari kolme vuotta sitten ja hänen ansiostaan tai jotenkin oma ansioo myös tietysti on, mutta hän oli siihen osallinen, että mä velkaannuin ja meni laskut ulosottoon.”

Yksi haastateltava kuvasi eropäätöksen pitkittyneen vuosia mahdollisen tulevan taloudellisen huolen vuoksi, haastateltavan oman talouden ollessa pitkälti riippuvainen puolison tuloista, kuten alla olevista lainauksista toisessa näkyy. Vanhempi pohtii myös avioeron pitkittymisen vaikutuksia lapsiin ja miettii taloudellisista syistä johtuneen eropäätöksen venymisen olleen lapsille jopa haitallista.

H3: ”Kyllä se talouspuoli oikeastaan stressasi aika paljon. Just sen takia, ehkä jopa pitkitti sitä eroamista, että pelotti se rahattomuus. Vuosia meni siinä eropäätöksessä. En mä tiedä kymmenen? Se oli sellaista on-off suhdetta, kyllä lasten takia olisi pitänyt aiemmin lähteä. [...] Mä muistan, että mua hirvitti kyllä siis eroamisen jälkeen se, että miten tässä kuukauden loppuun tai ennen seuraavaa rahapäivää pärjää. Sitten yritti välillä jotain ruokakasseja tai näitä avustuskasseja hakea.”

Sosiaalisesta näkökulmasta näkyi myös suhde lapsiin ja kokemus vanhemmuudesta. Taloudellisesta kuormituksesta johtuva riittämättömyys, syyllisyys ja epäonnistuminen vanhempana näyttäytyi vanhempien kertomuksissa. Tämä kokemus toimeentulo-ongelmien kuormittavuudesta ja vaikutuksesta vanhemmuuteen esimerkiksi jaksamisen ja riittämättömyyden kautta on yhteneväinen esimerkiksi Salmi ym. (2016a, 37) kuvaaman kanssa.

Taloustilanne vaikutti vanhemmuuden onnistumiseen omien ja yhteiskunnan odotusten mukaisesti, mikä näkyi esimerkiksi vanhempien mahdollisuuksina tarjota lapsille asioita kuten tavaroita, harrastuksia tai muita vapaa-ajanviettomahdollisuuksia. Kuvauksissa näkyy hyvin köyhyyden suhteellisuus. Köyhyydetutkimuksissa on kuvailtu suhteellisen köyhyyden rajoittavan lasten mahdollisuuksia

elää ja toimia yhteiskunnassa perheen taloudellisten resurssien vähäisyyden takia. Suhteellisesti köyhät lapset joutuvat kamppailemaan osallisuutensa ja normaalin elämän eteen. (Moisio 2006, 639; Kallio & Hakovirta 2020, 19.)

H2: ”No mä ajattelen [vanhemmuudestani], että silleen jotkut raamit on kunnossa, mutta ehkä se semmoinen stressi mitä nää raha-asiat tuottaa. Esim. kun lapsi pyytää Hoploppiin ja toinen tarvitsisi vaikka uudet kengät tai jotain, niin semmoinen riittämättömyyden ja epäonnistumisen tunne ehkä itsellä on siinä, kun ei pysty tarjoamaan.”

H4: ”No onhan sitä siis syyllisyyttä paljonkin, kun lapset olisi totta kai kun kaveritkin harrastaa vaikka jääkiekkoa ja mitä kaikkea. Niin eihän meillä ole siihen ollut varaa, että kyllä sitä syyllisyyttä on saanut kantaa mukana.”

Haastateltavat kuvasivat taloushaasteiden saaneen päälle pärjäämisen vaihteen. Vanhemmat kuvasivat priorisoivansa lapsia ja pitävänsä kulissit pystyssä ja arjen toimivana. Vanhemmat pyrkivät suojaamaan lapsia köyhyyden negatiivisilta vaikutuksilta laittamalla lapsen tarpeet omien tarpeidensa edelle. Tämä ilmiö on yhteneväinen aiemman tutkimuksen kanssa, jossa on osoitettu, että vanhemmat pyrkivät suojaamaan lapsiaan köyhyyden negatiivisilta vaikutuksilta laittamalla lapsen tarpeet omien tarpeidensa edelle (Toikka & Haanpää 2020, 127).

H6: ”Semmoista sanotaanko kädestä suuhun. Kyllä silloin tuli ihan tyhjiä tölkkejä ja pulloja kerättyä, että saisi sitä ruokarahaa. Ja sitten on se, että kyllä tästä nyt jotenkin selvitään, että päivä vaan kerrallaan. No mä sanoin, niin sitä on vaan elänyt, että en mä ollut edes antanut ajatusta, että ei jaksaa. Ja sitten kun tosiaan aina on ollut semmoinen optimisti aina ja edelleenkin olen, niin mä uskon, että se on vienyt eteenpäin.”

H4: ”Just nää perusasiat, että vaikka mä silloin romahdin ja kaikki meni päin persettä suoraan suomeksi sanottuna, niin silti mä ylläpidän ja kulissit, niin että lapsilla oli puhtaat vaatteet, kun ne meni kouluun ja oli ruokaa. Mä ylläpidin ne kulissit siis ihan viimeiseen asti siinä kohtaa.”

H6: ”No silloin ajattelin, että se [taloushaasteet] ei kauheasti vaikuta mun jaksamiseen, mutta jälkeempäin kun on miettinyt, niin silloin vaan puski eteenpäin.”

Kognitiivinen näkökulma

Kognitiivisesta näkökulmasta katsottuna taloushaasteet kuvautuivat myös vanhempien kertomuksissa. Haastateltavat kuvasivat taloudellisen huolen linkittyvän myös omaan ajattelukapasiteettiin. Jatkuva taloudellinen huono-osaisuus heikensi luovuutta, kekseliäisyyttä ja yksinkertaisistakin tilanteista eteenpäin pääseminen vaikutti mahdottomalta. Haastateltavat kuvasivat muun muassa

ajattelun hidastumista ja tyhmenemistä, joka on havaittu myös esimerkiksi Mani ym. (2013, 976) tutkimuksessa, jonka mukaan köyhyys voi heikentää kognitiivista kapasiteettia köyhyyteen liittyvien huolenaiheiden kuluttaessa henkisiä voimavaroja ja jättäen niitä vähemmän käytettäväksi muihin elämän osa-alueisiin. Tähän liittyy jo aiemmin tuloksissakin mainitsemani niukkuusteoria (Mullainathanin & Shafirin 2013), joka selittää erilaisten puutteiden, kuten taloudellisen niukkuuden ajavan ihmisen vaihtoehdottomuuteen ja lyhytjänteisyyteen. Nämä ovat pakottavia toimintatapoja, joista on vaikea päästä pois, jolloin yksilön resurssit tai esimerkiksi yhteiskunnan tarjoamat tukimuodot voivat jäädä hyödyntämättä.

H4: ”Siis se taloudellinen stressi ja kuormitus oli niin suurta, että ei vaan osannut aivoja käyttää ja ajatus hidastui, tuli tunne, että siis olenko ihan tyhmä.”

H1: ”Ex- puolison kanssa niin viimeiset 10 vuottahan menisin lailla, että me oltiin toimeentulotuella ja niitä lappuja täytettiin joka kuukausi. Meillä oli remontti silloin jonain kesänä ja se homma jäi kesken, se jäi yhtä kohtaa vaille. Omat ajatukset ja oma pää oli niin jumissa, ettei ollut pienintäkään aavistusta, että mistä mä voisin saada satasen, että saisi puuttuvat remppavälineet hommattua ja saisi sen rempan loppuun. Ja se kyllä kerkesi olee sitten varmaan 5–6 vuotta kesken, koska ei mistään löytynyt sitä satasta. Sitä jotenkin jäi omien ajatustensa vangiksi.”

Konkreettinen näkökulma

Vanhempien kuvauksissa taloudelliset haasteet kulminoituivat myös konkreettisiin, käsinkosketeltaviin tapoihin, joilla taloushaasteita kuvataan. Nämä muodostavat viidennen käsiteluhan; konkreettinen näkökulma taloudellisiin haasteisiin. Köyhyyden konkreettinen kuvaus arjentalalla tuo selkeästi esiin sen kuinka taloudellisissa haasteissa on kyse myös konkreettisesti rahasta, euroista, jotka riittävät tai eivät riitä menoihin. Rahamäärät ovat myös suhteellisia, esimerkiksi työssäkäyvälle säännöllisiä palkkatuloja saavalle ihmiselle muutaman tuhannen euron velka ei ole mahdoton, mutta tuottomalle ihmiselle määrä on mahdoton. On hyvä huomata, että velkojen määrä suhteessa tuloihin kasvaa suureksi vähäiselläkin velkamäärällä, jos myös kotitalouden käyttötulot ovat pienet (Mäki-Fränti 2021).

H4: ”Se ulosottovelka on vähän yli 8000 €, että se ei ole loppupeleissä iso, mutta ei näillä tuloilla sitä kyllä maksetakaan.”

Taloudellinen huono-osaisuus kulminoitui useimpien haastateltavien kertomuksessa velkoihin, luottotietojen menettämiseen ja ulosottoon. Vanhemmat kuvasivat velkaa, sen takaisin maksua, kasautuvia laskuvuoria, ja avaamatta jääviä laskuja. Vanhemmat kuvaavat taloustilannetta

kouriintuntuvasti esimerkiksi kuvaten velan määrää tai sen lyhennykseen kuluvaan rahasummaa, kuten alla olevista lainauksista viimeisessä kuvataan. Aiemmassa tutkimuksessa velkaantuminen ja laskujen maksamisen vaikeudet osana perheen taloudellista epävarmuutta on yhdistetty vaikuttavan negatiivisesti vanhempien keskinäiseen sekä vanhemman ja lapsen välisiin suhteisiin ja edelleen vanhempien ankaruuteen ja lasten kasvaneeseen kaltoinkohteluriskiin. (Conrad-Hiebner & Byram 2020, 158.)

H1: ”Ja se siitä sitten vain huononi koko ajan se tilanne loppujen lopulta niitä kirjeitä kun tuli, oli ne laskuja tai perintätoimistosta tai mitä vaan, niin ne lykkäsi johonkin kaappiin ja totesi, että en mä kykene näitä hoitamaan.”

H5: ”Jos mä tätä samaa tahtia lyhennän [ulosottovelkaa], mitä tässä on mennyt, niin mä uskoisin, että mä oon niin kun vuoden päästä vapaata tästä velasta. Mä saan siltä mun itse tienaat rahat mulle itselleni, kun tää on nyt periaatteessa kuin maksaisi kahden asunnon menoja.”

Vanhemmat kuvasivat taloudellisten haasteiden ja pienituloisuuden näkyvän arjessa halvemman ja tarjoushintaisen ruoan valitsemisena kaupassa, kalliimpien tuotteiden ostamatta jättämisenä, ruokarahojen tarkkana laskemisena ja tarvittaessa avun pyytämisenä ruoan saamiseksi esimerkiksi diakoniasta tai ruoka-avussa käymisenä.

H3: ” Meillä on usein myös laputettua ruokaa. Ja esimerkiksi syyskuussa mä jouduin pyytämään, tai lokakuussa, diakoniasta kauppaan lahjakortit, et saatiin ruokaa.”

Vanhemmat kuvasivat tilanteen kiusallisena ja toivoivat, että lasten ei tarvitsisi miettiä raha-asioita ja pyrkivät peittelemään rahahuolta lapsiltaan esimerkiksi ”keksimällä” syitä sille miksi kalliimpia tuotteita ei voida ostaa. Huoli perheen taloudellisesta tilanteesta voi välittyä lapsille kuitenkin myös perheen ilmapiirin kautta ja saada lapset kantamaan huolta perheen taloudesta (Toikka & Haanpää 2020, 140).

H5: ”Kyllä sen on mun lapsikin huomannut, että kun mennään kauppaan, niin täytyy valita halvempi vaihtoehto. Just viime viikonloppuna, kun oltiin kaupassa niin hän katsoi, kun valittiin uunimakkaraa, niin hän katsoi niitä hintoja sieltä ”hei toi on halvempi”. Hän on sisäistänyt sen myös, että valitaan halvempi vaihtoehto.”

H2: ”Nuorempi lapsi esimerkiksi rakastaisi lohta. Hän kinuusi koko ajan lohta ja sitten jotenkin tuntuu niin kurjalta. En ole hänellä siis suoraan sanonut, että joo, että ei voida koko ajan ostaa, kun se on niin kallista, mutta täytyy keksii jotain, kun hän kysyy et miksi ei voida nyt tänään käydä kaupasta hakemassa lohta?”

Aineistoon haastatellut vanhemmat kuvasivat tilanteita, joissa rahat eivät riittäneet muihin kuin välttämättömiin menoihin, kuten lasten hankintoihin. Vanhempien kertomuksissa käy ilmi, kuinka ylimääräiset menot, kuten silmälasien korjaus, vaikuttivat heti muuhun taloudelliseen pärjäämiseen ollen muista menoista pois. Tiedetään, että pienituloisuus lisää myös kertaantuvien talousongelmien riskiä, ja yllättävä meno voi romahduttaa talouden ja johtaa maksamattomien laskujen kasaantumiseen (Eskelinen & Sironen 2017, 42). Alla olevassa kuvauksessa käy ilmi, kuinka käytettynä hankkiminen ja kirpputorien kiertäminen, vaikka se voisi olla halvempaa, on vaikeaa ja kysyy esimerkiksi aikaa ja jaksamista, jota vanhemmalla ei välttämättä ole.

H2: ”Nyt kun tuli nää talvikelit ja totesin, että lapsilla on liian pienet kamat ja muut niin sitten piti odottaa se pari viikkoa, että tulee rahaa ja sitten piti koittaa metsästä jostain, että mistä saa halvimmalla ja helpoiten. Ja kun ei sitä aikaa ole yksin pyöriä tuolla missään kirppiksillä metsästämissäkään. Niin sitten tommoiseta kaikki kumisaappaat, talvikengät ja tämmöiset tavallaan kausisysteemit ja muut pitäis kuitenkin hankkia. Isommalla kun silmälasit menee rikki jatkuvasti, niin se on ihan katastrofi, semmoisissa tilanteissa tää [heikko taloudellinen tilanne] näkyy.”

Lisäksi vanhemmat kuvasivat pienituloisuuden vaikuttavan siihen, että rahat kuluvat aina välttämättömyyksiin. Varaa ei ole harrastuksiin, herkkuihin, suoratoistoihin tai muuhun vapaa-ajan tekemiseen. Kulutus siis rajoittuu arkimenoihin ja yhteiskunnallisella tasolla normaaleiksi koetut asiat, kuten esimerkiksi suoratoistopalveluiden käyttö, on mahdotonta rahan puutteen vuoksi. Vanhempien kuvaava köyhyys on siis mitä selkeimmin suhteellista köyhyyttä, jossa he eivät kykene saavuttamaan yhteiskunnassa odotettua vähimmäiselintaso (Moisio 2006, 639), eikä varaa ole mihinkään ylimääräiseen.

H5: ”Sitä yrittää ostaa vaan sen mitä välttämättä tarvitsee. Pakko karsia herkuista, voisi kyllä enemmänkin karsia niistä vielä.”

H2: ”No sen [heikon taloustilanteen] näkee siinä, että miten paljon tai vähän me tehdään asioita lasten kanssa. Meidän piti itse asiassa just yks viikonloppu lähteä elokuviin, kun meni telkkari rikki ja sitten me saatiin siitä vakuutuksen kautta rahaa. Mutta sitten tulikin muutto ja Kela hylkäsi kaikki muuttoavustukset siitä syystä, että meni 90 euroa yli sen toimeentulotukirajan. Piti sitten skipata leffaan lähtö.”

H3: ”No siis kyllä meillä on esimerkiksi kaikki netflixit laitettu pois ja semmoiset muut kuukausitilauksella olevat, ja auton käyttöä pyritään optimoimaan, että monta asiaa hoidetaan yhdellä iskulla.”

Perheiden arki pyörii vanhempien kuvausten mukaan rahan ympärillä. Vanhempien rahaan liittyvät haaveet ovat myös konkreettisia ja arkisia. Seuraavassa lainauksessa vanhempi haaveilee ruoka-kauppakäynnistä, jolla ei tarvitsisi laskea koko ajan päässä ostoskorin hintaa.

H4: ” Se oli somessa, missä joku kysyi, että mikä on sun suurin unelma. Niin mun ensimmäinen oli, että kun kerran saisi mennä kauppaan niin, että ei tarvitsisi miettiä mitä mikäkin maksaa.”

5.2 Vanhempien kokemia voimavaratekijöitä

Kuormituksesta ja haasteista huolimatta vanhemmat kuvasivat haastatteluissa moninaisia voimavaratekijöitä, jotka auttavat jaksamaan elämässä ja arjessa, tuovat iloa ja taukoja kuormittavaan elämäntilanteeseen. Vanhemmat kuvaavat haastatteluissa kokemiaan voimavaroja monin tavoin. He kuvaavat voimavaroja yksilöllisinä, sisäisinä sekä ulkoisina voimavaroina kuten esimerkiksi Pelkonen & Hakulisen (2002, 208) voimavarajaottelussaan jäsentävät. Voimavaratekijöinä esiin nousi lapset ja arjen mielekkyys, muiden ihmissuhteiden merkitys, harrastukset ja lemmikit, oma neuvokkuus ja arjen tasaisuus sekä lastensuojelun avohuollon tukitoimista erityisesti tukiperhetoiminta sekä laitostenmuotoinen perhekuntoutus. Nämäkään pääluokat eivät ole selvärajaisia, vaan niissä on päällekkäisyyksiä. Käyn seuraavaksi läpi vanhempien kuvauksia voimavaroistaan, joita heillä on taloudellisista haasteista ja niukkuudesta huolimatta.

Tämä on tärkeä tulokulma taloudellisten haasteiden perspektiivistä, sillä voimavarojen hyödyntäminen ja niiden tiedostaminen perheissä riippuu siitä, miten voimavaroja tuovat ja kuormittavat tekijät suhteutuvat toisiinsa ja miten ne koetaan. Vanhempien kokemus omasta tilanteesta sekä voimavaroja lisäävien ja vähentävien tekijöiden tunnistaminen voi mahdollistaa tilanteen muuttamisen. Vanhempien voimavaroja ja hyvinvointia vahvistamalla voidaan tukea vanhemmuutta, perheitä sekä lasten tervettä kasvua ja kehitystä. (Hakulinen & Pelkonen 2017, 129.) Perheen ja vanhempien voimavarojen sekä arjessa toimivien asioiden tunnistaminen ja vahvistaminen lisäävät vanhempien kokemaa pystyvyyttä ja vähentävät koettua stressiä (Stewart-Brown & McMillan 2011, i20).

Lapset ja arki

Vanhempien kertomuksissa esiin tuli kiitollisuus tavallisesta sujuvasta arjesta, kivat hetket lasten kanssa, yhdessä tekeminen ja hyvät suhteet lapsiin.

H4: ”No lapset on tärkeintä mitä mulla on.”

H3: ”On ollut paljon kivoja hetkiä. Muistaa kaikki yhteiset naurut, naurunaiheet ja semmoiset. Arkisia pieniä juttuja, hassuttelua ja muuta.”

Samanlaisia perusarkeen liittyviä voimavaroja tuo tutkimuksessa esiin myös esimerkiksi Törrönen (2012). Lapsia kuvattiin vanhempien kertomuksissa elämän merkityksellisimmäksi tekijäksi, joka tuo iloa ja auttaa jaksamaan kaikesta muusta huolimatta. Yhteinen tekeminen lasten kanssa nähtiin myös panostuksena lasten tulevaisuuteen heidän oppiessaan vanhemmilta taitoja, kuten asioiden korjaamista.

H2: ”Että silleen on kyllä ihan kiitollinen, että meillä on katto pään päällä ja lapset on silleen suht terveet ja molemmat on hengissä. Vanhempi on aina mennyt mielellään kouluun, hänellä ei ole ikinä ollut mitään tämmöisiä poissaoloja tai muitakaan katoamistemppejä. Niin yritän olla kiitollinen näistä hyvistä asioista, mitä sitten kuitenkin myös tässä elämässä on.”

H1: ”Kyllä mä oon koittanut, että lapset on aina mukana tekemässä. Jotain keittiön hanaa ja tämmöisiä asentelin, niin poika konttasi siinä allaskaapissa ja kyllähän se silloin otti päähän. [...] Mutta kun heit on otettu pienestä pitäen kaikkiin puuhiin mukana, niin heistä on sitten kasvanut semmoisia, että he osaa mitä vaan.”

Vanhemmat kuvasivat aineistossa voimavaroiksi myös luottamukselliset välit lapsiin ja perheen yhtenäisyyden kaikista haasteista huolimatta. Nämä vanhempien kuvaamat voimavareteijät ovat linjassa esimerkiksi Hakulinen ym. (2022) listaamien jaksamista tukevien tekijöiden kanssa, kuten perheen yhteenkuuluvuuden tunne, hyvät vuorovaikutussuhteet perheessä sekä resilienssi. Näistä resilienssi tukee haastavista ja stressaavista tilanteista, kuten lapsen vakavasta sairastumisesta selviämistä (ks. esim. Koivula 2023). Taloushaasteet ja muut haastavat elämän kokemukset ovat vanhempien kuvausten perusteelta osaltaan vaikuttaneet siihen, että perheessä on opittu olemaan avoimia myös muiden haastavien asioiden suhteen.

H4: ”Sen se on tehnyt, että meillä voidaan puhua ihan mistä vaan, että meillä on siinä mielessä tosi hyvät välit lasten kanssa.”

H3: ”No siis nykyään sen huomaa, että noi juttelee mulle paljon noi nuoret, ja varsinkin tää tyttö puhuu ihan vaikeistakin asioista ja uskaltaa kysyä semmoisia arkaluontoisia juttuja.”

Muut ihmissuhteet

Voimavareteijänä korostui vanhempien kertomuksissa myös muut tukea tuovat ihmissuhteet, joista on saanut apua ja jaksamista kaikissa eri elämäntilanteissa. Sukulaisten, etenkin omien

vanhempien, lisäksi ystävien merkitys korostui, kuten myös nykyisen toimivan parisuhteen merkitys omaan jaksamiseen. Vanhemmat kuvasivat myös vertaisvanhemmuuden, ohjatun päivätoiminnan ja ylipäättään muiden aikuiskontaktien, kuten työkavereiden, merkitystä. Aineiston vanhempien kokemukset ovat samanlaisia kuin muussakin tutkimuksessa, jossa vanhemmuuden voimavaroiksi on perinteiden parisuhteen rinnalle nostettu muitakin ihmissuhteita, kuten isovanhemmuus myös muut merkitykselliset ihmissuhteet, lähisuhdeverkostot ja vertaisuus (ks. esim. Valden 2019, 123). Alla vanhemmat kuvaavat näitä merkityksellisiä ihmissuhteita kauniisti ja painokkaastikin henkireikänä ja tekijänä, jota ilman ei olisi pärjännyt.

H2: ”Ja sitten ton lapsen isovanhemmat on semmoinen, että mä useasti heillä sano, että ilman heitä niin mä en olisi kyllä tässä elämässä pärjännyt.”

H4: ”Ystävät on henkireikä, mulla on onneksi niitä. Mulla on yksi ystävä ollut aina, mä oon ollut silloin kolme vuotta vanha, kun me on tutustuttu ja edelleen ollaan ystäviä ja sitten tän lapsen kummitädin kanssa ollaan paljon tekemisissä. On tämmöinen muutama niin kun hyvin, hyvin tärkeä ystävä.”

H3: ”Koen, että semmoinen ryhmätoiminta ja päiväryhmät, niin ne on ollut semmoinen, että saanut nähdä muita ja on saanut aikuiskontakteja. Ja sitten paras ystävä se tuli kuvioihin just silloin, kun mä odotin lasta. Mun vanhemmat ja ex-kälyni esimerkiksi on ollut tukena.”

Harrastukset ja lemmikit

Usean vanhemman kuvaamina voimavaratekijöinä olivat harrastukset ja osalla myös lemmikit. Harrastaminen yhdistyi myös lasten kanssa yhteiseen tekemiseen. Taloudellisista haasteista huolimatta usea vanhempi oli halunnut pitää kiinni harrastuksista. Haastatelluista vanhemmista neljällä oli lemmikkejä, joiden kanssa puuhailtiin ja vietettiin aikaa myös perheenä. Mielestäni harrastusten ja lemmikkien tärkeyden esiin tuominen vanhempien kuvauksissa etenkin heidän pienituloisuutensa vuoksi on tärkeä asia. Myös pienituloisilla perheillä ja vanhemmilla on oikeus harrastuksiin, lemmikkeihin ja mukavaan perheen yhteiseen tekemiseen (vrt. Yle 2019).

H4: ”Mulla on siis aina ollut lemmikkieläimiä. Niin lapset on aina kulkenut mukana näytelyissä, se on ollut sellainen yhteinen harrastus.”

H1: ”No toisaalta kyllähän mä kävin jossain harrasteryhmissä työväenopistolla. Ja sitten jossain vaiheessa mä hommasin sellaisen ammattikortin ja kävin niillä työkeikoilla. Ja jossain vaiheessa tuli urheiluharrastuskin.”

Yksi haastatelluista vanhemmista kuitenkin koki, ettei töiden ja muun arjen lisäksi tässä elämäntilanteessa ole aikaa ja tilaisuutta omille harrastuksille, saati omalle ajalle. Hän kuitenkin onneksi koki tilanteeseen tulevan hieman helpotusta lapsen saaman tukiperheen myötä.

H2: ”Ei kun ei mulla ole oikeastaan omaa aikaa. Tai no nyt on, kun on se tukiperhe tuossa pyörinyt hetken, mutta muuten niin eihän mulla sitten, kun mä pääsen töistä niin mä menen päiväkotiin ja sitten on kotijutut ja -hommat niin ei mulla ole mitään omaa enää.”

Neuvokkuus

Yhtenä omaa pärjäämistä tukevana tekijänä vanhemmat toivat esiin neuvokkuuden, kekseliäisyyden sekä arjen sujuvuuden varmistamisen.

H5: ”Aina sitä jotenkin selviää ja keksii jonkun keinon, että eteenpäin mennään.”

Vanhemmat kuvasivat erilaisia keinoja, miten saada raha riittämään arkisiin menoihin ja päivittäisestä elämästä selviämiseen. Haastatellut vanhemmat kertoivat esimerkiksi siitä, miten saavat ruokarahan riittämään koko kuukaudeksi ja miten suunnittelevat rahan käyttöönsä niin, että myös kuukauden viimeiselle viikolle riittää rahaa. Kuvauksissa vanhemmat nostivat myös identiteeteikseen luonteenpiirteitä, kuten sinnikkyuden.

H4: ”Mull on sellaiset systeemit ja näin, kun johonkin isompaan kauppaan meen, niin mä tiedän, että mistä mä haen ne halvimmat, että mä tiedän mitä mä haen ja mistä mä haen.”

H6: ”Joo että ei mun lähipiirissä eikä ystäväpiirissä eikä työkavereissa ole koskaan kukaan epäillyt, ettenkö mä pärjäisi. Mä olen kovin sinnikäs ja rationaalinen ja järjestelmällinen ja ratkaisukykyinen.”

Avohuollon tukitoimet

Tutkimuskirjallisuudessa ulkoisiksi voimavaroiksi on nimetty esimerkiksi ulkopuolelta saatavaa sosiaalista tukea, työn ja perheen yhdistämisen keinoja sekä yhteiskunnan tarjoamia palveluita (ks. Pelkonen & Hakulinen 2002, 208; Saleebey 2000, 127). Vanhempien kuvauksissa tällaisina voimavaroitehtijöinä nousi esiin lastensuojelun avohuollon tukitoimista tukiperhetoiminta sekä laitosten perhekuntoutus ja avohuollon taloudellinen tuki.

H2: ”Sitä varten toi lapsi sai tukiperheen, että hän käy siellä kerran kuukaudessa yhden viikonlopun. Mutta muuten ton lapsen asioiden kanssa saa pyöriä aika pitkälti yksin, että vaikka meillä on hänen isän kanssa yhteishuoltajuus, mutta ei hän ota vastuuta, eikä hän halua antaa kommenttia mihinkään tai mitenkään osallistu kun semmoiset ihan pakolliset. Mutt nyt saan sitt sen [viikonlopun] verran taukoa.”

Aineistossa nousi esiin mielenkiintoisena ilmiönä, se kuinka laitosmuotoinen perhekuntoutus näyttyi haastateltavien kuvauksissa taloudellisesti hyvänä aikana muun muassa Kelan maksaman kuntoutusrahan sekä laituskuntoutukseen liittyvien ruokakulujen korvaamisen vuoksi. Laitosmuotoisessa perhekuntoutuksessa haastateltavista perheistä oli ollut kolme.

H4: ”Siellä [laitosperhekuntoutuksessa] saa kerran viikossa sen ruokarahan ja sitten kuntoutustuen, niin se oli ihan tosi hyvä aikaa. [...] Mä sain ton diagnoosin siellä ollessa. Mä sain sitä apua just tähän, että mitä taloudellisesti kannattaa tehdä ja miten. Siellä mä sain tosi paljon kaikkeen apua.”

Vanhemmat kuvasivat lastensuojelun avohuollon tukitoimista myös harrastustukea sekä avohuollon taloudellista tukea sekä täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea. Kokemukset avohuollon taloudellisesta tuesta ovat vanhempien kuvauksissa olleet hyvin erilaisia. Osa vanhemmista kertoo lasten saaneen harrastustukea, toiset saivat harrastusvälineitä, mutta harrastaa piti kunnan tarjoamissa ilmaisryhmissä. Joissain kuvauksissa vanhemmat kertoivat saaneen taloudellisena tukena lastensuojelun avohuollosta ”mitä vain”, toisissa tilanteissa piti ”maanitella” työntekijöitä, että taloudellista tukea sai. Avohuollon taloudellinen tuki ja täydentävä/ehkäisevä toimeentulotuki ovat harkinnanvaraisia etuuksia, joten niiden myöntämisessä on luonnollisestikin vaihtelua. Vanhempien kuvaamat havainnot taloudellisen tuen saamisen helppoudesta tai vaikeudesta voi yhdistää esimerkiksi Toikko ym. (2022) tutkimukseen, jossa selvitettiin taloudellisen tuen yhteyttä lastensuojelun kysyntään ja jossa tutkijat löysivät kuntakohtaisia eroja myönnetyn taloudellisen tuen määrissä.

H4: ”No mitä jouluna tuli, niin mehän saatiin hyvät lahjakortit, että saatiin haettua jouluruuat [...] jos mä pyysin jotain, että nyt tarvitsee hakea kengät tai ei ole takkia tai jotain tämmöistä, niin niihin saatiin apua [lastensuojelusta].”

H1: ”Meillä oli se yksi lastensuojelun työntekijä, joka maksoi salikortit ja lapsille vaatteita [...] sitten se [ex-puoliso] niin sai päähän, että tarvitaan uudet turvaistuimet. Ja sitten ostettiin kaksi uutta turvaistuinta lastensuojelun rahalla. Meillä oli yhteensä kuusi turvaistuinta neljälle lapselle. Ja se yksi on vielä varmaan tänäkin päivänä avaamattomana paketissa.”

H6: ”Siihen vaatehankintaan tuli toimeentulotukea, kun koulu oli yhteydessä, että lapselle pitäisi hankkia talvitakki, kun hän ei käytä takkia. Olin sitten sosiaalihuoltoon

yhteydessä ja saatiinkin sieltä sitten rahaa sitä varten. Tai osittain rahaa, että eihän se ollut niin suuri summa, kuin mitä se takki oikeesti maksoi [...] Mut loppupeleissä oli niin, että kun hän oli sen ikäinen, niin ei hän käyttänyt takkia sen takia, kun se oli cool juttu”

Muista avohuollon tukitoimista vanhemmat kertoivat esimerkiksi perhetyöstä, mutta siitä koettu tuki oli vaihtelevaa, jotkut työntekijät ja työskentelypätkät oli koettu hyväksi, toiset turhiksi. Tähän kokemukseen vaikutti vanhempien kuvauksessa paitsi perhetyöntekijän persoona myös perheen sen hetkinen elämäntilanne.

H6: ”Sen koki jotenkin semmoiseksi, että piti jaksaa vielä sitäkin [perhetyöntekijää]. Kun se arki oli muutenkin niin raskasta, niin sitten vielä piti tavallaan jaksaa kanssakäyminen ulkopuolisen kanssa.”

5.3 Taloudellisten haasteiden vaikutus lastensuojelutarpeeseen

Taloudelliset haasteet vaikuttavat tutkimusaineistoni perusteella vanhempien elämään moninlaisella tavalla, kuten kuvasin luvussa 5.1. Ja toisaalta vanhemmat ovat kuvanneet myös voimavaroja, jotka ovat suojanneet heitä, mistä voi lukea luvussa 5.2. Miten taloudelliset haasteet, köyhyys ja jatkuva niukkuus näyttäytyvät aineistossa lastensuojeluasiakkuuden näkökulmasta? Vanhemmat eivät kuvanneet aineistossa taloudellisia haasteita lastensuojelun syynä. Perheissä oli sen sijaan taustalla moninaisia muita haasteita ja ongelmia: vuorovaikutushaasteita, parisuhdeongelmia ja -väkivaltaa, päihde- ja mielenterveysongelmia, traumaattisia kokemuksia, vakavia sairastapauksia, jopa kuolemantapaus sekä vanhempien voimakasta uupumusta ja kuormitusta, joiden vuoksi lastensuojelun avohuollon asiakkuus oli päätetty aikanaan aloittaa. Nämä vanhempien kuvaamat haasteet ovat samansuuntaisia kuin aiemmassa tutkimuksessakin on havaittu ja aihepiirin kirjallisuudessa kuvattu. (esim. Bardy 2013, 73—74; Heino ym. 2016; 7; Conrad-Hiebner & Byram 2020, 157)

Läpileikkaava kuormitustekijä

Taloudellinen huono-osaisuus näyttäytyy kuitenkin tutkimuksen tulosten perusteella kuormitustekijänä, joka läpi leikkaa koko perheen elämän ja lomittuu sen eri osa-alueisiin. Aivan kuten Isola ja Suominen (2016, 11; 170) kuvaavat köyhyyttä kaikkeen vaikuttavana ja toisiinsa kiertyvänä ilmiökimppuina. Taloushaasteet vaikuttavat haastateltujen vanhempien kokemusten perusteella lisäävän lastensuojelutarpeeseen johtavien tekijöiden merkitystä ja painoarvoa sekä toisaalta hidastavan lastensuojelutarpeen poistumista. Taloudellinen huono-osaisuus, taloushaasteet ja köyhyys toimivat kuin lisäpaino, joka syventää lastensuojelun asiakkuuden tarvetta ja toisaalta heikentää asiakkuuden

päättymisen prosessia. Saari (2015, 39) kuvaa muissakin tutkimuksissa ja -teorioissa (esim. Sen 1999, Nussbaum 2000, Mullainathan & Shafir 2013) havaittua ilmiötä, joka todentaa jatkuvan puutteen ja kuormituksen alentavan toimintakykyä ja kykyä tehdä rationaalisia päätöksiä vaikeuttaen näin köyhyydestä pois pääsyä. Perheen köyhyyttä tai taloudellista huono-osaisuutta ei itsessään voi pitää lastensuojelun asiakkuuden syynä, mutta aineistoni perusteella se vaikuttaa asiakkuuden alkamiseen, kestoon ja pitkittymiseen lisäämällä asiakkuuden varsinaisten syiden kuormittavuutta. Seuraavissa kuvauksissa vanhempi pohtii, että lastensuojelun asiakkuus olisi voinut päättyä, jos perheen rahatilanne olisi ollut parempi. Haastateltu vanhempi kuvasi kuinka olisi toivonut tilanteeseensa raivaussiivousapua, joka olisi ollut luonteeltaan konkreettista, mutta vaatinut myös merkittävän rahallisen panostuksen, jotta perheen kokonaistuen tarve olisi helpottanut.

H4: ”Mä luulen, että se [lastensuojelun avohuollon asiakkuus] olisi voinut jopa loppua siinä välissä, että jos olisi ollut sitä rahaa vähänkään enemmän silleen, niin sitten olisi voinut vaikka palkata jonkun, et tuu hei siivoamaan meille.”

Toinen vanhempi peräänkuuluttaa yleisesti tukea ja ohjausta taloushaasteista selviämiseen, ja kuvaa rahan ja sen puutteen kuormittavan merkittävästi. Vanhempien toiveissa olisi ollut myös psykososiaalisen tuen saaminen taloudellisiin tilanteisiin ja taloudellisen tilanteen näkeminen kokonaisvaltaisesti ja suhteessa muihin elämän osa-alueisiin.

H6: ”Mutta, mutta se että kun jälkeenpäin on paljon pohtinut sitä, että lastensuojelun siellä pitäisi kohdata se asiakas ihan oikeasti ja kysyä rohkeita kysymyksiä. Mikä sun tilanne sun mielestä tällä hetkellä on? Ja katsoo ne kaikki elämän osa-alueet, myös rahatilanne, kun se vaan vaikuttaa niin moneen ja on siinä tilanteessa kuormituksena.”

Vanhempien kokemukset ovat linjassa Jaakolan (2020, 91) tutkimuksen kanssa, jossa havaittiin, että lastensuojelussa tehtävissä arvioinneissa perheen taloudellista tilannetta ja lapsen köyhyyttä arvioitiin hyvin harvoin. Vanhemmat kuvaavat haastatteluaineistossa taloudellisten haasteiden, köyhyyden ja rahapulan vaikuttavan paljon arjen sujumiseen ja vievän voimavaroja muilta elämän osa-alueilta ja vaikuttavan merkittävänä osatekijänä myös lastensuojelun asiakkuuden taustalla oleviin haasteisiin. Vanhempien kertomuksissa taloudellisilla haasteilla on siis merkittävä vaikutus asiakkuuteen ja perheen tuen tarpeeseen.

H5: ”Se rahapula, vaan vaikuttaa kaikkeen, niin ei siinä jää voimavaroja muihin, kun se vaan heittää varjon kaiken ylle.”

H1: ”Kyllä se köyhyys siinä painoi paljon asiakkuudessa, me saatiin toimeentulotukea tosi monta vuotta, kun lapset oli pieniä.”

Taloussosiaalityön puute

Haastateltujen vanhempien kokemuksen mukaan lastensuojeluasiakkuudessa ei osattu puuttua taloudellisiin haasteisiin. Ne kuvautuivat näkymättömänä ja hahmottomana asiana, joka oli läsnä asiakkuudessa. Taloudellisia haasteita ja köyhyyttä ei kuitenkaan käytännössä nimetty tai varsinkaan pyritty ratkaisemaan lastensuojelun työntekijöiden toimesta. Taloudellisena interventiona vanhemmat kuvasivat lähinnä avohuollon rahallisen tuen sekä lasten harrastustuen, joka sekin näyttäytyi ristiriitaisena, kuten kuvasin aiemmin yhden haastatellun vanhemman kertomuksen lasten ratsastusharrastuskokeilusta. Tällainen yksinkertaistava suhtautuminen talousongelmiin ja niihin vastaimiseen on valitettavasti ollut osa sosiaalityön arkea. Viitasalo (2018, 98) kuvaa, kuinka sosiaalityön alalla taloushaasteita käsiteltäessä on yleensä katsottu taloudellista avustamista toimeentulotuen yhteydessä ja nähty se psykososiaalisesta työskentelystä erillisenä osa-alueena. Tutkimuksissa on havaittu, että myös lastensuojelun tukitoimet ja työskentely painottuvat taloudellisen tukemisen ja köyhyyden vähentämisen sijaan esimerkiksi psykososiaaliseen tukeen, ja esimerkiksi kasvatusasioihin liittyvään neuvontaan ja ohjaukseen sekä muihin yksilöllisiin ongelmiin, kuten päihde-, mielen-terveys- ja väkivalta ongelmiin. (Duva & Metzger 2010, 63; Hood ym. 2021)

H5: ”Kyllä mä joskus sen sosiaaliohjaajan kanssa puhuinkin, mutta ainakin hänellä oli jotenkin semmoinen asenne, että hän ei selvittele mitään ylimäärästä, eikä sieltä tullut mitään apua näihin raha-asioihin. Ei niillä [lastensuojelussa] ole edes oikein mitään semmoista aikomusta auttaa näissä [talous]asioissa. Enkä mä tiedä olisiko siihen sitten ennemminkin aikuissosiaalityö. Ehkä se on enemmän heidän hommaa? Kyllä tuollaisessa apua tarvis, kun mä oon jotenkin tosi jotenkin huono tiedätkö lähtemään mihinkään ja hakemaan apua, kun se menee nyt näinkin niin ei vaan jaksa.”

Haastatteluaineistoni perusteella taloudelliset haasteet ja kuormitustekijät olivat siis läsnä sosiaalityön ja lastensuojelun työskentelyssä, mutta niille ei annettu lastensuojelun avohuollon työntekijöiden osalta painoarvoa, eivätkä ne näyttäytyneet nimenomaan tehdyn lastensuojelun työskentelyn kannalta keskeisiltä. Vanhemmat kokivat jäävänsä taloudellisten haasteiden kanssa hyvin yksin. Vanhempien kuvauksissa työntekijöillä ei tuntunut olevan myöskään osaamista tarttua taloushaasteisiin tai ohjata ja neuvoa vanhempia edes eteenpäin sellaisen tahon pariin, joka talousongelmien kanssa olisi osannut auttaa.

H1: ”Niin no mä puhuin lähinnä et se sosiaalityöntekijä, joka siis hoiti toimeentuloasioita. Ne oli ihan omissa kerroksissa, lastensuojelu ylhäällä ja sosiaalitoimisto oli alhaalla ja ei heillä ollut mitään yhteistyötä keskenään. Tai siis varmaan jotain oli, mutta hyvin vähän, niin ei näihin talousasioihin puututtu. Ehkäpä siellä olisi tarvinnut olla sitten pari sosiaalityöntekijää myös siellä yläkerrassa, jotka olisi sitten näiden

lastensuojeluperheiden toimeentulotukiasiat hoitanut, jos heillä on esimerkiksi ollut vähän enemmän resursseja siihen, että olisi voinut paneutua siihen asiaan.”

Tämä taloudellisen ohjaamisen ja taloussosiaalityön osaamisen puute on havaittu sekä otettu tutkimuksen ja kehityksen kohteeksi Helsingin ja Turun yliopistoissa, joissa on kehitetty lapsiperheitä taloushaasteissa, niiden kohtaamisessa ja selvittämisessä tukeva interventio sosiaalityöhön. Lapsiperheen vahvat rahataidot -intervention avulla vahvistetaan perheiden talousosaamista sekä pyritään vähentämään talouteen liittyvää ahdistusta sekä tukemaan perheiden taloudellista pärjäämistä ja pystyvyyttä. (Kaittila ym. 2022, 10.) Työntekijöillä oli vanhempien mielestä myös väärää tietoa taloustilanteen selvittelystä.

H6: ”Esimerkiksi silloin, kun viranomainen oli sitä mieltä, että mut täytyis laittaa edunvalvontaan, kun mulla oli niitä laskuja. Se että ne laskut oli tapahtunut lastensuojeluasiakkuuden aikana, niin miksei sieltä kukaan herännyt siihen ajatukseen, että heidän velvollisuus olisi voinut olla selvittää, että mikä tää tilanne on, eikä siirtää sitä seuraavalle instanssille, eliikkä tässä tapauksessa maistraatille. Tai yrittivät siis siirtää, mutta se ei onnistunut sitten.”

Vanhemmat olisivat kaivanneet suoraa ja rehellistä talous- ja rahapuhetta, konkreettista apua budjetointiin, laskujen ja perintäkirjeiden avaamiseen. Tukea olisi kaivattu taloustilanteen kokonaisvaltaiseen perkaamiseen ja taloudellisen toimintakyvyn lisäämiseen, aivan kuten yllämainitsemissani interventiossa (Kaittila ym. 2022) on tarkoitus, jotta vanhemmilla olisi myös jatkossa keinoja selvittää eteenpäin.

H3: ”Siis eihän mulla silloin tullut mieleen, että sitä olisi voinut tehdä jotain suunnitelmia vaikka, miten säästää ruokakuluissa. Mä oon vähän impulsiivinen rahankäyttäjä niin, exäkin oli [...] ei meille tarjottu sitä, koska ei me varmaan koettu sillain sitä tarvetta, mutta mä olisin ehkä kaivannut siinä sitten eron jälkeen taloudellista ohjausta.”

H1: ”Mä olisin toivonut, että jossain vaiheessa tää sosiaalihuolto, jonka kanssa nyt toimeentulotukilappuja täytettiin, niin ois auttanut. Olihan sielläkin muutaman kuukauden välein se palaveri jokatapauksessa. Niin siellä jotain tämmöistä apua, kun olisi saanut. Jos joku olisi tullut, että ”hei käydään se teidän perheen tilanne läpi”. Otettu kaikki kirjekuoret ja avattu ja selvitetty, että mikä on tilanne, paljonko velkaa mihinkäkin suuntaan ja mitkä on tulot ja mitkä on menot.”

Haastatellut vanhemmat eivät niinkään kaivanneet tukea suorana taloudellisena tukena, kuten alla olevassa lainauksessa käy ilmi vanhemman kertoessa heidän saaneen tukea velkojen maksuun, mutta kuvaa elämänhallinnan haasteiden vuoksi velkaantumisen vain jatkuneen. Suoralla taloudellisella tuella on toki paikkansa lastensuojelussa tehtävän taloussosiaalityön keinovalikoimassa,

sillä sen on havaittu vähentävän lastensuojelupalveluiden kysyntää. Tulonsiirroilla on moninaisia myönteisiä vaikutuksia pienituloisten lapsiperheiden elämään. (ks. esim. Toikko ym. 2022; Hood ym. 2021). Tulosten perusteella köyhyyden aiheuttama kuormitus alensi vanhempien kuvausten mukaan toimintakykyä, jolloin taloudelliset haasteet ja niiden kerrannaisvaikutukset vain pitkittyivät (ks. esim. Saari 2015, 39).

H1: ”Olisiko ollut joku 3000 € laskuja pystyssä ja sosiaalihuollosta ei saanut siihen mitään apua, mutta diakonilta sitten pyydettiin ja. Se oli joku tällöinen kirkon oma säätiö, mistä sitten saatiin apua. Ne makso kaikki ne 3000 € laskut, mutta kun se elämänhallinta ja se taloudenhallinta ei ollut hanskassa niin me oltiin vuoden päästä ihan samassa tilanteessa.”

Vanhemmat tuovat haastatteluissa esiin toivetta siitä, että voimavarojen puuttuessa tukea tulisi tarjota, sillä sitä ei osaa, eikä ole resursseja pyytää. Vanhempi kuvaa suhtautuvansa aina lähtökohtaisesti tarjottaviin tukitoimiin positiivisesti.

H4: ”Olisi silloin ehkä kaivannut talousohjausta, että he olisi voinut vaikka ehdottaa, että kävisikö tällöinen. Kun kuitenkin mä oon aina suhtautunut tosi niin kun avoimesti siihen, että jos joku haluaa auttaa. Niin mä olisin lähtenyt kyllä varmaan siihen mukaan.”

Toiveissa olisi ollut myös, että joku olisi ohjannut tarjolla olevien taloustukitoimien ja -palveluiden pariin, kuten velkaneuvontaan, Takuusäätiöön tai hakemaan sosiaalista luottoa, josta he ovat saaneet usein tietää vasta myöhemmin lastensuojelun asiakkuuden jo päätyttyä. Työntekijöiden osaaminen taloudellisen tuen tarjoamisessa vaikuttaa hyvin ohuelta tai olemattomalta vanhempien kuvausten perusteella, mihin vaikuttanee myös palvelujärjestelmän pirstaleisuus (Kaittila ym. 2022, 10).

H5: ”Noi meidän työntekijät ei ainakaan tiennyt edes velkajärjestelyistä ja näistä, kun mä itse toin joskus esille, että olisi tällöinen vaihtoehto. Niin ne vaan sanoivat, että ”joo joo kannattaa, koittaa vaan hakee”. Mutta ei siinä välttämättä ainakaan ihan heti riitä voimavarat itsellä sellaiseen. Jotenkin se taloudellinen puolikin pitäisi siellä [lastensuojelussa] ottaa huomioon. On kuitenkin aika iso asia.”

H2: ”No mä ehkä toivoisin semmoista, että myös perheen raha-asioihin kiinnitettäisiin huomiota. Ja ihan vaikka kysyttäisiin, että mikä se tilanne on? Ja sitten, koska aika usein kuitenkin lastensuojelun asiakas painii jonkun tällöisen taloudellisen pulman edessä, niin myös kerrotaisiin palveluista, kuten jostain velkaneuvonnasta tai sosiaalisesta luotoksesta.”

Aineistosta nousee esiin monin paikoin asiakkaiden kokemus kohtaamatta jättämisestä. Yksi keskeisimmistä asioista sosiaalityössä lieneekin se, että uskaltaa kohdata asiakkaat avoimesti ja rohkenee kysyä myös vaikeat kysymykset.

H6: ”Että kyllä tässä maailmassa aika hyvin pärjää, sitten kun jaksaa ja on voimavaroja ottaa se oma elämä hanskaan ja vaikeatakin asioita voi kohdata, niin kyllä se vaan helpottaa. Mutta itselläkin olisi ollut hyvä silloin saada tukea, kun oli vaikea paikka.”

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Yhteenvetoa tutkimuksen tuloksista

Tutkielman tavoitteena oli selvittää, millaisia ovat lastensuojelun asiakasperheiden vanhempien henkilökohtaiset kokemukset köyhyydestä ja taloudellisesta huono-osaisuudesta sekä niiden vaikutuksesta vanhemmuuden voimavaroihin ja edelleen lastensuojelutarpeeseen. Tutkimuksen tulosten perusteella taloudelliset haasteet heijastuvat lastensuojelun asiakasperheisiin moninaisesti vanhempien kuvauksissa. Tämä havainto on yhteneväinen esimerkiksi Isolan ja Suomisen (2016, 170) kuvauksen kanssa, jossa köyhyys ja taloudellinen huono-osaisuus nähdään aiheuttavan epävarmuutta elämään ja vaikuttavan useimpiin elämän osa-alueisiin. Tulosten mukaan lastensuojelun avohuollon asiakasperheiden vanhempien kokemat taloudelliset haasteet ja niiden näkyminen vanhempien kokemuksissa näyttäytyivät *psykkisinä, fyysisinä, sosiaalisina, kognitiivisina* sekä *konkreettisina* näkökulmina ja kuormitustekijöinä taloudelliseen huono-osaisuuteen.

Pidän näitä kuvauksia voimavarojen vastakohtana, resursseja vievinä, kuormittavina tekijöinä. Vanhemmat kuvaavat aineistossa kokemuksiaan köyhyydestä ja taloudellisista haasteista rehellisesti, kouriintuntuvasti ja moninaisesti. Mielestäni aineistossa tavoitetaan laajasti erilaisia pienituloisuuden liittyviä ilmiöitä. Vanhempien suhde köyhyyteen on vaihteleva, osa on päässyt haastatteluhetkellä elämässään eteenpäin köyhyydestä, osa elää sitä konkreettisesti päivästä toiseen. Osan kuvauksissa on selkeästi havaittavissa pitkittynyttä taloudellista huono-osaisuutta (Saari 2015) esimerkiksi vuosikausia jatkuneena toimeentulotukiriippuvuutena tai työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämisenä. Vanhempien kertomana tulee esiin myös työssäkäyvän köyhyyttä, yksinhuoltajaköyhyyttä sekä ylivelkaantumista.

Tuloksissa vanhempien kokemat, taloudellisten haasteiden aiheuttamat psyykkiset kuormitustekijät näyttäytyivät stressinä, mielenterveysoireina, kuten masennuksena tai ahdistuksena, rahan jatkuvana ja pakkomielleisenä ajattelemisena sekä näköalattomuutena (ks. esim. Conrad-Hiebner & Byram 2020, 157–158). Taloudellisen huolen herättäminä fyysisinä tekijöinä vanhempien kuvauksissa näkyivät moninaiset terveyshaasteet (Vuorenmaa 2019, 7; Rotko ym. 2011, 15), lääkehoidon ongelmat, terveydenhuollon käyntien väliin jääminen, terveellisen ruoan puute sekä univaikeudet. Haastatellut vanhemmat kuvasivat taloushaasteiden sosiaalisia vaikutuksia esimerkiksi ihmissuhdehaasteina, parisuhteen ongelmina, kuten riitoina ja eroina. Useampi vanhempi kuvasi myös taloudellista hyväksikäyttöä tai jopa taloudellista väkivaltaa, joka näkyi esimerkiksi siinä, että haastateltujen vanhempien nimiin oli otettu lainoja ja jätetty ne maksamatta, mikä aiheuttanut luottotietojen menettämisen ja ylivelkaantumisen. Rahahuolet mainittiin myös vanhempien välisten riitojen aiheeksi.

Taloudellinen väkivalta ilmiönä on myös tärkeä pitää keskustelussa, sillä järkyttävimmillään taloudelliset haasteet voivat johtaa jopa perhesurmiin (ks. esim. Mäkiköksi & Aho 2018, 125). Myös taloudellisesta huono-osaisuudesta nouseva häpeä nousi esiin tuloksissa ja se näkyi vanhempien kertomuksissa ja kuvailuissa siirtyvän myös lapsiin (Sorkkila & Aunola 2020, 656; Lemetyinen 2014, 107; Hakovirta & Rantalaiho 2012, 55). Taloudelliset huolet vaikuttivat vastauksissa haastateltujen kognitiiviseen kapasiteettiin. Vanhemmat kuvasivat ajattelun sumentumista, näköalattomuutta sekä luovuuden ja kekseliäisyyden heikkenemistä, joka lisäsi osaltaan vuosiakin jatkuneita kurjuuden kiertä. Konkreettisesti taloudellinen huoli vaikutti vanhempiin ja perheisiin ulosoton ja velkakirjeiden, ruokarahojen laskemisen, yllättävien menojen pelkäämisen kautta. Vanhemmat pyrkivät kuvausten perusteella priorisoimaan lasten menoja, vaikka lapset toisaalta olivat hyvin tietoisia perheen taloudellisesta tilanteesta. Vanhemmat kertoivat myös joutuvansa kieltäytymään ylimääräisistä huveista, kuten elokuvakäynneistä, suoratoistosta tai herkuista.

Tulosten perusteella taloudellinen huono-osaisuus vaikuttaa vanhempiin hyvin moninaisesti ja kokonaisvaltaisesti. Tämä vaikuttaa väistämättä myös heidän vanhemmuutensa laatuun, (Conrad-Hiebner & Byram 2020; Salmi 2020; Toikka & Haanpää 2020) vaikka he kuinka priorisoivat lapsiaan päivittäisessä arjessaan ja siinä tehdyissä päätöksissä. Vanhempien kuvaukset ovat taloudellisista haasteista ja niiden vaikutuksista ovat konkreettisia ja avaavat heidän kokemusmaailmaansa mielestäni hyvin. Siinä mielessä fenomenologis-hermeneuttisen otteen pyrkimys tutkittavan ilmiön tarkastelusta tutkittavien kokemusmaailman kautta toteutui tutkielmassani (ks. esim. Huhtinen & Tuominen 2020, 297).

Kirjoitin tietoperustassa voimavarojen säilyttämisteoriasta (Hobfoll 1989), niukkuusteoriasta (Mullainathan & Shafir 2013) ja toimintamahdollisuuksien teoriasta (Sen 1999). Mielestäni ne konkretisoituvat tutkimusaineistossani valitettavan esimerkillisesti. Tulosten perusteella vanhemmat, jotka olivat taloushaasteiden vuoksi menettäneet jo vähäisiä voimavarojaan, saattoivat joutua voimavarojen menettämisen kierteeseen, jolloin heillä vastaavasti oli vähemmän voimavaroja käytettävissä ja toisaalta heikommat resurssit niiden palauttamiseen. Niukkuusteorian mukaisesti niukkuus ja köyhyys näytti ajaneen haastateltuja vanhempia lyhytnäköisyyteen, vaihtoehdottomuuteen sekä resurssien, myös yhteiskunnan tukimuotojen alikäyttöön. Kaittila ja kumppanit (2022, 10) kertovat talousvaikeuksista aiheutuvan kuormituksen heikentävän palvelujen vaikuttavuutta, mikä voi lastensuojelun kontekstissa näkyä esimerkiksi avohuollon tukitoimien heikompana vaikuttavuutena tai käänteisesti tukitoimet, kuten perhetyö, voisi olla tuloksellisempaa, jos perheet saisivat samalla tukea myös taloudellisten haasteiden selättämiseen. Toimintamahdollisuuksien teoria konkretisoitui tutkimusaineistossa köyhyyden ja taloudellisen huolen heikentäessä vanhempien toimintavalmiuksia ja samantyyppisesti kuin niukkuusteoriassa ja voimavarojen säilyttämisteoriassa resurssien alikäyttöä, mikä on inhimillisesti ongelmallista. Sherraden ja Huang (2019) kuvaavatkin, kuinka sosiaalityön näkökannasta toimintamahdollisuuksien teoria avaa kokonaisvaltaisen näkökulman hyvinvointiin,

toimeentulon kysymyksiin, haasteisiin ja näiden ongelmien ratkaisuihin. Myös lastensuojelussa tarvitaan kokonaisvaltaista lähestymistapaa lasten ja heidän perheidensä kohtaamiin taloushaasteisiin.

Olin kiinnostunut selvittämään taloudellisen huono-osaisuuden vaikutuksia vanhemmuuden voimavaroihin. Jos taloushaasteita kuormitustekijänä ei olisi olisiko vanhempien mielestä heidän vanhemmuutensa parempaa ja poistaisiko se lastensuojelutarpeen? Halusin kuulla myös vanhempien kokemista voimavaroista, asioista, jotka tukevat heidän jaksamistaan kaikesta huolimatta. Tulosten perusteella haastatellut vanhemmat kuvaavat kokemiaan voimavaroja moninaisesti kuvausten sisältäessä vanhempien omia yksilöllisiä voimavaroja, kuten neuvokkuus, sisäisiä voimavaroja esimerkiksi lapset ja toimiva arki sekä ulkoisia voimavaroja kuten tarjotut lastensuojelun tukitoimet (vrt. voimavarajaottelu Pelkonen & Hakulinen 2002, 208).

Vanhemmat kuvasivat voimavaroikseen tavallisen arjen, lapset ja hyvät yhteiset hetket perheen kanssa. Myös muut ihmissuhteet, kuten suhteet omiin vanhempiin, sisaruksiin, ystäviin, mutta myös työkavereihin ja vertaisvanhempiin nähtiin tärkeinä. Viranomaissuhteita vanhemmat eivät nostaneet voimavaroiksi, mitä jäin miettimään. Tämä voi liittyä lastensuojelun työntekijöiden rooliin, jossa tuki ja kontrolli yhdistyvät aiheuttaen vanhemmissa mahdollisesti pelkoa esimerkiksi lapsen huostaanotosta (ks. esim. Bardy 2013, 74). Osa vanhemmista kuvasi pikemminkin esimerkiksi lastensuojelun työntekijöitä kuormittavina. Harrastukset ja lemmikkieläimet ja niiden kanssa puuhailu, esimerkiksi näyttelymatkat koettiin tärkeinä. Useampi vanhempi kuvasi lemmikeistä tulevan kuluja, mutta lemmikit itsessään nähtiin tärkeinä voimaa tuovina asioina. Pohdin jo tulososassa sitä, kuinka joskus käydään keskustelua siitä, voiko pienituloisella olla lemmikki. Itse näen kuitenkin lemmikit nimenomaan voimavarana, kuten haastattelemani vanhemmat. On havaittu, että voimavarojen vahvistaminen, olivat ne sitten hyvät suhteet lapsiin, vanhemman oma harrastus tai lemmikkieläin, auttaa vanhempia suojaavien tekijöiden ylläpitämisessä, avun vastaanottamisessa ja muutosten tekemisessä heidän kohdatessaan kuormittavia elämäntilanteita (Hakulinen ym. 2022).

Vanhemmat kuvasivat selviytymiskeinokseen ja voimavarakseen myös neuvokkuuden ja kekseliäisyyden. He saivat voimaa siitä, että osasivat pärjätä pienellä rahalla, selvisivät päivästä toiseen keksimällä aina jonkin keinon. Pohdin itse, että tämä näkökulma kantaa varmasti johonkin asti, mutta pitkittyessään vuosien ja taas vuosien pituiseksi, ei välttämättä enää kannata. Siksi tarvitaankin tukea siihen, että taloushuolista kärsivät perheet pääsevät haastavista tilanteistaan eteenpäin ainaisen sinnittelyn sijaan. Vanhemmat kuvasivat voimavaroikseen myös avohuollon tukitoimet, joista etenkin laitostenmuotoinen perhekuntoutus, tukiperhe ja avohuollon taloudellisen tuen muodot mainittiin. Perhetyöhön suhtauduttiin hieman tilannekohtaisesti. Näitä vanhempien kokemia ja kuvaamia voimavaroja olisi tärkeä pystyä vahvistamaan lastensuojelun työskentelyssä ja vastaavasti poistamaan heidän kokemaansa taloudellisen huono-osaisuuden aiheuttamaa kuormitusta. Tämän toteutumiseen

tarvitaan paitsi työntekijöiden lisäkoulutusta, myös toimivia rakenteita ja ylisektorirajojen tehtävää yhteistyötä. Perheiden elämäntilanteita tulisi tarkastella monista eri tulokulmista, sillä nykyisellään taloudelliset haasteet jäävät usein lastensuojelun työskentelyssä erilliseksi osa-alueeksi suhteessa elämäntilanteeseen ja tuen tarpeisiin (Kaittila ym. 2022, 10).

Kiinnostavin osa tutkimustani on mielestäni kuitenkin taloudellisten haasteiden yhteys perheiden lastensuojeluasiakkuuteen. Se näyttäytyi tutkimuksen tuloksissa ensinnäkin siinä, että taloushaasteet ja niiden moninaisuus kuvautuivat haastateltavien kertomuksissa kuormittavana tekijänä, joka vaikuttaa kaikkiin elämän eri osa-alueisiin. Taloudellinen huono-osaisuus lisää lastensuojelutarpeeseen vaikuttavien syiden ja kuormitustekijöiden merkitystä (kuten aiemmin kuvasin: Sen 1999, Nussbaum 2000, Mullainathan & Shafir 2013) sekä hidastaa lastensuojelutarpeen poistumista pitkittäen lastensuojeluasiakkuutta. Taloudelliset haasteet eivät ole syy lastensuojelulle tai lastensuojelutarve itsessään, mutta sen sijaan ne muodostavat merkittävän kuormitustekijän, joka syventää ja pidentää muiden tuen tarpeiden vaikutuksia (esim. Juvonen & Marttila 2023, 34).

Tulosten perusteella taloudelliset haasteet olivat haastateltavien kuvauksissa lastensuojeluasiakkuudessa ikään kuin näkymätön ja muodoton kokonaisuus, ei-toivottu vieras, johon työntekijät eivät osanneet tarttua lastensuojeluasiakkuuden aikana. Tämän näkökulman vahva korostuminen aineistossa oli mielestäni yllättävää. Vaikkakin se on ilmiötasolla tuttu aiemmassa tutkimuksessa, jossa on havaittu muun muassa, että lastensuojelun asiakasperheiden taloudellisten haavoittuvuustekijöiden ohittaminen estää perheen olosuhteiden kokonaisvaltaisen paranemisen (Esposito ym. 2017, 42). Kaikki haastatellut vanhemmat kuvasivat sitä, kuinka lastensuojelun työntekijä ikään kuin pesivät kätensä talousvaikeuksien osalta. Taloushaasteet olivat läsnä joka tilanteessa, mutta niihin ei kiinnitetty lastensuojelun työntekijöiden toimesta huomiota tai työntekijöillä ei ollut osaamista tarttua niihin, saati ohjata ja neuvoa asiakkaita edes eteenpäin. Tämä voi liittyä lastensuojelun perustehtävään sen keskittyessä usein lapsen ympärille, mutta myös rakenteellisiin tekijöihin.

6.2 Tulosten pohdinta

Tutkimuksen tuloksissa taloushaasteet kuvautuvat yksilötasolla, mutta sosiaalityön tekemisen osalta yksilökohtaisen sosiaalityön ohella rakenteisiin vaikuttaminen on vähintään yhtä keskeistä. Sosiaalityön alalla tulee tunnistaa ja ymmärtää köyhyyden taustatekijöitä sekä niiden seurauksia ja vaikutuksia psykososiaalisella tasolla, jotta taloushaasteiden kanssa kamppailevaa ihmistä pystytään tukemaan (Viitasalo ym. 2023, 11). Tällöin asiakkaan neuvominen oikeiden palveluiden äärelle ei riitä,

vaan tarvitaan myös osaamista talousasioista esimerkiksi konkreettisen työntekijöiden kouluttamisen kautta, mutta myös halua vaikuttaa yhteiskunnallisiin rakenteisiin (mt., 12).

Tutkimuksen tulosten perusteella tulokulma taloudellisissa haasteissa auttamiseen tulee olla voimavaraistava ja taloudellista toimintakykyä tukeva pelkän passiivisen etuuksien maksamisen sijaan. Taloudellisen toimintakyvyn parantamisessa on useita tasoja. Rakenteellisella tasolla palvelujärjestelmät ja niiden resurssointi pitää saada kuntoon. Sosiaalityön arjen tasolla työntekijöillä täytyy olla riittävää osaamista ja sosiaalitoimistoissa tehtävässä työssä rakenteita asiakkaiden taloudellisten haasteiden kohtaamisen ja selvittämiseen, ja yksilökohtaisessa työssä tulee etuuksien avulla taloudellisten resurssien vahvistamisen ohella tukea asiakkaiden ja perheiden henkilökohtaista taloudellista toimintakykyä. Sosiaalityöntekijöillä on käytössään myös runsaasti yksilöllistä harkintavaltaa, jota heidän soisi voivan hyödyntää yksilötyössä kehittääkseen yksilöllisiä ratkaisuja moninaiisiin tilanteisiin. Rakenteet ja sosiaalityön arki kulkevat rinnakkain toisiaan täydentäen. Tässä taloussosiaalityön orientaatio ja sen kokonaisvaltainen lähestymistapa, jossa tukea kohdennetaan yksilön talouteen ja toimeentuloon sekä vahvistetaan yksilön taloudellista toimintakykyä, on erinomainen lähtökohta (Karjalainen 2019, 45).

Jo nykyisessä palvelujärjestelmässä on runsaasti erilaisia keinoja tukea yksilöitä ja perheitä taloudellisesti. Haastatteluaineistoissa nousi esiin paitsi talousneuvonnan tarve myös esimerkiksi sosiaalisen luoton hakemisen mahdollisuus, joka on nykyään hyvinvointialueiden järjestysvastuulla ja käytössä koko maassa. Myös lainsäädäntö mahdollistaa moninaisen taloudellisen tuen myöntämisen. Esimerkiksi lastensuojelulain 35 pykälä pyrkii varmistamaan riittävän taloudellisen tuen perheelle ennaltaehkäisevästi. Pykälän soveltaminen voisi säästää merkittävästi lastensuojelun kustannuksia ja perheiden inhimillistä kärsimystä. (Räty 2023, 386.) Taloudellista tukea on mahdollista myöntää perheille myös täydentävänä tai ehkäisevänä toimeentulotukena. Keinoja lapsiperheiden taloudelliseen tukemiseen ja taloudellisen aseman parantamiseen on, kunhan niitä vain hyödynnettäisiin.

Sosiaalityön edellytykset auttamistyön toteuttamiseksi ovat kuitenkin riippuvaisia kulloinkin tehtävästä hyvinvointipolitiikasta ja sen resurssoinnista sekä laajemmasta näkökulmasta siihen, kuinka universaalia lapsipolitiikkaa niiden rajoissa on mahdollista harjoittaa (Toikka 2023, 81). Perhepolitiikalla on merkittävä rooli ongelmien kasautumisen ja syntymisen ehkäisyssä. Näistä esimerkkeinä ovat esimerkiksi tulonsiirrot, joilla voidaan vaikuttaa suoraan lapsiperheiden taloudelliseen tilanteeseen. Myös edullinen ja toimiva varhaiskasvatus edesauttaa vanhempien työllistymistä sekä vahvistaa lapsen tasapainoista kehitystä ja toimiva peruskoulujärjestelmä mahdollistaa lapsille kouluttamisen ja sosiaalisen nousun. Hyvinvointipalveluilla siis tuetaan paitsi lasten kehitystä myös vanhempien kasvatustyötä. (Forssén 2017, 109.)

Tulipalojen sammuttelu arkisessa sosiaalityössä tai lyhytjänteinen hankkeesta toiseen poukkoileva kehitystyö ei ole mielestäni riittävää taloudellisten haasteiden monimutkaisen luonteen näkökulmasta katsottuna. Kaikki tietävät, että ennalta ehkäisy on halvempaa kuin vahinkojen korjaaminen. Palvelujärjestelmän pirstaleisuus haastaa avun saamista ja myös sen tarjoamista, sillä se edellyttää myös työntekijöiltä valtavasti osaamista. Tällä hetkellä taloudellisia haasteita käsitellään palveluisamme muun muassa erillisessä talous- ja velkaneuvonnassa, jolla ei välttämättä ole mitään yhteyttä muihin tukea tarjoaviin toimijoihin (ks. esim. Moisio ym. 2022). Monialainen yhteistyö ja yhteistyön kehittäminen saumattomammaksi olisi taloudellisen huono-osaisuuden vähentämisen kannalta tärkeää. Yhteiskunnan ja palvelujärjestelmien epäkohtien tunnistamiseen ja muuttamiseen, sosiaalityöntekijöiden ja muiden viranomaisten rinnalle, tarvitaan kumppaneiksi kansalaisia, niin palveluiden nykyisiä ja entisiä käyttäjiä kuin potentiaalisia asiakkaita. Suomessa hyvinvointivaltion kehityksessä kansalaisyhteiskunnan toimijat ovat toimineet perinteisesti välittäjän roolissa valtion ja kansalaisten välillä. Sosiaalityön ammatillisen toiminnan lähtöpisteenä ja kohteena on ihmisten välisissä suhteissa muodostuva ja kehittyvä arjen kokonaisuus. Palveluiden käyttäjät, asiakkaat ja kansalaiset toimivat sosiaalityön kehittämisen kannalta kriittisen tiedon tuottajina. (Rantamäki ja Matthies 2022, 51.) Tämä olisi tärkeä muistaa nyt kun tekeillä on merkittävä sosiaaliturvan kokonaisuudistus, joka olisi syytä tehdä eri osapuolia aidosti kuunnellen.

Kokonaisuudessaan sosiaalipolitiikan kannalta katsottuna taloudellisen epävarmuuden väheneminen siis vähentää lastensuojelun palveluiden kokonaistarvetta. Aineellisen puutteen ennaltaehkäisy, sosiaalipalveluihin ja sosiaalityöhön panostaminen olisi siis järkevää. (Loman & Siegel 2015, 90; Pelton 2015, 31; Toikko ym. 2022, 15.) Kuten olen toistuvasti tässä tutkielmassa kirjoittanut, on selkeää, että taloudelliset haasteet heikentävät yksilön kognitiivista kapasiteettia köyhyyteen liittyvien huolenaiheiden kuluttaessa henkisiä voimavaroja ja jättäessä niitä vähemmän käytettäväksi muihin elämän osa-alueisiin (Mani ym. 2013, 976). Pitkittyessään köyhyys pahimmillaan lamauttaa ihmisen henkisellä tasolla, kun taloudesta selviäminen vie kaikki voimavarat, jolloin arjen muut asiat jäävät helposti hoitamatta saaden aikaan huono-osaisuuden kierteen (Saari 2015, 39). Tämän soisi kaikkien poliitikkojen ja päättäjien, joilla on vaikutusvaltaa esimerkiksi palveluiden resurssointiin ja etuuskien tasoon tiedostavan.

Nykyisen Petteri Orpon hallituksen suunnittelemat ja jo toteuttamat leikkaukset heikentävät merkittävästi jo pienituloisten ja köyhien perheiden asemaa. Asumistuen ja työttömyysturvan sekä sen lapsikorotuksen leikkaaminen vaikuttavat merkittävästi monien pienituloisten perheiden tuloihin. Leikkausten perustelu säästöillä on lyhytnäköistä ja tulee todennäköisesti näkymään esimerkiksi mielenterveyspalveluiden sekä yleisesti terveyserojen kasvuna lisääntyneenä kysyntänä. (Hiilamo ym. 2023.) Sosiaalityöntekijän näkökulmasta leikkausten mahdollisista vaikutuksista mietittyvät myös yhteiskuntarauhan järkkäminen ja huono-osaisuuden lisääntyminen (ks. esim. Saari 2015, 15).

Taloudellinen huono-osaisuus ei itsessään ole lastensuojelun asiakkuuden syytä. Perheiden tilanteet ovat monimutkaisia, mutta niissä on havaittavissa kausaalisia taloudellisten haasteiden aiheuttaman stressin ja vanhempien jaksamisen, mielenterveyden ja perheen ilmapiirin välillä, jotka kaikki vaikuttavat osaltaan lapsiin. Ratkaisut eivät ole yksinkertaisia tai yhden työntekijän tehtävissä, mutta riittävällä tahtotilalla ja eri tahojen välisellä yhteistyöllä voidaan puuttua myös lapsiköyhyyteen ja sen kerrannaisvaikutuksiin esimerkiksi lastensuojelun piirissä. Lapset eivät valitse perheitä, joihin he syntyvät, eikä kukaan meistä valitse niitä elämän kokemuksia, joita eteemme tulee. Tärkeää olisi puhua siitä, että talousvaikeudet eivät johdu vain yksilöstä tai hänen valinnoistaan. Raha liittyy yhteiskunnassa monenlaisia ilmiöitä ja merkityksiä. Kuluttaminen ja itsensä esiin tuomista erilaisten kulutusratkaisujen kautta syötetään meille monesta eri suunnasta, ja sille on vaikeaa olla immuuni. Rahan käyttö ja talouden hallinta ovat taitoja, joita pitää opetella siinä missä muitakin taitoja elämässä.

LÄHTEET

Bardy, Marjatta (2013) Lastensuojelun filosofia ja käytäntö. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Helsinki: Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. 48–78.

Basch, Johannes & Melchers, Klaus & Kurz, Anja & Krieger, Maya & Miller, Linda (2020) It Takes More Than a Good Camera: Which Factors Contribute to Differences Between Face-to-Face Interviews and Videoconference Interviews Regarding Performance Ratings and Interviewee Perceptions? *Journal of business and psychology*, 36(5), 921–940.

Bennet, Kylie & Booth, Andrew & Gair, Susan & Kibet, Rose & Thorpe, Ros (2020) Poverty is the problem – not parents: so tell me, child protection worker, how can you help? *Children Australia Melbourne* Vol. 45, Iss. 4, (Dec 2020), 207–214.

Berg, Noora (2017) Huono-osaisuuden kasautuminen nuoruudesta keski-ikään. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 54(2), 159–164.

Blomberg, Helena & Kallio, Johanna & Kroll, Christian (2010) Sosiaalityöntekijöiden mielipiteet köyhyyden syistä Pohjoismaissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(6), 589–602.

Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction. A social critique of the judgment of taste*. Padstow: T.J. Press Ltd.

Cacioppo, John T. & Cacioppo, Stephanie (2014) Social relationships and health: The toxic effects of perceived social isolation. *Social and Personality Psychology Compass*, 8(2), 58–72.

Cancian, Maria & Yang, Mi-Youn & Slack, Kristen (2013) The effect of additional child support income on the risk of child maltreatment. *Social Service Review*, 87(3), 417–437.

Conrad-Hiebner, Aislinn & Byram, Elizabeth (2020) The temporal impact of economic insecurity on child maltreatment: A systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 21(1), 157–178.

Daly, Mary & Kelly, Grace (2015) *Families and poverty: Everyday life on a low income*. Bristol: Policy Press.

Duncan, Greg & Kalil, Ariel & Ziol-Guest, Kathleen (2018) Parental Income and Children's Life Course: Lessons from the Panel Study of Income Dynamics. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 680(1), 82–96.

Duva, Joy & Metzger, Sania (2010) Addressing poverty as a major risk factor in child neglect: Promising policy and practice. *Protecting Children* 25(1), 63–74.

Eduskunta (2023) Eduskunta hyväksyi työttömyysturvalain muutokset sekä eräiden kansaneläkeindeksiin tai elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien indeksikorotusten jäädyttämisen. Tiedote 15.12.2023 Viitattu 30.1.2024 [Eduskunta hyväksyi työttömyysturvalain muutokset sekä eräiden kansaneläkeindeksiin tai elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien indeksikorotusten jäädyttämisen](#)

- Eriksson, Päivi & Koistinen, Katri (2014) Monenlainen tapaustutkimus. Kuluttajatutkimuskeskuksen tutkimuksia ja selvityksiä 11/2014. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.
- Eskelinen, Niko & Sironen, Jiri (toim.) (2017) Köyhyys – Syitä ja seurauksia. Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Esposito, Tonino & Chabot, Martin & Rothwell, David & Trocmé, Nico & Delaye, Ashleigh (2017) Out-of-home placement and regional variations in poverty and health and social services spending: a multilevel analysis. *Children and Youth Services Review*, Vol. 72., 34–43.
- Forssén, Katja (2017) Katsaus taloudellisen niukkuuden ja suomalaisten lapsiperheiden hyvinvoinnin trendeihin vuosina 1995–2010. Teoksessa Irene Roivainen, Satu Ylinen, Jari Heinonen & Katja Forssén (toim.) Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. 2. painos. Helsinki: Unipress, 105–127.
- Graaf, Paul & Kalmijn, Matthijs (2001) Trends in the Intergenerational Transmission of Cultural and Economic Status. *Acta Sociologia*, 44, 51–66.
- Haapala, Emilia & Hakulinen, Tuovi & Mäntymaa, Petteri & Peltomäki, Hanna & Jääskeläinen, Tuija & Lundqvist, Annamari (2020) Valtaosa pikkulasten vanhemmista voi hyvin –Tuloksia FinTerveys 2017 -tutkimuksesta (Tutkimuksesta tiiviisti 1/2020). Helsinki: Terveystietokeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-458-5>
- Hakala, Raili & Tahvanainen, Sirpa & Ikonen, Tiina & Siro, Anne (2011) Osaava lähihoitaja 2020. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen kehittämisstrategia. OPH.
- Hakanen, Jari (2005) Työuupumuksesta työn imuun: Työhyvinvointitutkimuksen ytimessä ja reuna-alueilla. Työ ja ihminen 27. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna (2012) Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Helsinki: Kela.
- Hakovirta, Mia & Skinner, Christina & Hiilamo, Heikki & Jokela, Merita (2020) Child poverty, child maintenance and interactions with social assistance benefits among lone parent families: A comparative analysis. *Journal of Social Policy*, 49(1), 19–39.
- Hakulinen, Tuovi & Pelkonen, Marjaana (2017) Perheen voimavarojen arviointi. Teoksessa Päivi Mäki, Katja Wikström, Tuovi Hakulinen-Viitanen & Tiina Laatikainen (toim.) Terveystarkastukset lastenneuvolassa ja kouluterveydenhuollossa. Menetelmäkäsikirja. Opas 14/2017. 4. uudistettu painos. Helsinki: Terveystietokeskus. 129–142.

Hakulinen, Tuovi & Uotila-Laine, Hanna & Koivumäki Terhi (2022) Perheen hyvinvointi ja voimavarat. Terveystien ja hyvinvoinnin laitos. NEUKO-tietokanta. Duodecim Terveysportti. Viitattu 11.3.2024 [NEUKO-tietokanta - Duodecim \(terveysportti.fi\)](#)

HE 41/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024 [HE 41/2023 vp \(finlex.fi\)](#)

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.

Hietala, Outi & Rissanen, Päivi (2015) Kokemusasiantuntija - hoidon ja avun kohteesta omien kokemusten jakajaksi sekä palveluiden kehittäjäksi. Opas kokemusasiantuntijatoiminnasta. Helsinki: Kuntoutussäätiö & Mielenterveyden keskusliitto.

Hietämäki, Juulia & Seppälä, Piia & Häkkinen, Laura & Toikko, Timo (2023) Family support services reduce the demand for emergency child removals at the community level. European Journal of Social Work.

Hiilamo, Aapo & Mäkinen, Lauri (2023) Korkojen nousu lisää lapsiperheiden huolta toimeentulosta. Kirjoitus Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön blogissa 21.8.2023. <https://itla.fi/korkojen-nousu-lisaa-lapsiperheiden-huolta-toimeentulosta/> Viitattu 9.11.2023.

Hiilamo, Aapo & Keski-Säntti Markus & Mäkinen, Lauri & Ristikari, Tiina (2024) Kuinka merkittäviä elämäntapahtumat ovat toimeentulotuella siirtymiseen lapsiperheissä? Yhteiskuntapolitiikka 89 (2024):1. 67—73.

Hiilamo, Heikki & Kangas, Olli & Manderbacka, Kristiina & Mattila-Wiro, Päivi & Niemelä, Mikko & Vuorenkoski, Lauri (2010) Hyvinvoinnin turvaamisen rajat. Näköaloja talouskriisiin ja hyvinvointivaltion kehitykseen Suomessa. Helsinki: Kansaneläkelaitos

Hiilamo, Heikki & Kivipelto, Minna & Moisio, Pasi & Munkkila, Susanna & Nykänen, Eeva & Ollonqvist, Joonas & Peltoniemi, Johanna & Saikku, Peppi & Tervola, Jussi & Tuovinen, Anna-Kaisa & Virrankari, Lotta (2023). Hallitusohjelman mukaisten sosiaaliturvan leikkausten vaikutukset vuoteen 2027. Työpaperi 45/2023: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.

Hiitola, Johanna (2008) Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Helsinki: Valopaino Oy Ab. Sosiaali- ja terveystien tutkimus- ja kehittämiskeskuksen raportti.

Hiitola, Johanna (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisuus huostaanottoasiakirjoissa. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2011) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus

Hobfoll, Stevan E. (1989) Conservation of resources. A new attempt at conceptualizing stress. American Psychologist, 44, 513–524.

Hoffren, Jukka (2010) Hyvinvoinnin mittaaminen vaatii uusia työkaluja. Tieteessä tapahtuu 6/2010. 3–8.

Hokka, Johanna (2020) Verkkovälitteisyys tutkimushaastatteluisissa. Kirjoitus Tampereen yliopiston Akateemisten affektien etnografia blogissa 24.11.2020. [Verkkovälitteisyys tutkimushaastatteluisissa | Akateemisten affektien etnografia | Tampereen korkeakouluuyhteisö \(tuni.fi\)](#) Viitattu 12.3.2024

Hood, Rick & Goldacre, Allie & Webb, Calum & Bywaters, Paul & Gorin, Sarah & Clements, Keith (2021) Beyond the Toxic Trio: Exploring Demand Typologies in Children's Social Care. *The British Journal of Social Work*, 51(6).

Huhtinen, Aki-Mauri & Tuominen Juha (2020) Fenomenologia – Ihmisten kokemukset tutkimuksen kohteena. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudemus.

Husain, Nusrat & Chaudhry, Nasim & Furber, Christine & Fayyaz, Hina & Kiran, Tayyeba & Lunat, Farah & Rahman, Raza & Farhan, Saira & Batool, Fatima (2017) Group psychological intervention for maternal depression: A nested qualitative study. *World J Psychiatr.* 22; 7(2): 98–105.

Ilmakunnas, Ilari & Kauppinen, Timo & Moisio, Pasi (2020) Huono-osaisuus jatkuu sukupolvelta toiselle. Tarkastelussa nuorten aikuisten toimeentulotukiasiakkuus. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta. Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 199–223

Isola, Anna-Maria & Larivaara, Meri & Mikkonen, Juha (toim.) (2007) Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä. Kustannusosakeyhtiö Avain. Helsinki.

Isola, Anna-Maria & Suominen, Esa (2016) Suomalainen köyhyys. Helsinki: Into.

Isola, Anna-Maria & Roivainen, Irene & Hiilamo, Heikki (2022) Lone mothers' experiences of poverty in Finland - a capability approach. *Nordic Social Work Research*, 12(1), 192–205.

Itla (2022) Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö. Lapsiperheköyhyys datana. Viitattu 18.7.2023. <https://itla.fi/lapsiperhekoyhyys-datana/>

Itla (2023) Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö. Lapsiperheköyhyyttä on vähennettävä ja nuorten mielen-terveyttä on tuettava. Viitattu 18.7.2023. <https://itla.fi/viestitpaattajille/>

Jaakola, Anne-Mari (2020) Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Publications of the University of Eastern Finland. No 229.

Josselson, Ruthellen (2004) Nimeämistä, tunkeilua, vallankäyttöä? Toisten elämän kirjoittamisesta. Teoksessa Johanna Latvala, Eeva Peltonen & Tuija Saresma (toim.) Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 292–305.

Juvonen, Tarja & Marttila, Anne-Maria (2023) Täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen yhteys lastensuojelun kysyntään Kirjallisuuskatsaus. Laurea julkaisut / Laurea publications. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu.

Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi (2021) Tutkijan eettinen vastuu sensitiivisessä tutkimushaastattelussa. Teoksessa Kati Nieminen & Noora Lähteenmäki (toim.) Empiirinen oikeustutkimus. Helsinki: Gaudeamus.

Kaittäla, Anniina & Viitasalo, Katri & Hakovirta, Mia & Isoniemi, Henna & Moisio, Meri (2022) Lapsiperheiden vahvat rahataidot (VaRa) -intervention kehittäminen ja tutkimus. Kasvun tuki aikakauslehti 2/2022.

Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (2020) Johdanto: Huono-osaisuus ja köyhyys lapsiperheissä. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino. 7-33.

Kallio, Johanna & Toikka, Enna (2022) Lasten ja nuorten köyhyiden kokemukset arjessa. Kirjoitus Sote-akatemian monialaisessa dialogiblogissa 16.6.2022 [Lasten ja nuorten köyhyiden kokemukset arjessa – Dialogiblogi \(utu.fi\)](#) Viitattu 17.11.2023

Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2008) Köyhyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008.

Kataja, Kati & Ristikari, Tiina & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2014) Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014):1. 38–54

Karjalainen, Sirpa (2019) Taloussosiaalityötä kehittämässä. Teoksessa Minna Zeckner, Sirpa Karjalainen & Katri Viitasalo (toim.) Avauksia taloussosiaalityöstä. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Kokkola. 42–53

Karvonen, Sakari & Salmi, Minna (2016) Lapsiköyhyys suomessa 2010–luvulla. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Koivula, Krista (2023) Couple resilience, dyadic emotion regulation, and mental health of parents with a seriously ill child. Väitöskirja. Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Education, Humanities, and Theology No 199. Joensuu: University of Eastern Finland.

Kotimäki, Sanni (2021) Mechanisms in health and socioeconomic wellbeing – the role of parental resources, early life experiences, and their accumulation. Turku: Turun yliopiston julkaisu.

Laihiala, Tuomo (2018) Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonoista – Huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 163. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Laine, Timo (2015) Miten kokemusta voi tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 29–51.

Laki toimeentulotuesta 1412/1997

Lastensuojelulaki 417/2007

Lastensuojelun käsikirja (2023) Terveiden ja hyvinvoinnin laitos: Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 9.11.2023
Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>

Le Vigouroux, Sarah & Scola, Celine (2018) Differences in Parental Burnout: Influence of Demographic Factors and Personality of Parents and Children. *Frontiers in Psychology*, 9:887.

Leinonen, Jenni & Solantaus, Tytti & Punamäki, Raija-Leena (2002) The specific mediating paths between economic hardship and the quality of parenting. *International Journal of Behavioral Development*, 26(5), 423–435.

Lemetyinen, Lea (2014) Katsaus perheen köyhyydestä aiheutuviin lasten toiseuden kokemuksiin. Teoksessa Mika Gissler, Marjatta Kekkonen, Päivi Känkänen, Päivi Muranen & Matilda Wrede-Jäntti (toim.) Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot vuosikirja 2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 105–112.

Lindberg, Marja & Nygård, Mikael & Nyqvist, Fredrica & Lammi-Taskula, Johanna (2021) Economic strain and parental coping—evidence from Finland. *European Journal of Social Work*, 24(3), 442–455

Lindström, Caisa & Åman, Jan & Norberg, Annika (2010) Increased prevalence of burnout symptoms in parents of chronically ill children. *Acta Paediatrica*, 99(3), 427–432.

Loman, Anthony & Siegel, Gary (2015) Effects of approach and services under differential response on long term child safety and welfare. *Child Abuse & Neglect*, 39, 86.

Mani, Anandi & Mullainathan, Sendhil & Shafir, Eldar & Zhao, Jiaying (2013) Poverty Impedes Cognitive Function. *Science (American Association for the Advancement of Science)*, 2013:08, Vol.341 (6149). 976—980.

Matthies, Aila-Leena (2017) 'Osallistumisen lupaus ja petos hyvinvointipalveluissa', *Sosiologia* 54(2): 149–165.

Maunu, Antti & Katainen, Anu & Perälä, Riikka & Ojajärvi, Anni (2016) Terveys ja sosiaaliset erot: mitä on tutkittu ja mitä tarvitsee vielä tutkia? *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 53, 189–201.

Meriluoto, Taina (2018) Making experts-by-experience: Governmental ethnography of participatory initiatives in Finnish social welfare organisations. Doctoral Thesis, University of Jyväskylä

Mikolajczak, Moïra & Brianda, Maria-Elena & Avalosse, Herve & Roskam, Isabelle (2018) Consequences of parental burnout: Its specific effect on child neglect and violence. *Child Abuse and Neglect* 80, 134–145.

Moisio, Pasi (2006) Suhteellinen köyhyys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 71:6, 639–645.

Moisio, Meri & Isoniemi, Henna & Viitasalo, Katri & Kaittila, Anniina & Hakovirta Mia (2022) Taloussosiaalityössä tuetaan lapsiperheitä monin eri tavoin. Kirjoitus Sote-akatemia monialaisessa dialogiblogissa 7.6.2022 <https://blogit.utu.fi/soteakatemia/taloussosiaalityyossa-tuetaan-lapsiperheitä-monin-eri-tavoin/> Viitattu 28.1.2024

Mullainathan, Sendhil & Shafir, Eldar (2013) Scarcity: Why having too little means so much. New York, NY, US: Times Books.

Mäki-Fränti, Petri (2021) Voimakkaasti velkaantuneiden taloudellinen tilanne vaihtelee Suomessa. Analyysi 25.11.2011. Suomen Pankki. Viitattu 6.4.2024 [Voimakkaasti velkaantuneiden taloudellinen tilanne vaihtelee Suomessa – Euro ja talous](#)

Mäkikomsi, Milla & Aho, Annaliisa (2018) Perhesurman motiivit tekijän näkökulmasta -kirjallisuuskatsaus. HOI-TOTIEDE 2018, 30 (2), 119–131.

Mänttari-van der Kuip, Maija (2015) Sosiaalityöntekijöiden työyhteisölliset voimavarat subjektiivisen työhyvinvoinnin selittäjänä kunnallisessa sosiaalihuollossa. Työelämän tutkimus. Vol 13 Nro 1 (2015). 3–19.

Mäntyneva, Päivi (2019) Toimijuuden vahvistumisen edellytykset kuntouttavassa työtoiminnassa. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2019, vol. 20. 11—36.

Nieminen, Ari (2014) Kokemus tiedon määritelmä ja muodot. Teoksessa Ari Nieminen, Ari Tarkiainen & Elina Vuorio (toim.) Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus. Turun AMK:n raportteja 177.

Nussbaum, Martha C. (2000) Women and Human Development Approach: The Capabilities Approach. New York: Cambridge University Press.

Ohisalo, Maria & Laihiala, Tuomo & Saari, Juho (2015) Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasautuminen leipäjonoissa. Yhteiskuntapolitiikka 80 (2015):5 435–446.

Paavonen, Juulia E. & Saarenpää-Heikkilä, Outi (2022) Pikkulasten normaali unen kehitys ja siihen vaikuttavat tekijät. Duodecim 2022; 138:778–84

Pelkonen, Marjaana & Hakulinen, Tuovi (2002) Voimavaroja vahvistava malli perhehoitotyöhön. Hoitotiede, Journal of nursing science 14:5. 202–210.

Pelton, Leroy (2015) The continuing role of material factors in childmaltreatment and placement. Child Abuse & Neglect vol. 41. 30–39.

Pietikäinen, Johanna & Kiviruusu, Olli & Kylliäinen, Anneli & Pölkki, Pirjo & Saarenpää-Heikkilä, Outi & Paunio, Tiina & Paavonen, E. Juulia (2020) Maternal and paternal depressive symptoms and children's emotional problems at the age of 2 and 5 years: a longitudinal study. Journal of Child Psychology & Psychiatry, 61(2), 19–204.

Puff, Jayme & Renk, Kimberly (2014) Relationships Among Parents' Economic Stress, Parenting, and Young Children's Behavior Problems. Child psychiatry and human development, 2014, Vol. 45 (6), 712–727.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020) Organisaatiokulttuurinäkökulma esimerkkinä laadullisen tutkimuksen yleisty- misestä. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus.

- Puusa, Anu (2020) Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus.
- Ranta, Juha & Kuula-Luumi, Arja (2017) Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino. 413–426.
- Rantamäki Niina & Matthies Aila-Leena (2022) Kansalaiset ja asiakkaat rakenteellisen sosiaalityön monitoimijaisen toimijaverkoston osana. Teoksessa Eeva Liukko, Heidi Muurinen, Tuomo Kokkonen & Ville Santalahti (toim.) Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö. Helsinki: Punamusta Oy. 51–58. Viitattu 12.3.2024 [Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö \(julkari.fi\)](#)
- Rieki, Tapani (2017) Mistä luottamus rakentuu? Kirjoitus Filosofian akatemian blogissa 10.1.2017. [Mistä luottamus rakentuu? - Filosofian Akatemia Oy](#) Viitattu 9.3.2024
- Riihelä, Marja & Tuomala, Matti (2022). Köyhyys vauraassa maassa. Teoksessa Anna Rajavuori (toim.), Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022. Kalevi Sorsa -säätiö. 51—77.
- Ristikari, Tiina & Merikukka, Marko & Hakovirta, Mia (2018) Timing and duration of social assistance receipt during childhood on early adult outcomes. *Longitudinal and Life Course Studies*, 9(3), 312–326.
- Roivainen, Irene & Heinonen, Jari & Ylinen, Satu (2011) Köyhä byrokratian rattaissa. Köyhyys tutkimuksen kohteena. Helsinki: Kunnallissalan kehittämissäätiö
- Roivainen, Irene & Jalonen, Johanna (2017) Köyhyys, palvelujärjestelmä, yksinhuoltajanaisten kokemukset. Teoksessa Irene Roivainen, Satu Ylinen, Jari Heinonen & Katja Forssén (toim.) Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. 2. painos. Helsinki: Unipress. 151–174.
- Roskam, Isabelle & Raes Marie-Emelia & Mikolajczak, Moira (2017) Exhausted Parents: Development and Preliminary Validation of the Parental Burnout Inventory. *Frontiers in Psychology*, 8:163.
- Røsand, Gun-Mette & Slinning, Kari & Eberhard-Gran, Malin & Røysamb, Espen & Tambs, Kristian (2012) The buffering effect of relationship satisfaction on emotional distress in couples. *BMC Public Health*, 12, (66).
- Rotko, Tuulia & Aho, Timo & Mustonen, Niina & Linnanmäki, Eila (2011) Kapeneeko kuilu? Tilannekatsaus terveyserojen kaventamiseen Suomessa 2007–2010. Raportti 8/2011. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Ruuskanen, Petri (2001) Sosiaalinen pääoma - käsitteet, suuntauksat ja mekanismit. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, Johanna (2010) Litteroijan muistilista. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

- Räty, Tapio (2023) Lastensuojelulaki –käytäntö ja soveltaminen. 5. uudistettu painos. Helsinki.
- Rönkkö, Leena & Rytönen, Timo (2010) Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOY
- Saari, Juho (2015) Huono-osaiset - Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Gaudeamus, Helsinki.
- Saleebey, Dennis (2000) Power in the People: Strengths and Hope. *Advances in Social Work* 1(2), 127–136.
- Salmi, Minna (2020) Lapsiperheiden köyhyys pitää yllä köyhyyden kierrettä. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*. 37–71.
- Salmi, Minna & Närvi, Johanna & Lammi-Taskula, Johanna (2016a) Köyhyys, toimeentulokokemukset ja hyvinvointi lapsiperheissä. Teoksessa Sakari Karvonen & Minna Salmi (toim.). *Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 30/2016*. 13–44.
- Salmi, Minna & Karvonen, Sakari & Närvi, Johanna & Lammi-Taskula, Johanna (2016b) Lapsiköyhyys on ajankohtaista myös Suomessa: yhteenveto ja suosituksia. Teoksessa Sakari Karvonen & Minna Salmi (toim.). *Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 30/2016*. 68–77.
- Sanaksenaho, Sanna (2006) Eriarvoisuus ja luottamus 2000-luvun Suomessa. Bourdieulainen näkökulma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Sauli, Hannele (2011) Koettu hyvinvointi osaksi elinolotutkimusta. Tilastokeskus. *Hyvinvointikatsaus* 1, 38–41.
- Shelleby, Elizabeth (2018) Economic Stress in Fragile Families: Pathways to Parent and Child Maladjustment. *Journal of Child & Family Studies*, 27(12), 3877–3886.
- Sherraden, Margaret S. & Huang, Jin (2019) Financial Social Work. DOI: 10.1093/acrefore/9780199975839.013.923
- Sorkkila, Matilda & Aunola, Kaisa (2020) Risk factors for parental burnout among Finnish parents: The role of socially prescribed perfectionism. *Journal of Child and Family Studies* 29:648–659
- StVm Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta Valiokunnan mietintö StVM 14/2023 vp HE 74/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yleisestä asumistuesta annetun lain muuttamisesta. Viitattu 4.12.2023 StVM 14/2023 vp (eduskunta.fi)
- Stewart-Brown, Sarah & Schrader-McMillan, Anita (2011) Parenting for mental health: what does the evidence say we need to do? Report of Workpackage 2 of the DataPrev project. *Health Promotion International* 26(1), i10–i28.
- Stuart, Paul H. (2016) Financial Capability in Early Social Work Practice: Lessons for Today. *Social Work* Volume 61, Number 4 10/2016. 297–303.
- Stylianou, Amanda M. (2018) Economic Abuse Within Intimate Partner Violence: A review of the Literature. *Violence and Victims*. Vol. 33 Issue 1. 3–22.

Tampereen yliopisto (2022) Tietoturvaohjeita etäkokousten ja etähaastattelujen järjestämiseen Teams- ja Zoom-työkaluilla. Viitattu 23.3.2024 [Tietoturvaohjeita etäkokousten ja etähaastattelujen järjestämiseen Teams- ja Zoom-työkaluilla | Tampereen korkeakoulu yhteisö \(tuni.fi\)](#)

Tanskanen, Ilona (2019) Ajan henki lain kirjaimessa: Suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten ideologioita. Jyväskylän yliopisto.

Taskinen, Sirpa (2007) Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Oppaita 65. Helsinki: Stakes.

THL (2023) Mitä toimintakyky on? Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 17.3.2024 [Mitä toimintakyky on? - THL](#)

Toikka, Enna & Haanpää, Leena (2020) Vanhempien huono-osaisuuden yhteys lasten subjektiiviseen hyvinvointiin. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino.

Toikka, Enna (2023) Lasten ja nuorten elämäntyytyväisyys koetun köyhyyden ja materiaalsen puutteen kontekstissa. Väitöskirja. Turun yliopisto.

Toikko, Timo & Seppälä, Piia & McLaughlin, Thomas (2022) Additional income support buffers the demand for child protection services at the municipality level. *International journal of social welfare*. 5—17.

Tolja, Renata & Nakić Radoš, Sandra & Anđelinović, Maja (2020) The role of maternal mental health, infant temperament, and couple's relationship quality for mother-infant bonding. *Journal of Reproductive & Infant Psychology*, 38(4), 395–407.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tökkäri, Virpi (2018) Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen, narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Jarkko Toikkanen & Ira Virtanen (toim.) Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Rovaniemi: Lapland University Press. 64–84.

Törrönen, Maritta (2012). Onni on joka päivä. Lapsiperheiden arki ja hyvinvointi Helsinki: Gaudeamus

Vaalavuo, Maria & Haula, Taru & Bakkum, Boris (2020) Nuoret aikuiset, terveys ja toimeentulotuki. Raportti 4/2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Valden, Tia (2019) Huomaa hyvä vanhemmuudessa – minimien tunnistamista ja määrittelyä. Teoksessa Tuovi Hakulinen, Taina Laajasalo & Jukka Mäkelä (toim.) Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen. Helsinki: THL.

Valtioneuvosto (2023) Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yleisestä asumistuesta annetun lain muuttamisesta. Viitattu 15.3.2024 [1 \(valtioneuvosto.fi\)](#)

Vauhkonen, Teemu & Kallio, Johanna & Erola, Jani (2017) Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (5), 501–512.

Viitasalo, Katri (2018) Äitien pyrkimykset ja toimintamahdollisuuksien valikko: käsitteellinen tutkimus äitien taloudellisista toimintamahdollisuuksista. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Viitasalo, Katri & Kaitsaari, Tuula & Kaittila, Anniina & Moisio, Meri & Hakovirta, Mia (2023) Promoting financial capability within the field of social work practice among families with children: a systematic review. *European Journal of Social Work*.

Vuorenmaa, Maaret (2019) Pienten lasten ja heidän perheidensä hyvinvointi 2018 (Tilastoraportti 10/2019). Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019050214035>

Ward, Kaitlin & Lee, Shawna (2020) Mothers' and fathers' parenting stress, responsiveness, and child well-being among low-income families. *Children and Youth Services Review*.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991

Yle (2019) Saako köyhä katsoa Netflixiä tai omistaa lemmikin? Kysyimme, mitkä ovat perusasioita ja mitkä luksusta – näin te vastasitte. Viitattu 4.4.2024 [Saako köyhä katsoa Netflixiä tai omistaa lemmikin? Kysyimme, mitkä ovat perusasioita ja mitkä luksusta – näin te vastasitte | Oppiminen | yle.fi](#)

Åstedt-Kurki, Päivi & Vuori, Anne (2022) Fenomenologinen metodi hoitotieteellisessä tutkimuksessa - kriittisten kohtien tunnistaminen tutkimusprosessissa. *Hoitotiede*, 34(4), 321–333.

TAMPEREEN YLIOPISTO / HAASTATTELUKUTSU

Hei,

Olen sosiaalityön maisterivaiheen opiskelija Silja-Elisa Kujala Tampereen yliopiston Porin yksiköstä. Työstän parhaillaan sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa eli maisterintutkinnon lopputyötä. Tutkielmani käsittelee lastensuojelun avohuollon asiakasperheiden vanhempien kokemuksia taloudellisista vaikeuksista.

Haen haastateltavaksi vanhempia, joiden huolettavalla lapsella on tai on ollut lastensuojelun avohuollon asiakkuus samaan aikaan kuin perheenne on ollut pienituloisen ja taloudellisen tilanteenne on kuormittanut perheenne arkea. Haluaisitko kertoa kokemuksiasi tästä yhteiskunnallisesti ajankohtaisesta ja tärkeästä aiheesta?

Käsittelen haastattelussa antamiasi tietoja ehdottoman luottamuksellisesti sekä siten, ettei sinua ja mainitsemiasi muita henkilöitä voida tunnistaa tutkimustulosten perusteella. Haastattelut toteutetaan yksilöhaastatteluna joko kasvotusten tai vaihtoehtoisesti etäyhteydellä, Teamsin avulla. Haastattelu tallennetaan äänittäen, jonka jälkeen haastattelut kirjoitetaan auki tutkimuksen suorittamista varten. Tutkimuksen valmistuttua kaikki ääni- ja tekstitallenteet hävitetään tietosuoja huomioiden. Haastatteluun on hyvä varata yhdestä kahteen tuntia aikaa.

Jos kiinnostuit tutkimuksestani, ota yhteyttä sähköpostilla silja-elisa.kujala@tuni.fi, jolloin voin kertoa tutkimuksesta lisää ja halutessasi sovitaan sinulle sopiva haastattelu-aika! Kokemuksesi on tärkeä ja ansaitsee tulla kuulluksi! Otathan yhteyttä 15.01.2024 mennessä. Pysin tekemään haastattelut tammi-helmikuun aikana.

Ystävällisin terveisin,

Silja-Elisa Kujala

TAMPEREEN YLIOPISTO / TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Tutkimus – Taloudelliset haasteet lastensuojelun avohuollon asiakasperheissä

Kutsun sinut osallistumaan tutkimukseen, jossa tutkin lastensuojelun avohuollon asiakasperheiden vanhempien kokemia taloudellisia haasteita. Perehdyttyäsi tähän tiedotteeseen sinulla on mahdollisuus esittää tutkimukseen liittyviä kysymyksiä. Sinulta pyydetään suostumus tutkimukseen osallistumisesta.

Tutkimuksen tarkoitus

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää lastensuojelun avohuollon asiakasperheiden vanhempien yksilöllisiä kokemuksia pienituloisuudesta ja taloudellisista haasteista sekä niiden vaikutuksista perheen tilanteeseen ja vanhemmuuteen.

Tutkimushaastattelun kulku ja tutkimukseen liittyvät hyödyt ja riskit

Tutkimushaastattelu toteutetaan yksilöhaastatteluna joko kasvotusten tai vaihtoehtoisesti etäyhteydellä, Teamsin avulla. Haastattelu tallennetaan äänittäen ja litteroidaan eli kirjoitetaan auki. Tutkimuksen valmistuttua aineisto hävitetään tietosuoja huomioiden. Haastatteluihin varataan aikaa yhdestä kahteen tuntiin. Haastattelussa otetaan huomioon anonymiteetti, luottamuksellisuus sekä vapaaehtoisuus.

Tutkimukseen osallistumisesta ei makseta palkkiota. Tutkimuksessa käytettäviin menetelmiin ei liity riskejä eikä tutkimuksesta aiheudu haittaa siihen osallistuville.

Luottamuksellisuus, tietojen käsittely ja säilyttäminen sekä yksityisyyden suoja

Tutkimusta varten tallennan omaan käyttöni etunimenne ja sähköpostiosoitteenne haastattelun sopimiseksi. Teistä kerättyjä tietoja käsitellään luottamuksellisesti tietosuojalain edellyttämällä tavalla. Teitä koskeva tieto ei ole ulkopuolisten nähtävissä ja tuhoaan tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksesta laaditaan kirjallinen raportti (pro gradu -tutkielma), joka on luettavissa Tampereen yliopiston tutkimusarkistossa. Tutkittavien henkilöllisyys ja antama tieto suojataan siten, ettei sinua ja antamiasi tietoja pysty tunnistamaan raportista.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja voit keskeyttää tutkimuksen koska tahansa syytä ilmoittamatta.

Lisätiedot

Tutkimukseen liittyviin kysymyksiin vastaa Silja-Elisa Kujala

Tutkijan yhteystiedot

Silja-Elisa Kujala

silja-elisa.kujala@tuni.fi

Sosiaalityön tutkinto-ohjelma, Tampereen yliopisto, Porin yksikkö

TAMPEREEN YLIOPISTO / SUOSTUMUSLOMAKE

Tutkimus – Taloudelliset haasteet lastensuojelun avohuollon asiakasperheissä

Minua on pyydetty osallistumaan yllä mainittuun tieteelliseen tutkimukseen, ja olen saanut kirjallista ja/tai suullista tietoa tutkimuksesta sekä mahdollisuuden esittää siitä tutkijalle kysymyksiä. Minulle on luvattu, että antamani tietoja käsitellään luottamuksellisesti ja yksityisyyttäni kunnioittaen.

Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja että minulla on oikeus keskeyttää osallistumiseni tai peruuttaa suostumukseni milloin tahansa syytä ilmoittamatta.

(paikka) ____ . ____ .20 ____

(paikka) ____ . ____ .20 ____

Suostun osallistumaan tutkimukseen:

Suostumuksen vastaanottaja:

_____

Henkilön allekirjoitus

_____

Tutkijan allekirjoitus

_____

Nimenselvennys

Silja-Elisa Kujala

Nimenselvennys

TAMPEREEN YLIOPISTO / TIETOSUOJAILMOITUS

PP/KK/VVVV

1. Rekisterinpitäjä ja henkilö, johon voi olla yhteydessä tietosuojaan liittyvissä kysymyksissä

Silja-Elisa Kujala, silja-elisa.kujala@tuni.fi

2. Tutkielman ohjaaja

Tarja Vierula, Sosiaalityö, Tampereen yliopisto, Porin yksikkö

3. Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus

Pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää lastensuojelun avohuollon asiakasperheiden vanhempien yksilöllisiä kokemuksia pienituloisuudesta ja taloudellisista haasteista sekä niiden vaikutuksista perheen tilanteeseen ja vanhemmuuteen.

4. Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste:

Tutkielmassa henkilötietoja käsitellään EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan e alakohtassa tarkoitetun yleisen edun ja tietosuojalain 4 §:n 3 kohdan perusteella.

5. Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittelykiellosta (EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 1 kohta) poikkeamisen peruste, kaksi vaihtoehtoa:

Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja käsitellään tutkielmassa EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 2 kohdan j-alakohdan ja tietosuojalain 6.1 §:n 7-kohdan perusteella.

6. Tietojen antamisen muut vaikutukset

Henkilötietojasi ei käytetä automaattiseen päätöksentekoon tai profilointiin. Henkilötietojen antamiseen ei ole lakiin tai sopimukseen perustuvaa velvollisuutta. Tutkimukseen osallistuminen ja tietojen luovutus sitä varten on täysin vapaaehtoista.

7. Henkilötietojen vastaanottajat ja vastaanottajaryhmät

Henkilötietojasi ei luovuteta ulkopuolisille, eikä niitä näin ollen myöskään siirretä EU-ETA:n ulkopuolelle. Henkilötietoja sisältävää aineistoa käsittelevät vain tutkielman tekijä ja tarvittaessa hänen ohjaajansa.

8. Henkilötietojen säilyttämisäika

Henkilötietojasi käsitellään vain niin kauan kuin tutkielma on saatu valmiiksi.

9. Tutkittavan tietosuojalainsäädännön mukaiset oikeudet

Henkilötietojesi käsittelyn ajan sinulla on rekisteröitynä seuraavia tietosuojalainsäädäntöön kuuluvia oikeuksia, joista tutkimuksen yhteydessä voidaan poiketa vain lainsäädännön mukaisesti:

- o Oikeus saada pääsy tietoihin
- o Oikeus saada virheelliset tiedot oikaistua
- o Oikeus tietojen poistamiseen ("oikeus tulla unohdetuksi") tietyissä tilanteissa
- o Oikeus käsittelyn rajoittamiseen tietyissä tilanteissa
- o Oikeus käsittelyn vastustamiseen tietyissä tilanteissa
- o Oikeus tehdä valitus valvontaviranomaiselle: tietosuoja.fi, puh: 0295666700, sähköposti: tietosuoja@om.fi

TAMPEREEN YLIOPISTO / HAASTATTELUN RUNKO

Teema 1 Perhe ja arki

- Keitä perheeseen kuuluu?
- Miten kuvaillet perheenne elämäntilannetta?
- Käyvätkö vanhemmat töissä? Käyvätkö lapset koulussa / varhaiskasvatuksessa?
- Miten kuvaillet perheenne taloudellista tilannetta?
- Miten taloudellinen tilanne näkyy perheenne arjessa?
- Miten kuvaillet perheen kokemia muutoksia (esim. työttömyys, ero, sairastuminen) ja niiden vaikutusta taloudelliseen tilanteeseen?

Teema 2 Vanhemmuus ja voimavarat

- Miten kuvaillet vanhemmuuttasi? Toteutuuko se toivomallasi tavalla?
- Millainen suhde sinulla on lapsiisi?
- Mitkä resurssit ja toimintatavat tukevat vanhemmuuttasi ja arkeanne?
- Miten taloudellinen tilanne vaikuttaa mielestäsi hyvinvointiisi?
- Miten taloudellinen tilanne vaikuttaa mielestäsi vanhemmuuteesi?

Teema 3 Lastensuojelu ja tuki

- Miten kuvailisit lapsesi lastensuojeluasiakkuuden taustaa ja tarvetta? Millaisesta tilanteesta lastensuojelun asiakkuutenne alkoi?
- Millaisia apua tai tukea olette saaneet / teille on tarjottu lastensuojelusta?
- Oletteko saaneet taloudellista tukea tilanteeseenne? Millaista? (avohuollon taloudellinen tuki, täydentävä/ehkäisevä toimeentulotuki, lahjoitukset, lahjakortit)
- Oletteko saaneet muuta apua taloudelliseen tilanteeseenne? Millaista? (keskusteluapu, ohjaus, budjetointiapu)
- Oletteko saaneet lastensuojelun avohuollon lisäksi tukea tai apua taloudelliseen tilanteeseen jostain muualta? (lähipiiri, seurakunta, järjestöt)
- Millaista taloudellista tukea toivoisit perheenne tilanteeseen lastensuojelusta?